ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

ΜΠΣ «Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας»

Θέμα διπλωματικής εργασίας: «Δημοσιονομική κρίση και δημοκρατία: μια παραμετρική προσέγγιση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα και την εθνική συνταγματική τάξη. Η περίπτωση της Ελλάδας».

Τροκάνα Αγγελική-Ιωάννα

Επιβλέπων καθηγητής: Βοσκόπουλος Γιώργος

Θεσσαλονίκη 2015

«*Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου*».

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης των σπουδών μου για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος με αντικείμενο τις Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Η εργασία έχει ως βασικό θέμα την οικονομική κρίση που πλήττει τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιφέρει αρνητικές συνέπειες σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής και οικονομικής δράσης των πολιτών, καθώς και της πολιτειακής οργάνωσης. Παράλληλα, εξετάζει την έννοια της δημοκρατίας,η οποία πλήττεται έντονα καθώς το ουσιαστικό περιεχόμενό της αλλάζει με ραγδαίους ρυθμούς τα τελευταία χρόνια λόγω της δημοσιονομικής κρίσης. Τα ανθρώπινα θεμελιώδη δικαιώματα τείνουν να αλλοιώνονται και να θυσιάζονται προς ικανοποίηση των συμφερόντων των ισχυρών χωρών της Ένωσης και της «ανταγωνιστικότητας των αγορών». Με τη σειρά της, η εθνική κυριαρχία των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επηρεάζονται περισσότερο από την κρίση απειλείται, καθώς τεχνοκράτες που διορίζονται από την Ένωση γίνονται πολύ ισχυροί παίχτες στη διαδικασία λήψης αποφάσεωνστα κράτη-μέλη που έχουν υπογράψει τις δανειακές συμβάσεις. Το φαινόμενο αυτό κινδυνεύει να αποτυπωθεί και οργανωτικά στο πλαίσιο της ΕΕ.

Τα βασικά ερωτήματα που ανακύπτουν είναι πρώτον το *κατά πόσο και σε ποιό βαθμό η οικονομική κρίση επηρεάζει τη δημοκρατική λειτουργία στα σύγχρονα κράτη*. Δεύτερον *αν στη σημερινή εποχή υπάρχειπραγματική δημοκρατία* και τρίτον το *αν και με ποιον τρόπο είναι εφικτή η έξοδος από το υπαρκτό έλλειμμα δημοκρατίας*.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να αναλύσει τις αιτίες καθώς και τις πολύπλευρες συνέπειες της δημοσιονομικής κρίσης για το ευρωπαϊκό σύστημα διακυβέρνησης. Ακόμα, στοχεύει στην αξιολόγηση της κρίσης με βάση την έννοια της δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την άμεση σύνδεσή της με την λειτουργία των θεσμών της αλλά και τη σχέση της Ένωσης με τις πολιτικές ελίτ. Ακόμα, η εργασία σκοπεύει να μελετήσειτην καταπάτηση των νομικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του ανθρώπου, που έχουν κατοχυρωθεί στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του

Ανθρώπου, στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αλλά και στις υπόλοιπες Συνθήκες της Ένωσης. Παράλληλα, επιδιώκει να καταδείξει ότι η κρίση δεν αφορά μόνο τον οικονομικό τομέα αλλά κυρίως τις ανθρώπινες αξίες, τη δημοκρατική λειτουργία και τα ανθρωπιστικά ιδεώδη. Αυτή η κρίση είναι αποτέλεσμα του νεοφιλελεύθερου συστήματος στο οποίο στηρίζεται η αγορά σήμερα, ένα σύστημα το οποίο έχει ως βασικούς πυλώνες την ελεύθερη αγορά και το άτομο. Ο βασικός στόχος αυτού του συστήματος είναι η υποχώρηση της κρατικής παρέμβασης (που οδηγεί σε μια κουλτούρα εξάρτησης και υπονομεύει την ελευθερία επιλογής στο πεδίο της αγοράς), η οποία θα οδηγήσει στην αποτελεσματικότητα, στην ανάπτυξη και την ευημερία [1].

Ιδιαίτερη έμφαση στην εργασία δίνεται στην περίπτωση της Ελλάδας, χώρα η οποία αντιμετωπίζει ένα μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα. Ειδικότερα, εξετάζονται η οικονομική κρίση και οι δραματικές συνέπειες που επιφέρει στους περισσότερους τομείς της κοινωνικής και πολιτικής ζωής στην Ελλάδα, γεγονότα τα οποία –σύμφωνα με τις κατά καιρούς εκθέσεις του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα- έχουν θέσει σε δοκιμασία την Συνταγματική τάξη. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν το δικαίωμα της εργασίας, το δικαίωμα στην ασφάλιση και στην κοινωνική προστασία καιτο δικαίωμα στην εκπαίδευση. Αποτέλεσμα της μη ορθής λειτουργίας της δημοκρατίας είναι το αίσθημα αδικίας και ανασφάλειας που υπάρχει στους πολίτες, αλλά και η άνοδος ακροδεξιών και εθνικιστικών κομμάτων, τα οποία εμφανίζονται ως η μόνη αποτελεσματική λύση για τη διόρθωση της υπάρχουσας κατάστασης.

Πιο αναλυτικά, στην συγκεκριμένη διπλωματική θα γίνει αρχικά μια ιστορική αναδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στον Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Έπειτα, θα γίνει μια προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού της Ένωσης για να μπορέσει να γίνει κατανοητό το είδος δρώντα που αυτή συνιστά. Στη συνέχεια, θα αναλυθεί ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα του θεσμικού τριγώνου της Επιτροπής, του Συμβουλίου και του Κοινοβουλίου καθώς και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Επιπρόσθετα, θα αναλυθεί

[1]Heywood Andrew, *Εισαγωγή στην πολιτική*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2006, σ. 82-83 και Τσόμσκι Νόαμ, *Κέρδος και πολίτης*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000, σ. 45.

η έννοια της δημοκρατίας αλλά και η κρίση αυτής που έχει οξυνθεί λόγω της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών. Ακόμα, θα παρατεθούν τα αίτια της οικονομικής κρίσης καθώς και οι συνέπειες της κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, θα καταδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο η κρίση επηρεάζει τον κάθε τομέα ξεχωριστά, δηλαδή τα ατομικά δικαιώματα, την υγεία, την εκπαίδευση, την εργασία, το κοινωνικό κράτος και την εθνική κυριαρχία. Εν συνεχεία, θα πραγματοποιηθεί μια ανάλυση της κατάστασης που επικρατεί στις χώρες των μνημονίων (ιδιαίτερα στην Ελλάδα) στην εποχή της οικονομικής κρίσης σε συνδυασμό με την καθοριστικής σημασίας στάση της Γερμανίας με τις πολιτικές λιτότητας. Τέλος, θα παρατεθούν και προτεινόμενες λύσεις, η εφαρμογή των οποίων μπορεί να οδηγήσει στην πραγματική και ουσιαστική δημοκρατία.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....7

2. **Κεφάλαιο 1ο Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ**

1. Η ιστορική αναδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....10

2. Ο εννοιολογικός προσδιορισμός της Ένωσης.....17

3. **Κεφάλαιο 2ο Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

1. Η οργάνωση και η λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....19

α)Η Επιτροπή.....20

β)Το Συμβούλιο.....21

γ)Το Κοινοβούλιο.....22

δ) Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.....24

4. **Κεφάλαιο 3ο Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ**

1. Η έννοια της δημοκρατίας.....26

2. Η κρίση της δημοκρατίας.....29

3. Οι διεθνείς τάσεις.....36

5. **Κεφάλαιο 4ο Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ**

1. Τα αίτια της οικονομικής κρίσης.....38

2. Οι συνέπειες της κρίσης.....42

Α) Οι συνέπειες της κρίσης στον ευρωπαϊκό χώρο.....42

Β) Οι συνέπειες της κρίσης στην Ελλάδα.....48

α) Η οικονομική κρίση και το Σύνταγμα.....49

β) Η οικονομική κρίση και τα ατομικά δικαιώματα.....51

γ) Η οικονομική κρίση και τα κοινωνικά δικαιώματα.....51

i) Η υγεία.....51

ii) Η εκπαίδευση.....53

iii) Η εργασία.....55

iv) Το κοινωνικό κράτος.....57

v) Η εθνική κυριαρχία.....59

6. Κεφάλαιο 5ο ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΣΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ

1. Οι χώρες των μνημονίων και η κρίση.....63

2. Η Γερμανία και οι αυστηρές πολιτικές.....72

7. **Κεφάλαιο 6ο ΟΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ**

1. Προτεινόμενες λύσεις για έξοδο από την κρίση.....74

8. **Συμπεράσματα**.....80

9. **Επίλογος**.....87

10. **Βιβλιογραφία**.....91

11. Παράρτημα I

Η ΕΣΔΑ.....101

12. Παράρτημα II

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.....105

13. Παράρτημα III

Η Οικουμενική Διακήρυξη.....122

14. Παράρτημα IV

Η Έκθεση ΟΗΕ για τα Μνημόνια και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.....129

15. Παράρτημα V

Η Έκθεση του Κοινοβουλίου για τα μνημόνια……..135

Εισαγωγή

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργήθηκε για να τεθεί τέλος στους συχνούς και αιματηρούς πολέμους μεταξύ των γειτονικών χωρών που οδήγησαν στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ένωση των ευρωπαϊκών χωρών σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο με στόχο τη διασφάλιση διαρκούς ειρήνης είχε αρχίσει ήδη από το 1950, με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα. Ο στόχος της ΕΚΑΧ είναι να συμβάλει, χάρη στη δημιουργία κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα, στην οικονομική ανάπτυξη, στην αύξηση της απασχόλησης και στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου (άρθρο 2 της συνθήκης).

Εν όψει της εγκαθίδρυσης της κοινής αγοράς, η συνθήκη θεσπίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων δίχως την επιβολή δασμών ή φορολογικών επιβαρύνσεων. Επιπρόσθετα, η συνθήκη προχωράει στην απαγόρευση όλων των μέτρων που εισάγουν διακρίσεις, τις επιδοτήσεις, τις ενισχύσεις ή τις ειδικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονται από τα κράτη, καθώς και των περιοριστικών πρακτικών. Ωστόσο, η δημιουργία της δε βασίστηκε μόνο σε οικονομικούς λόγους, αλλά και σε πολιτικούς, δεδομένου ότι οι δύο αυτές πρώτες ύλες βρίσκονταν στη βάση της βιομηχανίας και της ισχύος της Γαλλίας και της Γερμανίας. Ο βασικός πολιτικός στόχος αυτής της απόφασης ήταν η ενίσχυση της γαλλογερμανικής αλληλεγγύης, η απομάκρυνση του φόβου του πολέμου και η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση [2].

Ο βασικός στόχος της Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμερα εστιάζεται στην οικονομική ενοποίηση και όχι στην πολιτική ενοποίηση [3], η οποία θα έχει ως βασικά στοιχεία τη δημιουργία ενός κοινού Συντάγματος (πλην της Συνταγματικής Συνθήκης, η οποία δεν επικυρώθηκε από τη Γαλλία και την Ολλανδία), μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας, κοινές πολιτικές εσωτερικών και δικαιοσύνης, κοινές πολιτικές και σε άλλους τομείς πλην της οικονομίας, όπως το μεταναστευτικό ή το ζήτημα της ανεργίας, η εγγύηση και φύλαξη των συνόρων με τρίτες χώρες ή ένας κοινός ευρωπαϊκός

[2] Τα στοιχεία της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕ (http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_el.htm), access on 16/04/2015, 12:34 .

[3] Ο όρος αυτός υποδηλώνει μια διαδικασία μέσω της οποίας οι πολιτικοί δρώντες που προέρχονται από διακριτά εθνικά περιβάλλοντα πείθονται να μεταβιβάσουν την αφοσοίωσή τους, τις προσδοκίες και τις πολιτικές δραστηριότητές τους προς ένα νέο κέντρο, το οποίο θα διαθέτει θεσμούς με εξουσίες δικαιοδοτικού χαρακτήρα έναντι των προϋπαρχόντων εθνικών κρατών.

στρατός. Παρά τις υποσχέσεις η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση παρέμεινε μια μη δημοκρατική διαδικασία, η οποία δημιουργήθηκε από τις πολιτικές ελίτ της Ένωσης και γι' αυτό αυτή τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή όλο το ευρωπαϊκό οικοδόμημα αναμφισβήτητα κλονίζεται.

Η κρίση αλλά και ο αντίκτυπός της στην διεθνή σκηνή βρίσκεται στο επίκεντρο όλων των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης εδώ και αρκετό καιρό. Κύριο μέλημα της Ένωσης σήμερα φαίνεται να είναι μόνο η οικονομική σταθερότητα και όχι η δημιουργία ενός ανθρωποκεντρικού μοντέλου διακυβέρνησης, το οποίο θα συνενώνει όλους τους λαούς και θα προστατεύει τους χρήζοντας βοήθειας στην Ένωση. Βασικές έννοιες όπως η αλληλεγγύη [4], η συνοχή, η ισότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη δίνουν τη θέση τους στην οικονομική σταθερότητα και στην ανταγωνιστικότητα των αγορών. Η δημοκρατία βρίσκεται σε κρίση και οδηγείται σε μορφές απολυταρχισμού με ηγεμονικές τάσεις ισχυρών κέντρων εξουσίας, όπως η Γερμανία. Συνέπεια είναι να χωρίζεται η Ένωση σε περιοχές του κέντρου και της περιφέρειας (χάσμα Βορρά-Νότου), με τις τελευταίες να εξαθλιώνονται όλο και περισσότερο με το πέρασμα του χρόνου, όπως επιβεβαιώνεται από πολλές έρευνες (βλ.Παράρτημα IV).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα για τα οποία οι άνθρωποι αγωνίστηκαν για να μπορέσουν να ξεφύγουν από την τυραννία και την καταδυνάστευση αλλοιώνονται στο πέρασμα της κρίσης της σημερινής εποχής [5]. Πράγματι, το ιστορικό των ανθρώπινων δικαιωμάτων από τις διακηρύξεις τους στα τέλη του 18ου αιώνα μέχρι σήμερα είναι πραγματικά συγκλονιστικό. Όπως πολύ εύστοχα αναφέρει ο Gabriel Marcel «*η ανθρώπινη ζωή ποτέ δεν είχε αντιμετωπιστεί σε τόσο ευρεία κλίμακα ως ευτελές και αναλώσιμο αγαθό όσο στην εποχή μας* [6]».

Η οικονομική κρίση που έχει κάνει την εμφάνισή της από το 2008 και έπειτα φαίνεται να εντείνει τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη δυσλειτουργία των θεσμών αλλά και από την απουσία των πολιτών από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η λειτουργία της Ένωσης αποτελούσε πάντοτε -πόσο μάλλον σε περιόδους κρίσης- ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα λόγω

[4] Ο όρος «αλληλεγγύη» αποτελεί το θεμέλιο του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, το οποίο στηρίζεται σε πολιτικές που ευνοούν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.
[5] Δουζινάς Κώστας, *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006, σ. 15.
[6] Στον ίδιο, σ. 16.

της αμφιλεγόμενης δημοκρατικής λειτουργίας τους, διότι η ίδια δε συνοδευόταν από διαδικασίες διαφάνειας και ελέγχου των θεσμικών οργάνων, γεγονός που κατέστησε σταδιακά τους ευρωπαίους πολίτες παθητικούς θεατές στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Όλα αυτά τα στοιχεία σχετίζονται με το «*δημοκρατικό έλλειμμα*» της Ένωσης, το οποίο αναφέρεται στο κενό μεταξύ της δημοκρατικής λειτουργίας στη θεωρία και στην πράξη και εγείρει αμφιβολίες σχετικά με το μελλοντικό θεσμικό σχεδιασμό της Ένωσης [7]. Το δημοκρατικό έλλειμμα σχετίζεται με προβλήματα νομιμοποίησης (που φαίνεται από τη αποχή -πάνω από 50%- των πολιτών στις ευρωεκλογές), διαφάνειας (αμφισβητούμενος τρόπος λειτουργίας του Συμβουλίου), συγκατάθεσης (ενίσχυση πρακτικών ενισχυμένης πλειοψηφίας), απόδοσης ευθυνών (τρόπος λειτουργίας της Επιτροπής και της ΕΚΤ) καθώς και κοινωνικής προστασίας. Το δημοκρατικό έλλειμμα αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, καθώς ολόκληρο το σύστημα τους φαίνεται περίπλοκο και δυσνόητο και γι' αυτό εμφανίζονται απόμακροι, αποξενωμένοι αλλά και καχύποπτοιόσον αφορά τη λειτουργία της (έρευνα του Ευρωβαρόμετρου δείχνει ότι πάνω από το 40% των ευρωπαίων πολιτών θεωρεί ότι η άποψή τους δε μετράει στη λήψη αποφάσεων [8]).

[7] Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 29 και Zweifel Thomas, *Democratic deficit//institutions and regulation in the European Union, Switzerland and the United States*, εκδόσεις Lexicon Books, Oxford 2002, p. 2.

[8] European Commission, *Public opinion in the European Union*, Standard Eurobarometer 77, Spring 2012, pg. 66.

Κεφάλαιο 1^{ο} Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

1. Η ιστορική αναδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης [9]

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργήθηκε από μια ομάδα ηγετών. Οι ιδρυτές της ΕΕ αποτελούσαν μια ποικιλόμορφη ομάδα ανθρώπων με ένα κοινό ιδανικό:μια ειρηνική, ενωμένη και ευημερούσα Ευρώπη. Οι οραματιστές και ιδρυτές αυτής της κοινότητας ήταν οι Κόνραντ Αντενάουερ, Γιόζεφ Μπεχ, Γιόχαν Βίλεμ Μπέγιεν, Ουίνστον Τσόρτσιλ, Αλτσίντε ντε Γκάσπερι, Βάλτερ Χάλσταϊν, Σίκο Μάνσχολτ, Ζαν Μοννέ, Ρομπέρ Σουμάν, Πωλ-Ανρί Σπάακ, Αλτιέρο Σπινέλλι. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησε την ενεργή δραστηριότητά της στο παγκόσμιο πολιτικό γίγνεσθαι μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Winston Churchill την αποκάλεσε «Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης», για να τονίσει τη σπουδαιότητα του ρόλου της. Η διαδικασία ολοκλήρωσης επισπεύτηκε από ένα άθροισμα συγκυριών και γεγονότων που έλαβαν χώρα στη μεταπολεμική περίοδο. Τα πιο σημαντικά απ' αυτά είναι τα εξής [10] :

1. **Η ανάγκη οικονομικής ανοικοδόμησης της εξαθλιωμένης από τον πόλεμο Ευρώπης** μέσω της συνεργασίας και της δημιουργίας μιας ευρύτερης αγοράς, η οποία θα απέτρεπε οποιαδήποτε επιστροφή στον προστατευτισμό και τον οικονομικό εθνικισμό.

2. **Η επιθυμία διατήρησης της ειρήνης,** η οποία θα έθετεένα οριστικό τέλος στη γαλλογερμανική αντιπαλότητα, η οποία ξεκίνησε με τη δημιουργία της ενωμένης Γερμανίας το 1871 μετά τον Γαλλοπρωσικό Πόλεμο και οδήγησε στον πόλεμο το 1914 και 1939.

3. **Το σχέδιο ένταξης της Γερμανίας προς αποφυγή του κινδύνου ανάδυσής της ως μιας ισχυρής και φιλόδοξης δύναμης**, που θα μπορούσε να προκαλέσει δομική αστάθεια στο ευρωπαϊκό σύστημα κρατών.

[9] Τα ιστορικά στοιχεία περιλαμβάνονται στην επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕ στο http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_el.htm, access on 02/03/2014, 15:07.

[10] Heywood Andrew, ό.π., σ. 212-213.

4. **Η διαφύλαξη της Ευρώπης από τον σοβιετικό επεκτατισμό** και η ανάδειξη του ανεξάρτητου ρόλου της και της ταυτότητάς της σε μια διπολική διεθνή τάξη.

5. **Η επιθυμία των ΗΠΑ να εδραιώσουν** τόσο **μια ευημερούσα αγορά για τα αμερικάνικα προϊόντα τους** όσο και ένα ισχυρό οχυρό απέναντι στη διάδοση του κομμουνισμού και της σοβιετικής επιρροής.

6. **Η επιθυμία υποσκέλισης του κυρίαρχου εθνικού κράτους από υπερεθνικές δυνάμεις** γιατί αυτό θεωρούνταν εχθρός της ειρήνης και της ευημερίας. Όσοι τάσσονταν υπέρ της ολοκλήρωσης θεωρούσαν ότι το παραδοσιακό έθνος κράτος πρέπει να αποδυναμωθεί [11] -αν όχι καταργηθεί- για να μπορέσει να επιτευχθεί μια παγκόσμια τάξη πραγμάτων που στόχο θα είχε τη γενικότερη ευημερία των λαών της Ευρώπης.

Οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία της Ένωσης (και ειδικότερα οι τρείς πρώτοι) δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να λησμονούνται όσα προβλήματα κι αν εμφανίζει σήμερα η λειτουργία της. Το θεμελιώδες χαρακτηριστικό της δημιουργίας της Ένωσης ήταν η θεμελίωση της ειρήνης, την οποία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο η Ευρώπη είχε τόσο μεγάλη ανάγκη για να μπορέσει να ανοικοδομηθεί κυρίως σε οικονομικό επίπεδο. Στον τομέα αυτόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση (σε όλες τις μορφές της από το 1957 έως και σήμερα) πέτυχε, καθώς η Ευρώπη βιώνει τη μακρότερη περίοδο ειρήνης που γνώρισε ποτέ στην ιστορία της.

Στις 18 Απριλίου του 1951, έξι χώρες υπογράφουν μια συνθήκη για να ενοποιήσουν τις βαριές βιομηχανίες τους κάτω από μια κοινή διεύθυνση, η οποία ονομάζεται *Συνθήκη Άνθρακα και Χάλυβα*, μια πρόταση του Γάλλου Υπουργού Εξωτερικών Robert Schuman. Αυτό συμβαίνει για να μην είναι σε θέση καμιά από αυτές τις χώρες να φτιάχνει όπλα για να πολεμήσει εναντίον

[11]Βασικός υποστηρικτής της κατάργησης του έθνους κράτους ήταν ο Ζαν Μοννέ, ο οποίος σε ομιλία του το 1943 στη Γαλλική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης ανέφερε «*Δεν πρόκειται να υπάρξει ειρήνη στην Ευρώπη εάν τα κράτη ανασυσταθούν στη βάση της εθνικής κυριαρχίας... Οι ευρωπαϊκές χώρες είναι πολύ μικρές για να εγγυηθούν στους λαούς τους την αναγκαία ευημερία και κοινωνική ανάπτυξη. Τα ευρωπαϊκά κράτη πρέπει να συγκροτηθούν στο πλαίσιο ομοσπονδίας...*». Παρόμοιες απόψεις είχαν όλοι οι ηγέτες που δημιούργησαν την ΕΕ. Αντίθετη άποψη είχε ωστόσο ο Ντε Γκωλ η, ο οποίος πίστευε ότι «*η Ευρώπη έπρεπε να ακολουθήσει την οδό της συνομοσπονδίας, να γίνει μια «Ευρώπη των κρατών», με τα κράτη μέλη να διατηρούν περισσότερες αρμοδιότητες*».

των άλλων, όπως συνέβαινε στο παρελθόν. Οι έξι αυτές χώρες είναι: το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, οι Κάτω Χώρες και το Λουξεμβούργο. Ο χάρτης της Ένωσης διαμορφώνεται ως εξής:

Στη συνέχεια, το 1957, υπογράφεται *η Συνθήκη της Ρώμης*, για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), η οποία έχει ως στόχο την δημιουργία μιας «Κοινής Αγοράς». Το βασικό χαρακτηριστικό της είναι η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, εμπορευμάτων και υπηρεσιών μεταξύ των κρατών μελών. Η συνθήκη αυτή αποτελεί το πρώτο βήμα για την ενοποίηση -τουλάχιστον σε οικονομικό επίπεδο- της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη συνθήκη δεν αναφέρεται καμία διάταξη, η οποία να σχετίζεται με την αναγνώριση και προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [12].

Στη συνέχεια, έρχεται η πρώτη διεύρυνση της Ένωσης το 1973 όπου η Δανία, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο προσχωρούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση , αυξάνοντας τον αριθμό των κρατών μελών σε εννέα. Ο νέος χάρτης διαμορφώνεται ως εξής:

[12]Βλ. Ματθίας Σ. / Σταυρίτη Λ., *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005, σ. 126.

Το 1984 προσχωρεί και η Ελλάδα, το δέκατο μέλος και ο χάρτης έχει την εξής μορφή:

Τον Οκτώβριο του 1990, με την επανένωση της Γερμανίας, η πρώην Ανατολική Γερμανία γίνεται τμήμα της ΕΕ. Στη 1 Ιανουαρίου 1995, η Αυστρία, η Φινλανδία και η Σουηδία προσχωρούν στην ΕΕ. Τα κράτη μέλη είναι πλέον 15 και περιλαμβάνουν όλα σχεδόν τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Ο χάρτης λοιπόν τροποποιείται ως εξής:

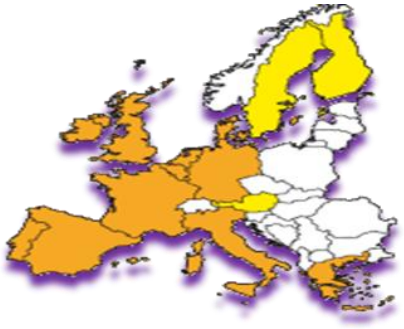

Την 1 Μαΐου του 2004, οκτώ χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης —η Εσθονία, η Λεττονία, η Λιθουανία, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Σλοβακία, η Σλοβενία και η Τσεχική Δημοκρατία— προσχωρούν στην ΕΕ. Αυτό είναι το τέλος της διχοτόμησης της Ευρώπης που είχε αποφασιστεί από τις μεγάλες δυνάμεις πριν από 60 χρόνια στη Γιάλτα. Επίσης, προσχωρούν η Κύπρος και η Μάλτα. Οι υποψήφιες προς προσχώρηση είναι η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Τουρκία.

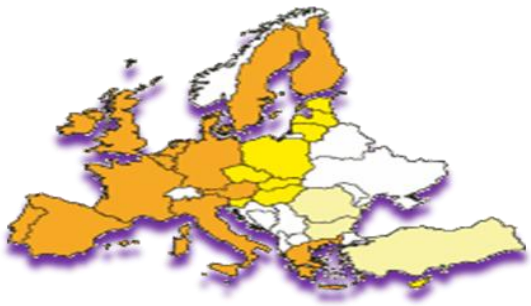

Λίγες μέρες αργότερα, υπογράφεται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) [13], η οποία αποτελεί αναμφισβήτητα το κορυφαίο διεθνές κείμενο (μια πολυμερή σύμβαση), που αναφέρεται στην προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων και έχει κυρωθεί από 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης [14]. Το γεγονός ότι είναι απαραίτητη προϋπόθεση προσχώρησης στο Συμβούλιο η υιοθέτησή της δείχνει το πόσο σημαντική είναι [15]. Όπως αναφέρεται στο προοίμιο, συγκεκριμένα έχει ως σκοπό «*να διαφυλάξει και να αναπτύξει την προστασία των Δικαιωμάτων και Ελευθεριών του Ανθρώπου. Τονίζεται η προσήλωση των Κυβερνήσεων στην προστασία αυτή ως ‘‘πρωταρχικό θεμέλιο της δικαιοσύνης και της ειρήνης’’. Η προστασία αυτή προϋποθέτει ‘‘πολιτικό σύστημα πραγματικής δημοκρατίας...και ενιαία αντίληψη και σεβασμό της’’ από όλα τα κράτη μέλη*» [16].

Πηγή έμπνευσης της ΕΣΔΑ είναι η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου [17] της 10ης Δεκεμβρίου του 1948. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά στο προοίμιό της « *Επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο. Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η*

[13]Βλ. σχετικά Παράρτημα Ι.

[14]Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός στόχοι του οποίου είναι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η προώθηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας της Ευρώπης και η καταπολέμηση κοινωνικών προβλημάτων, όπως οι ρατσιστικές προκαταλήψεις και η μισαλλοδοξία.

[15]Σισιλιανός Λίνος-Αλέξανδρος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013, σ. 1.

[16]Ματθίας Σ. / Σταυρίτη Λ., ό,π., σ. 27-29.

[17]Βλ. σχετικά Παράρτημα ΙΙΙ.

προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου. Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης».

Ωστόσο, ούτε η Οικουμενική Διακήρυξη αναγνώριζε πλήρως όλα τα δικαιώματα του Ανθρώπου ούτε και η ΕΣΔΑ στην αρχική της μορφή εξαντλούσε τον κατάλογο των προστατευτέων δικαιωμάτων, αν και βέβαια με τα πρόσθετα Πρωτόκολλα της τελευταίας, κατοχυρώθηκαν σημαντικά δικαιώματα, όπως αυτά της προστασίας της ιδιοκτησίας (1^{ο} Πρωτόκολλο), της απαγόρευσης της φυλάκισης για ιδιωτικά χρέη (4^{ο} Πρωτόκολλο) και της ολοσχερούς κατάργησης της θανατικής ποινής ακόμη και σε περίοδο ένοπλης σύρραξης (6^{ο} και 13^{ο} Πρωτόκολλο) [18].

Το τελευταίο κύμα διεύρυνσης της Ένωσης του 2007 τερματίζεται με την Βουλγαρία και την Ρουμανία να εισέρχονται σ' αυτήν και με την Κροατία (η οποία προσχωρεί το 2013), την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και την Τουρκία να είναι υποψήφιες προς ένταξη (οι δύο τελευταίες δεν έχουν καταφέρει να προσχωρήσουν στην Ένωση). Έτσι, ο χάρτης λαμβάνει την σημερινή του μορφή, η οποία είναι:

Την 1^{η} Δεκεμβρίου του 2009 υπογράφεται *η Συνθήκη της Λισσαβώνας*, η οποία επικυρώθηκε και από τα 27 κράτη-μέλη της Ένωσης και βρίσκεται σε ισχύ μέχρι σήμερα. Η συνθήκη αυτή κατέστησε νομικά δεσμευτικό για όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης το Χάρτη των Θεμελιωδών

[18]Σισιλιανός Λ., ό.π., σ. 2-3.

Δικαιωμάτων [19], κατοχυρώνοντας τα ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα των πολιτών. Αξίζει να σημειωθεί βέβαια ότι ο χάρτης αρχικά περιλαμβανόταν στη Συνθήκη της Νίκαιας που υπογράφηκε το 2001, αλλά δεν είχε χαρακτήρα δεσμευτικό για όλα τα κράτη μέλη. Αυτός ο χάρτης αποτελεί καθοριστικής σημασίας κείμενο, διότι θα μπορούσε να αποτελέσει το υπόβαθρο ενός ευρωπαϊκού συντάγματος, το οποίο θα καθιστούσε εφικτή την εξασφάλιση κατά ενιαίο τρόπο των δικαιωμάτων Ευρωπαίων πολιτών [20]. Στο προοίμιο του χαρακτηριστικά αναφέρει [21]:

«*Οι Λαοί της Ευρώπης, εγκαθιδρύοντας μεταξύ τους μια διαρκώς στενότερη ένωση, αποφάσισαν να μοιραστούν ένα ειρηνικό μέλλον θεμελιωμένο σε κοινές αξίες...της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης.... Ο παρών Χάρτης επιβεβαιώνει τα Δικαιώματα που απορρέουν ιδίως από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών...καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*.»

[19]Ο χάρτης παρατίθεται αναλυτικά όπως εμφανίζεται στην επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 83/389, 30.3.2010 στο Παράρτημα ΙΙ .
[20]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*., σ. 93.
[21]Ματθίας Σ. / Σταυρίτη Λ., ό.π., σ. 129-130.

2. Ο εννοιολογικός προσδιορισμός της Ένωσης

Μετά την ιστορική αναδρομή και τους λόγους δημιουργίας της Ένωσηςπου παρατέθηκαν παραπάνω, γεννάται το ερώτημα « *τί ακριβώς είναι η ΕΕ*; ». Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αποτελεί δύναμη με την κλασική έννοια του όρου, ούτε και έναν τυπικό διεθνή οργανισμό. Ακόμα και σήμερα δεν επιδέχεται κατηγοριοποίηση. Παρόλο που ο ρόλος της ΕΕ ως διεθνής παράγοντας έχει σταδιακά διευρυνθεί, το επίκεντρο βρίσκεται πάντα στη χρήση διαφόρων μορφών ήπιας ισχύος. Ο όρος που επινοήθηκε για την Ευρώπη πριν από πολλά χρόνια ήταν «*πολιτική δύναμη*» [22]. Ένας άλλος όρος που χρησιμοποιείται σήμερα για να δηλώσει την έμφαση στις αξίες και τους κανόνες σε αντίθεση με τα στενώς οριζόμενα συμφέροντα είναι «*κανονιστική δύναμη*» [23]. Είναι φανερό ότι ο όρος αυτός υπονοεί μια προσπάθεια απομάκρυνσης από τον παλαιό καθεστώς της πολιτικής ισχύος.

Κατά τον Τσάτσο «*η ΕΕ αποτελεί μια συμπολιτεία, μια ένωση πολιτειών, η οποία έχει εσωτερική θεσμική οργάνωση και χαρακτηρίζεται από διεθνή και συνταγματική οργάνωση. Η συμπολιτεία αυτή συνιστά μια σύνθετη πολιτειακή οργάνωση που είναι πιο συμπαγής από μια διεθνή οργάνωση και διαφυλάσσει τον πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας, επιτρέποντας στα κράτη μέλη να διατηρήσουν με αυτόν τον τρόπο τα εθνικά τους προνόμια*» [24]. Το βασικό χαρακτηριστικό της Ένωσης είναι σύμφωνα με τον Τσάτσο ότι δεν επιδιώκει να καταλύσει το έθνος-κράτος, καθώς αυτό εμφανίζει σημαντικά προνόμια που αφορούν κυρίως την εξωτερική πολιτική [25].

Κατά τον Giddens η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι «*μια περιφερειακή δύναμη όχι υπερκράτος ούτε υπερδύναμη. Είναι, δηλαδή, μια δημοκρατική ένωση ημι-κυρίαρχων κρατών, τα οποία εκμεταλλεύονται τις συλλογικές δυνατότητές τους και δέχονται τη συνταγματική πειθαρχία ως «αυτόνομη πράξη» και όχι ως πράξη υποταγής σε μια υψηλότερη αρχή. Η δημοκρατική της φύση δεν είναι αντιπροσωπευτική αλλά κοινοβουλευτική και η defacto συνταγματική της ρύθμιση είναι μια στερεή βάση για τον υπερεθνικό της*

[22]Tsoukalis Loukas, Olaf Cramme and Roger Liddle, *An EU "fit for purpose" in the global age: Can we rise to the challenge?* , Policy Network, London: October 2009, pg. 3.
[23]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης//ειρήνη, συμφιλίωση, συνεργασία, ολοκλήρωση*, εκδόσεις Ποιότητα, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 571.
[24]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί,* σ. 126.
[25]Στον ίδιο, σ. 126.

χαρακτήρα [26] ». Κατά τον Giddens η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι μια ένωση κρατών, τα οποία ναι μεν έχουν το δικαίωμα να διατηρούν την εθνική τους κυριαρχία, υπακούουν δε στις επιταγές των ευρωπαϊκών συνθηκών οικιοθελώς και όχι επειδή υποχρεώνονται από τη νομική ισχύ τους. Ακόμα, ο ίδιος θεωρεί ότι η εκ των πραγμάτων συνταγματική της ρύθμιση αποτελεί μια στερεή βάση για τον υπερεθνικό της χαρακτήρα, ωστόσο η μέχρι τώρα πορεία της Ένωσης μπορεί να το αμφισβητήσει αυτό.

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές, η Ένωση μπορεί να προσδιοριστεί ως *ένα διακριτό ενιαίο σύστημα διακυβέρνησης που ασκείται επί ενός ετερογενούς συνόλου, το οποίο δε συνιστά έναν ενιαίο δρώντα και η επιρροή του στο διεθνή πολιτικό στίβο είναι αμφιλεγόμενη*. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δε μπορεί να επηρεάσει τις μορφές δράσης άλλων παικτών (όπως στις περιπτώσεις των Βαλκανίων, του Ιράκ, του Λιβάνου και του Κόλπου) και κατά συνέπεια δεν είναι σε θέση να δράσει ως «*primus inter pares*» με τις ΗΠΑ, δηλαδή ως ένας παίκτης που κατέχει ίση ισχύ με τους άλλους [27]. Με πιο απλά λόγια, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει ορισμένα μόνο τυπικά και θεσμικά χαρακτηριστικά, τα οποία της επιτρέπουν να δρα ως αυτόνομος και συμπαγής δρων. Αν και η ΕΕ κατακρίνει αυτούς τους πολέμους, ηέλλειψη ισχύος που έχει στη διεθνή πολιτική σε επίπεδο επιρροής αποφάσεων των άλλων δρώντων δε της επιτρέπει να εμποδίσει τις ΗΠΑ να κάνουν πόλεμο και συνεπώς ο πρώτος δρων καθίσταται αδύναμος και ο δεύτερος παντοδύναμος.

Ακόμα, αποτελεί μια ήπιας μορφής ισχύς, η οποία θεμελιώνεται στη χρήση πειθούς, στη συνεργασία και στη χρήση διπλωματικών μέσων επίλυσης των διαφορών που προκύπτουν [28]. Ακόμα, υποστηρίζεται ότι είναι μια (συμ)πολιτεία χωρίς κράτος, καθώς της λείπει η αντίστοιχη νομιμοποίηση. Παρ' όλα αυτά, θεωρείται η ισχυρότερη ένωση κρατών μέχρι σήμερα με οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές επιδιώξεις που βασίζεται στο διεθνές δίκαιο και στη χρήση διπλωματικών μέσων επίλυσης των διαφορών.

---

[26]Giddens Antony, *Η Ευρώπη στην παγκόσμια εποχή*, εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2008, σ. 261.
[27]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης//ειρήνη, συμφιλίωση, συνεργασία, ολοκλήρωση,* 2008, σ. 565-573.
[28]Nye Joseph, *Ήπια ισχύς//Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005, σ. 33-43.

Κεφάλαιο 2^{ο} Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

1. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει όργανα για να μπορεί να λειτουργεί αποτελεσματικά.

ΤΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΗΣ ΕΕ
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ το όργανο προώθησης του κοινού συμφέροντος
ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ η φωνή των κρατών μελών
ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ η φωνή των πολιτών
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ο θεματοφύλακας του ευρώ
ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ το όργανο επιβολής του νόμου
ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ το όργανο ελέγχου των πόρων
Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ η φωνή της κοινωνίας των πολιτών
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ η φωνή της τοπικής αυτοδιοίκησης και της περιφερειακής διοίκησης
Ο ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΤΗΣ το όργανο μελέτης των καταγγελιών των πολιτών
Ο ΕΥΡΩΠΑΙΟΣ ΕΠΟΠΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ το όργανο διαφύλαξης των προσωπικών δεδομένων

Παρακάτω, θα αναλυθεί ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των βασικότερων θεσμικών οργάνων της Ένωσης, δηλαδή του θεσμικού τριγώνου λήψης των αποφάσεων (Επιτροπή, Συμβούλιο, Κοινοβούλιο), καθώς και η δράση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη σύγχρονη εποχή ιδιαίτερα για τα κράτη που έχουν

υπογράψει τις δανειακές συμβάσεις και θα καταδειχθεί ότι η λειτουργία τους δυσχεραίνει τη δημοκρατική διακυβέρνηση της Ένωσης [29].

α) **Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή**

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή [30], η οποία αποτελεί ένα σημαντικό θεσμικό όργανο υπερεθνικής μορφής, έχει νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες, καθώς και το «δικαίωμα πρωτοβουλίας», το οποίο της παρέχει τη δυνατότητα να υποβάλλει προτάσεις για την υιοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών. Το βασικό χαρακτηριστικό της είναι ότι η δράση της παραμένει ανεξάρτητη από τις εθνικές κυβερνήσεις, αφού αποτελείται από ένα σώμα τεχνοκρατών, οι οποίοι επιβλέπουν την τήρηση των Συνθηκών της Ένωσης και τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνουν οι χώρες όσον αφορά την εφαρμογή των Συνθηκών και δεν υποχρεούνται να εκπροσωπούν τις χώρες-μέλη. Επιγραμματικά, η Επιτροπή είναι ο «θεματοφύλακας της έννομης τάξης» της ΕΕ, ένας γραφειοκρατικός μηχανισμός της Ένωσης, μια μορφή «δημόσιας υπηρεσίας» των Βρυξελλών. Ακόμα, είναι όργανο που έχει τη δυνατότητα να καταρτίζει τον κοινοτικό προϋπολογισμό και να τον εκτελεί σε συνεργασία με το Ελεγκτικό Συνέδριο και διαπραγματευτής συμφωνιών με τρίτα μέρη εκτός της ΕΕ, κυρίως στο εμπορικό πεδίο, γεγονός που δείχνει ότι είναι πολιτικό όργανο.

Ωστόσο, ο τρόπος λειτουργίας της Επιτροπής έχει προκαλέσει έντονες αντιδράσεις. Αρχικά, πολλοί μέμφονται για το γεγονός ότι στηρίζει το Κοινοβούλιο για να βγεί νικήτρια από διαμάχες με το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο, το οποίο με τη σειρά του της παρέχει εκείνη τη νομιμοποίηση που της λείπει [31]. Έπειτα, θεωρείται ότι αποτελεί ένα μη εκλεγμένο τεχνοκρατικό όργανο, το οποίο δεν είναι πολιτικά υπόλογο για τις αποφάσεις του έναντι των πολιτών. Το γεγονός αυτό θα επιβεβαιώσει και ο Χάνες Σβόμποντα [32] -πρόεδρος των Ευρωπαίων Σοσιαλιστών και Δημοκρατών- που

[29]Στεφάνου Κ. κα, *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*, τόμος Α, εκδόσεις Σιδέρη, 2006, σ. 494.
[30]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, σ. 53-58.
[31]Στον ίδιο, σ. 57.
[32]Βλ. σχετικά στο http://www.dw.de/σβόμποντα-κατά-τρόικας-και-κομισιόν/a-17282937, access on 23/09/2014, 20:17.

κατηγόρησε την Επιτροπή ότι προβάλλει κοινωνικά απαράδεκτες απαιτήσεις, αναφέροντας ως χαρακτηριστικό παράδειγμα το ζήτημα των πλειστηριασμών. Ακόμα, ο ίδιος κατηγόρησε τονΕπίτροπο Οικονομικών και Νομισματικών Υποθέσεων Όλι Ρεν ότι αξιολογεί τα κράτη μέλη με τέτοιον τρόπο που προωθεί τις μελλοντικές πολιτικές φιλοδοξίες του.

Όπως ορθά αναφέρει ο Φραγκονικολόπουλος [33] «*αποτελεί κατά βάση ένα τεχνοκρατικό σώμα, που δίνει βάρος όχι στην αντιπροσωπευτικότητα, αλλά στην ειδίκευση και στην αποτελεσματικότητα. Έτσι, κάθε πρωτοβουλία της Επιτροπής δεν αποτελεί παρά ενέργεια των ελίτ, η οποία δεν μπορεί να ελεγχθεί από τους λαούς της Ευρώπης. Η αδιαφάνεια των εργασιών της, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα της λειτουργίας της, κρατούν τον πολίτη σε απόσταση και σε θέση άγνοιας*». Εδώ ακριβώς έγκειται το πρόβλημα της Επιτροπής, η οποία φαίνεται να λειτουργεί με έναν εντελώς τεχννοκρατικό τρόπο, ο οποίος της επιτρέπει να μην είναι πολιτικά υπόλογη έναντι των αποφάσεών της σε κάποιον μηχανισμό ελέχγου και απόδοσης ευθυνών [34].

β) **Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο**

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο [35] αποτελεί όργανο νομοθετικό και επικυρωτικό, το οποίο λαμβάνει αποφάσεις με ομοφωνία, ειδική ή απλή πλειοψηφία αναλόγως την περίπτωση. Εδώ οι χώρες μέλη εκπροσωπούνται από τις ηγεσίες τους και αποτελεί το κατεξοχήν πεδίο όπου πραγματοποιούνται πολυμερείς διαπραγματεύσεις και συμβιβασμοί μεταξύ των Ευρωπαίων εταίρων. Είναι ένα θεμελιώδες διακυβερνητικής μορφής όργανο, το οποίο καθορίζει το στρατηγικό προσανατολισμό της Ένωσης και επιτρέπει στους ηγέτες να λαμβάνουν αποφάσεις μέσα από τους πολυμερείς συμβιβασμούς. Επίσης, έχει τη δυνατότητα να θεσπίζει νόμους μαζί με το Κοινοβούλιο, να συνομολογεί συμφωνίες με τρίτες χώρες, να χαράσει τη

[33]Φραγκονικολόπουλος Χρήστος, *Η Ευρωπαϊκή Ένωση την αυγή της τρίτης χιλιετίας: Θερμοί, Οργάνωση και Πολιτικές*, εκδόσεις ΕΑΠ, Πάτρα 2008, σ. 171.

[34]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η μεταβαλλόμενη οντολογία της Ενοποιητικής διαδικασίας:ιδεαλισμός, ρεαλισμός ή ουτοπία;, σε Από την Νέα Ευρώπη του Χίτλερ στην Ευρωζώνη της Μέρκελ*, τόμος Β, Επενδυτής, σ. 35.

[35]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, σ. 64-66.

στρατηγική της ΕΕ στα πεδία της ΚΕΠΠΑ και ΕΠΑΑ, να λαμβάνει αποφάσεις για την εξωτερική πολιτική ασφάλειας και να εγκρίνει τον κοινοτικό προϋπολογισμό από κοινού με το Κοινοβούλιο.

Ωστόσο, το εν λόγω όργανο κατηγορείται ότι δε λαμβάνει υπόψιν την Επιτροπή και αποφασίζει χωρίς αυτήν και ότι σε θέματα εξωτερικής πολιτικής ούτε καν συμβουλεύεται το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ωστόσο, το βασικό πρόβλημα στη λειτουργία του είναι το γεγονός ότιοι εργασίες του λαμβάνουν χώρα κεκλεισμένων των θυρών, με αποτέλεσμα να απουσιάζει η διαφάνεια και η αποτελεσματικότητα [36] .

Ακόμα, το γεγονός ότι το Συμβούλιο λαμβάνει αποφάσεις με τη διαδικασία ειδικής πλειοψηφίας δεν προωθεί σε καμία περίπτωση την αρχή της ισότητας, η οποία αποτελεί το θεμέλιο της δημοκρατικής λειτουργίας. Η εφαρμογή της διαδικασίας ψηφοφορίας με ομοφωνία ήταν ήδη περιορισμένη από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Όμως και η Συνθήκη της Λισαβόνας (άρθρο 9) αυξάνει τους τομείς που είναι απαραίτητη η ειδική πλειοψηφία και ταυτόχρονα περιορίζει τη διαδικασία της ομοφωνίας σε θέματα που αφορούν τη φορολογία, την κοινωνική ασφάλιση ή κοινωνική προστασία, την προσχώρηση νέων κρατών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική αλλά και την επιχειρησιακή αστυνομική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Ωστόσο, είναι επιτακτική ανάγκη να υπάρχει ομοφωνία στη διαδικασία αποφάσεων, ούτως ώστε να μην προωθούνται τα συμφέροντα των ισχυρών κρατών της Ένωσης.

γ) **Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο**

Η πρώιμη μορφή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου [37] δημιουργήθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα το 1951, με περιορισμένη δράση όμως. Με το πέρασμα του χρόνου, ο ρόλος του αναβαθμίστηκε σταδιακά, διότι οι πολίτες της Ένωσης ασκούσαν σημαντικές πιέσεις για περισσότερη διαφάνεια και για συμμετοχή στα δρώμενα και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ονομάζεται «*η*

[36] Στον ίδιο, σ. 64-66.
[37] Στον ίδιο, σ. 68-75.

φωνή των πολιτών». Αποτελεί ένα όργανο που συν-νομοθετεί με το Συμβούλιο, ελέγχει την Επιτροπή και επιβάλλει κανόνες διαφάνειας και ορθολογικής διαχείρισης των εξουσιών που έχει και τέλος εγκρίνει το προϋπολογισμό, το διορισμό των μελών της Επιτροπής και έχει το δικαίωμα να απαιτήσει ακόμα και της παραίτησή της. Καθοριστικής σημασίας στοιχείο είναι ότι αποτελεί το μοναδικό όργανο τα μέλη του οποίου εκλέγονται με άμεσο τρόπο από τα ευρωπαϊκά εκλογικά σώματα. Αυτό σημαίνει ότι είναι το μοναδικό όργανο που προσφέρει στην Ένωση τη νομιμοποίηση που της λείπει και δίνει την αίσθηση στους πολίτες ότι συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Ωστόσο, ο ρόλος του Κοινοβουλίου είναι σχετικά αδύναμος, -ειδικά στην περίπτωση της κρίσης- η οποία επηρεάζει κυρίως τις αδύναμες χώρες του Νότου. Ο ρόλος του είναι αδύναμος, καθώς δεν είναι σε θέση να ελέγξει την Επιτροπή και να επιβάλλει κανόνες διαφάνειας στις εξουσίες της. Η λύση για την ενίσχυση του ρόλου του είναι μια αναδιοργάνωση της λειτουργίας και των αρμοδιοτήτων του, μια διεύρυνση της δυνατότητας παρεμβάσεων και συμμετοχής των πολιτών, καθώς και η υποχρέωση λογοδοσίας των άλλων θεσμικών οργάνων στα εθνικά Κοινοβούλια, ώστε να ενισχυθεί ο βασικός δημοσιονομικός του ρόλος στην κατάρτιση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού και στο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο της Ε.Ε.

Ένα παράδειγμα που καταδεικνύει τον αδύναμο ρόλο που διαδραματίζει το Κοινοβούλιο στη σύγχρονη εποχή αποτελεί η πρόσφατη προσπάθεια για την ψήφιση του προϋπολογισμού. Πιο αναλυτικά, ενώ το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απέρριψε κατά πλειοψηφία το τελικό σχέδιο προϋπολογισμού της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020, το σχέδιο εγκρίθηκε από την πρόσφατη σύνοδο κορυφής. Όπως αναφέρεται στο σχετικό ψήφισμα, πρόκειται για έναν προϋπολογισμό που προβλέπει βαθιές περικοπές για την επόμενη εξαετία κι γι' αυτόν τον λόγο πρόκειται να ξεκινήσουν ευρείας κλίμακας διαπραγματεύσεις με το ευρωπαϊκό συμβούλιο σχετικά με όλες τις διατάξεις του κανονισμού, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η Ένωση θα αποκτήσει ένα σύγχρονο προϋπολογισμό με στόχο την ανάπτυξη. Σφοδρή ήταν εξάλλου η κριτική των ευρωβουλευτών στη διάρκεια της συζήτησης και σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκε ως παράδειγμα η Ελλάδα και οι

χώρες του ευρωπαϊκού νότου αναφορικά με τις αδικίες και τις ελλείψεις του προϋπολογισμού [38].

δ) **Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα**

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα χαρακτηρίζεται ως ο «*θεματοφύλακας του ευρώ*», καθώς χαράζει την οικονομική πολιτική της Ένωσης και αποφασίζει ανεξάρτητα από πολιτικές επιρροές αλλά και από άλλα όργανα της ένωσης, γεγονός που προκαλεί δυσαρέσκεια τόσο στα θεσμικά όργανα όσο και στους πολίτες. Ο τρόπος λειτουργίας της είναι προβληματικός, όπως δείχνει και το γεγονός ότι αποτέλεσε στο παρελθόν λόγο απόρριψης της Συνταγματικής Συνθήκης [39].

Κάποιοι θεωρούν ότι η πλήρης πολιτική της ανεξαρτησία είναι επιτακτική, διότι όπως αναφέρεται «*το νόμισμα είναι ένα πολύ σοβαρό πράγμα για να αφήνεται στους πολιτικούς, οι οποίοι μπορεί με την πίεση της ανεργίας να χειριστούν τη συναλλαγματική τιμή του νομίσματος ή τα επιτόκια σαν εργαλείο ανάκαμψης της οικονομίας*» [40]. Αυτό αποτελεί ένα ισχυρό επιχείρημα για όσους θεωρούν ότι η ΕΚΤ θα πρέπει να είναι πολιτικά ανεξάρτητη. Ωστόσο, αυτή η πολιτική έχει αποτύχει [41] και πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, καθώς απομακρύνει τους πολίτες από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, οι οποίοι με τη σειρά τους τονίζουν ότι το συγκεκριμένο όργανο θα πρέπει να ελέγχεται. Ειδικά στην περίοδο της κρίσης, ο ρόλος της είναι καθοριστικής σημασίας αλλά ο τρόπος που αντιδρά στην κρίση έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονων αρνητικών σχολιασμών. Το εν λόγω όργανο πρέπει να λογοδοτεί για να μπορούν οι αποφάσεις που λαμβάνει να ελέγχονται. Ακόμα, υποστηρίζεται σχετικά ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

[38]Δασκαλάκης Δ. / Αλεξόπουλος Απ., *Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καταψήφισε τον προϋπολογισμό της ΕΕ*
στο http://www.ert.gr/eidiseis/diethni/europe/story/147615/to-evropaiko-koinovoylio-katapsifise-ton-proypologismo-tis-ee, access on 06/06/2013, 13.05.

[39]Βοσκόπουλος Γ., ό.π., σ. 30.

[40]Μούσης Νίκος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//δίκαιο,οικονομία,πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008, σ. 134.

[41]Η πολιτική της ΕΚΤ όσον αφορά την αντιμετώπιση της κρίσης έχει αποτύχει, διότι δεν ήταν σε θέση να αμβλύνει την ανεργία και την έλλειψη του κοινωνικού κράτους. Η αποτυχία της πολιτικής αυτής κρίνεται σε σχέση με την αντιμετώπιση της κρίσης από την Αμερική, η οποία ασκεί μια πιο χαλαρή νομισματική πολιτική σε σχέση με την έκδοση και την κυκλοφορία του νομίσματος.

θα πρέπει να ενεργεί με τρόπο που να διασφαλίσει ότι τα «φθηνά» της δάνεια προς τις τράπεζες θα προωθούνται στην πραγματική οικονομία και εξαιτίας μάλιστα του ενισχυμένου της ρόλου θα πρέπει να καταστεί περισσότερο διαφανής και υπεύθυνη [42].

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποδεικνύονται ελλιπείς, διότι η εξουσία τους δεν νομιμοποιείται από τους ευρωπαϊκούς λαούς. Το επακόλουθο είναι η αναστολήτης πολιτικής ενοποίησης της ΕΕ, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με το «δημοκρατικό έλλειμμά» της. Τα δύο βασικά θεσμικά όργανα - η ΕΚΤ και η Επιτροπή - λαμβάνουν αποφάσεις καθοριστικής σημασίας για τους πολίτες, χωρίς να είναι πολιτικά υπόλογα έναντι των ευρωπαίων πολιτών.Έχει, δηλαδή, αφαιρεθεί σε αυτήν την περίπτωση κομμάτι της «λαϊκής κυριαρχίας», καθώς η τεχνοκρατική διαχείριση αντικαθιστά τη δημοκρατική [43]. Ιδιαίτερα στην περίοδο της κρίσης, η στάση των θεσμικών οργάνων της Ένωσης να περιθωριοποιούν τους συνταγματικούς κανόνες και τις δημοκρατικές αξίες οδηγούν στην υπερκάλυψη της αρχής της δοτής αρμοδιότητας και κατ' επέκταση συντελούν στην εγκαθίδρυση και τη διαιώνιση ενός θεσμικού ηγεμονισμού [44]. Το ζητούμενο λοιπόν είναι ο εκδημοκρατισμός των θεσμών, οι οποίοι αν και αποτελούν τα τεχνικά μέσα που επιβάλλουν κανόνες στην Ένωση, ωστόσο δεν θα πρέπει να αποτελούν και την ουσία της. Αυτό σημαίνει ότι οι θεσμοί οφείλουν να δρούν με απόλυτα δημοκρατικό τρόπο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες των ευρωπαίων πολιτών [45].

[42]Ψήφισμα του ΕΚ για την ετήσια αξιολόγηση των δραστηριοτήτων της ΕΚΤ, *Το ΕΚ ζητά από την ΕΚΤ τόλμη και ευθύνη για την καταπολέμηση της κρίσης*, 17-04-2013, http://www.europarl.gr/el/news-events/news/2013/apr2013/apr12.html;jsessionid=6D57A2B079FDFBA8322D1E2B75799F37, access on 13/03/2014, 14:52.
[43]Τομπάζος Σταύρος, *Ευρώπη, ποια Ευρώπη*;, εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2008, σ. 84-89.
[44]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η μεταβαλλόμενη οντολογία της Ενοποιητικής διαδικασίας:ιδεαλισμός, ρεαλισμός ή ουτοπία*;,ό.π., σ. 37.
[45]Στον ίδιο, σ. 41.

Κεφάλαιο 3ο Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

1. Η έννοια της δημοκρατίας

Η έννοια της δημοκρατίας στη σύγχρονη εποχή αποτελεί μια έννοια πολυδιάστατη, η οποία προσδιορίζει την ανάγκη των ανθρώπων για μια αρμονική, σταθερή και δίκαιη κοινωνία. Η λέξη ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ έχει δύο συστατικά μέρη, τον «*δήμο*» (λαός) και το «*κράτος*» (κυριαρχία) [46]. Σύμφωνα μ' έναν ορισμό [47], δημοκρατία ονομάζεται «*το πολιτικό σύστημα όπου οι εξουσίες της κυβέρνησης θεμελιώνονται στη συναίνεση των κυβερνωμένων και όπου υπάρχουν συνταγματικοί κανόνες, οι οποίοι προβλέπουν την τακτική εναλλαγή των πολιτών στα κυβερνητικά αξιώματα*». Αυτό σημαίνει πρωτίστως ότι στο δημοκρατικό πολίτευμα την εξουσία έχει ο λαός και όχι κάποιος μονάρχης ή οι αριστοκράτες [48] και έπειτα ότι υπάρχει ένα γραπτό θεσμικό κείμενο, στο οποίο εμπεριέχονται όλα τα δικαιώματα αλλά και οι υποχρεώσεις των πολιτών μιας χώρας και η μη συμμόρφωση στο οποίο επιφέρει κυρώσεις. Ένας άλλος ορισμός [49] θεωρεί ότι η δημοκρατική αρχή εκφράζει «*έναν ορισμένο τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του πολιτεύματος, στο οποίο κυρίαρχος είναι ο λαός, ο οποίος αποτελεί την υπέρτατη εξουσία καθώς και την πρωτογενή πηγή νομιμοποίησης κάθε πολιτικής εξουσίας*». Με πιο απλά λόγια, όταν αναφερόμαστε στην δημοκρατική αρχή, εννοούμε το πολίτευμα όπου η εξουσία πηγάζει από τον λαό, ασκείται από τον λαό και υπηρετεί τα συμφέροντά του.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί ένα μοναδικό πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό εγχείρημα, το οποίο στηρίζεται στην εθελοντική συνεργασία κρατών με δημοκρατικό πολίτευμα [50]. Αυτό σημαίνει ότι μόνο οι χώρες οι οποίες πληρούν το κριτήριο της Δημοκρατίας (τουλάχιστον τυπικά) μπορούν να προσχωρήσουν στην Ένωση. Πρακτικά, δηλαδή σημαίνει ότι εμπιστεύονται τη διακυβέρνηση τους σε εκλεγμένους εκπροσώπους και αφετέρου ότι τα συστήματα αυτά συμπληρώνονται με τη συνταγματική αναγνώριση των

[46]Giddens Antony, *Κοινωνιολογία,* εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002, σ. 457.
[47]Hughes M. / Kroehler C., *Κοινωνιολογία*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2006, σ. 466.
[48]Giddens Antony, ό.π, σ. 457.
[49]Ζώρας Κώστας, *Κοινωνιολογία του πολιτικού συστήματος*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2008, σ. 99.
[50]Στεφάνου Κ. κα, ό.π., σ. 9.

θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων, τα οποία αποτελούν μέσο προστασίας του ατόμου από την εξουσία των θεσμών [51].

Η εδραίωση της δημοκρατίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεμελιώνεται σε βασικές αρχές, όπως η πλήρης αναγνώριση της ευρωπαϊκής ιθαγένειας (άρθρο 10 της Συνθήκης Λισαβόνας), η άμεση αντιπροσώπευση σε θεσμικό επίπεδο των ευρωπαίων πολιτών από το Κοινοβούλιο (άρθρο 10), η αρχή της εγγύτητας (άρθρο 10) βάσει της οποίας οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται όσο το δυνατόν εγγύτερα στους πολίτες και η συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσω της «πρωτοβουλίας πολιτών» (άρθρο 11) σύμφωνα με την οποία ένα εκατομμύριο Ευρωπαίοι τουλάχιστον μπορούν να καλούν την Επιτροπή να υποβάλει πρόταση για συγκεκριμένο θέμα.

Ένα από τα βασικότερα ερωτήματα που έχουν δημιουργηθεί είναι αν ο λαός ελέγχει ή απλά υπομένει τα δεινά της οικονομικής κρίσης. Το γεγονός ότι κάποιοι τεχνοκράτες αποφασίζουν γι' αυτόν καταλύει κάθε έννοια δημοκρατίας και συνταγματικής νομιμοποίησης, έχοντας ως επακόλουθο τα κράτη χάνουν την εθνική τους κυριαρχία. Έτσι, γίνεται πλέον λόγος για ένα νέο πολίτευμα, τη «*χρεοκρατία»* [52]. Οι οικονομίες των χωρών του «μνημονίου» με τις δανειακές συμβάσεις έχουν απλά κερδίσει κάποια χρόνια φαινομενικής ευημερίας, καταπατώντας ανθρώπινα κεκτημένα. Γι' αυτό το λόγο, η πολιτική αυτή χαρακτηρίζεται ως «*έγκλημα κατά της ανθρωπότητας*», όπως έχει λεχθεί από τον Ζεράρ Ντιμενίλ, θεωρητικό πολέμιο του νεοφιλελευθερισμού [53].

Η Ευρωζώνη φαίνεται να αφήνει εκτεθειμένες τις χώρες στην παγκόσμια κρίση. Αχίλλειος πτέρνα αυτών των χωρών φαίνεται ότι είναι τα ελλείμματα και τα χρέη [54]. Η χρεοκρατία συνδέεται με τον κοινωνικό ιστό γιατί τον αφορά άμεσα και του επιφέρει συνέπειες. Όπως αναφέρει η Ζάρα Βάγκενκνεχτ -στέλεχος αριστερού κόμματος στη Γερμανία και πολιτικός αντίπαλος της Μέρκελ- τα χρέη αυτά καλούνται «απεχθή», διότι δεν είναι νομιμοποιημένα και δεν έχουν δημιουργηθεί από μια πολιτική προσκείμενη στα συμφέροντα του λαού και έχουν προκληθεί από τις ανισορροπίες στο

[51]Κιτίδη Κ. / Χατζηστεφάνου Αρ., *Deptocracy//Χρεοκρατία,* εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2011, σ. 486.
[52]Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται στο έργο των Κιτίδη/Χατζηστεφάνου.
[53]Κιτίδη Κ. / Χατζηστεφάνου Αρ., ό.π., σ. 96.
[54]Στους ίδιους, σ. 54.

ισοζύγιο πληρωμών, καθώς και από τα επιπρόσθετα χρέη από τη διάσωση των τραπεζών. Συνεπώς, οι πολίτες δεν έχουν την υποχρέωση να πληρώνουν γι' αυτά [55].

Η πραγματική δημοκρατία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έρχεται αντιμέτωπη με τους αδύναμους δημοκρατικούς θεσμούς και με την απονομιμοποιημένη εξουσία. Η κρίση μετέτρεψε τις εθνικές ηγεσίες σε διεκπεραιωτές ευρωπαϊκών πολιτικών και οικονομικών επιλογών, οι οποίες διαρρηγνύουν εθνικούς κοινωνικούς ιστούς και οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια σε σύγκρουση και διάλυση. Παράλληλα, οργανωμένες ελίτ διοικούν με αμφιλεγόμενο τρόπο πλέον τα κράτη, τα οποία της έχουν παραδώσει την εξουσία τους [56] . Σε καταστάσεις κρίσης ωστόσο αντί να επιδιώκεται η θεσμική ενδυνάμωση, επιτείνεται η ηγεμονική τάση ισχυρών κρατών, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Γερμανία [57]. Οι έννοιες συνοχή, ισότητα, αλληλεγγύη, κοινωνικό κράτος, κράτος δικαίου έχουν χάσει το νόημά τους.

Η κρίση θεσμών στερεί από τους πολίτες τη συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η κοινή γνώμη θεωρεί ότι δε διαθέτει επαρκή δημοκρατική νομιμότητα, γι' αυτό και είναι αποξενωμένη και αδιάφορη για τη λειτουργία της ΕΕ. Επίσης, οι πολίτες επισημαίνουν το χάσμα ανάμεσα σε λαούς και ηγεσίες, οι οποίες υποθάλπουν ένα μη ανθρωποκεντρικό μοντέλο διακυβέρνησης [58]. Οι λαοί επιθυμούν μια δημοκρατική, διαφανή και συμμετοχική ένωση, στην οποία κύριο στοιχείο είναι ο άνθρωπος και οι ανάγκες του. Ο Γ. Χάμπερμας τονίζει την αναγκαιότητα διάσωσης της αξιοπρέπειας της δημοκρατίας και την απόδοση της κοινωνικής δικαιοσύνης, η έλλειψη της οποίας κατακερματίζει τις κοινωνίες και δημιουργεί μια Ευρώπη των νεόπτωχων και αυξάνει το χάσμα του Βορρά και του Νότου [59].

Η ορθή λειτουργία της Δημοκρατίας προϋποθέτει υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες. Ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης αναλογεί και στους πολίτες. *«Αυτόν που δεν συμμετέχει στα κοινά εμείς δεν τον θεωρούμε ουδέτερο, αλλά άχρηστο πολίτη»* αναφέρει ο Θουκυδίδης, διαχωρίζοντας την

[55]Ομοίως, σ. 189.
[56]Nugent Neil, *Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, εκδόσεις Σαββάλας, σ. 166.
[57]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η μεταβαλλόμενη οντολογία της Ενοποιητικής διαδικασίας:ιδεαλισμός, ρεαλισμός ή ουτοπία;, σε Από την Νέα Ευρώπη του Χίτλερ στην Ευρωζώνη της Μέρκελ,* σ. 39.
[58]Στον ίδιο, σ. 39.
[59]Ομοίως, σ. 48.

έννοια του πολίτη με αυτή του ιδιώτη, που ενδιαφερόταν δηλαδή για το ίδιον συμφέρον. «*Μέσω μάχης κερδίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων και όχι μέσω της υποταγής στις επιταγές των πιστωτών*», επισημαίνει ο Ερίκ Τουσέν, Βέλγος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης [60].

2. Η κρίση της δημοκρατίας

Η δημοκρατία δεν λειτουργεί σωστά για μια σειρά από λόγους, οι οποίοι είναι:

- **Ο ανεπαρκής θεσμός της παιδείας**

Η ανεπαρκής παιδεία αποτελεί τον πρωταρχικό λόγο για τον οποίο η δημοκρατία δεν μπορεί να λειτουργήσει ως οφείλει, καθώς οι πολίτες χωρίς την απαραίτητη παιδεία δεν είναι αφυπνισμένοι και αδυνατούν να ελέγχουν αυτούς που άρχουν. Φυσικά, η παιδεία είναι αυτή που μαθαίνει στους ανθρώπους τις έννοιες της κοινωνικής συνείδησης και της δημοκρατικής αγωγής. Σύμφωνα μάλιστα με τον Γκράμσι [61], το κράτος αφήνει συνειδητά τον θεσμό της παιδείας να πάσχει αφού αυτή αποτελεί έναν από τους μηχανισμούς που διαθέτει ένα κράτος, για να μπορεί να νομιμοποιεί το μονοπώλιο της βίας. Αυτό που θέλει να πει ο Γκράμσι είναι ότι υπάρχουν αναμφισβήτητα ισχυρές δομές στην κοινωνία που προτιμούν τους ανθρώπους να είναι χειραγωγήσιμοι, συμμορφώσιμοι, υπάκουοι, να μην εκφράζουν απορίες, να εκτελούν τους ρόλους που τους έχουν ανατεθεί και να μην αναταράσσουν τα συστήματα εξουσίας. Ο βασικός στόχος της εκπαίδευσης σήμερα είναι να εκπαιδεύει τους μαθητές να περνούν τις εξετάσεις ή να προετοιμάζονται για τη δημιουργική έρευνα. Ο σκοπός όμως της εκπαίδευσης θα πρέπει να είναι η δημιουργία μιας κοινωνίας ελεύθερων, ανεξάρτητων, δημιουργικών ατόμων που να είναι σε θέση να σχολιάζουν, να αμφισβητούν και να κρίνουν τις δράσεις των ανθρώπων που είναι στην εξουσία για να αποτρέψουν την επιστροφή στο παρελθόν (δηλαδή σε μοναρχικά ή ολοκληρωτικά καθεστώτα). Ο θεσμός της παιδείας ιδιαίτερα στην περίοδο της

[60] Κιτίδη Κ. / Χατζηστεφάνου Αρ., ό.π., σ. 96.
[61] Σεραφετινίδου Μελίνα, *Εισαγωγή στην πολιτική κοινωνιολογία*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2006, σ. 129-136.

κρίσης θα πρέπει να ανακατευθυνθεί και να αναπτύξει στα άτομα την τάση για τον αντίλογο, την αμφισβήτηση του δόγματος και της αυθεντίας, την αναζήτηση εναλλακτικών μεθόδων καθώς και τη χρήση της φαντασίας τους.

❖ Τα ποικίλα συμφέροντα και οι πολιτικές σκοπιμότητες

Τα ποικίλα συμφέροντα και οι πολιτικές σκοπιμότητες είναι στοιχεία που οδηγούν στη μη ορθή λειτουργία των θεσμών, αφού οι κυβερνώντες έχουν ως αυτοσκοπό την εξυπηρέτηση των ιδιωτικών τους συμφερόντων και όχι το κοινό συμφέρον. Όπως εύστοχα είχε παρατηρήσει ο Ρόπερτ Μίχελς στο έργο του «*Πολιτικά Κόμματα*», βασικό θέμα του οποίου ήταν οι «ολιγαρχικές τάσεις της σύγχρονης δημοκρατίας», οι αξιωματούχοι και η ηγεσία των κομμάτων έχουν καταντήσει να αποτελούν μέρος της άρχουσας ολιγαρχίας και να προσπαθούν με κάθε τρόπο και χρησιμοποιώντας κάθε μέσο που έχουν να κατακτήσουν και να διατηρήσουν την εξουσία τους, με αποτέλεσμα «*οι εκπρόσωποι να μεταμορφώνονται από υπηρέτες του λαού σε αφεντικά του*» [62]. Είναι γεγονός ότι στην ΕΕ υπάρχουν διάφορες ελίτ, οι οποίες κατηγορούνται για την χάραξη πολιτικών που δεν είναι φιλικές προς τα συμφέροντα όλων των λαών αλλά προς τα δικά τους ιδιοτελή συμφέροντα.

Παράλληλα, εμφανίζονται τα ΜΜΕ να είναι εντελώς εξαρτημένα από τις διάφορες ελίτ και να παρουσιάζουν τα γεγονότα με τρόπο που εξυπηρετεί τα ιδιοτελή τους συμφέροντα. Όπως πολύ εύστοχα τονίζει ο Χάμπερμας «*στον κόσμο των ΜΜΕ υπάρχουν δύο είδη ηθοποιών, Ειδικοί των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, κυρίως δημοσιογράφοι που διαμορφώνουν τα νέα, τις αναφορές και τα σχόλια και Πολιτικοί που επιδιώκουν την πρόσβαση σ' αυτά και την επιρροή των Μέσων, οι οποίοι έχουν ως στόχο την διαμόρφωση της κοινής γνώμης»,* καθώς και το γεγονός ότι *«η πολιτική επικοινωνία που γίνεται μέσω των ΜΜΕ στηρίζεται σε μια ελίτ*» [63]. Ο Χάμπερμας αναφέρεται σε μια στρατευμένη δημοσιογραφία, η οποία απαρτίζεται από τους διάφορους ειδικούς που εμφανίζονται στα ΜΜΕ και διαμορφώνουν τα νέα με υποκειμενικά σχόλια υποκεινούμενα από διάφορες πολιτικές σκοπιμότητες και

[62]Σεραφετινίδου Μελίνα, ό.π., σ. 215-217.
[63]Habermas Jurgen, *Political communication in media society: does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research*, 2006, p. 416 -417.

από τους πολιτικούς, οι οποίοι ασκούν πιέσεις στα μέσα με διάφορους τρόπους για να χειραγωγήσουν την κοινή γνώμη.

❖ Η κρίση των θεσμών [64]

Η διαδικασία ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης επικεντρώθηκε κυρίως στη δημιουργία θεσμών, οι οποίοι είχαν ως βασική προτεραιότητα την ορθολογική αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων και προκλήσεων που θα εμφανίζονταν στον ευρωπαϊκό χώρο. Ωστόσο, οι θεσμοί κατέληξαν να χρησιμοποιούνται από το πιο ισχυρό κράτος της Ένωσης (βλ. Γερμανία) προς ικανοποίηση των συμφερόντων του. Αυτή η κατάσταση κατέστη εφικτή επειδή η Γερμανία μπόρεσε να ακυρώσει τις θεσμικές δικλείδες που δημιουργήθηκαν για να μπορέσει να διαφυλαχτεί η ισονομία όλων των κρατών της Ένωσης και να αποφευχθεί η ανάδυσή της Γερμανίας σε μια ηγεμονική δύναμη. Αυτό κατέστη δυνατό λόγω της κατεπείγουσας ανάγκης για την αντιμετώπιση των ελλειμμάτων, της αποδυνάμωσης του ισχυρού ρόλου της Γαλλίας και λόγω της παθητικής στάσης των εταίρων. Το πιο παράδοξο είναι το γεγονός ότι οι ευρωπαίοι εταίροι αποδέχονται τις αποφάσεις και συνεπώς ενισχύουν τη δομική της ισχύ της αντί να αντιπαρατίθενται στις ενέργειές της και να επαναπροσδιορίσουν (εκδημοκρατίσουν) τη λειτουργία των θεσμών.

Οι πολίτες της Ένωσης γίνονται μάρτυρες μιας πρωτοφανούς κρίσης της δημοκρατίας και πολλές είναι οι φορές που τονίζουν ότι δεν υπάρχει ο απαραίτητος έλεγχος των οργάνων προκειμένου να λειτουργούν με δημοκρατικό τρόπο. Όπως έδειξε και η έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (Τακτικό Ευρωβαρόμετρο 82, Φεβρουάριος 2014) οι Ευρωπαίοι πολίτες σε ποσοστό 30% εμφανίζονται δύσπιστοι όσον αφορά στη λειτουργία των θεσμικών οργάνων. Ο έλεγχος των θεσμών είναι απαραίτητος, αφενός για να μπορούν να λειτουργούν δημοκρατικά και αφετέρου για να μπορούν οι πολίτες να συμμετέχουν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και συνεπώς να δίνουν στην Ένωση τη νομιμοποίηση που της λείπει.

Οι αντιδράσεις που προκαλούνται από τους πολίτες επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι η μη απόδοση ευθυνών και η αμφιλεγόμενη δημοκρατική δράση

[64] Βοσκόπουλος Γ., ό.π., σελ. 41.

των θεσμών είναι υπαρκτά προβλήματα που καλείται η Ένωση να επιλύσει. Η Ένωση πρέπει απαραίτητα να αντιμετωπίσει τη θεσμική ηγεμονία [65] της Γερμανίας, η οποία υφίσταται λόγω του ισχυρού ρόλου της στην περίοδο της κρίσης και να επανακτήσει την εμπιστοσύνη των πολιτών για να μπορέσει να εξασφαλιστεί η μελλοντική πορεία της Ένωσης.

- **Η μη ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης**

Η μη ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης, η οποία κυρίως προέρχεται από την μη ορθή εφαρμογή των νόμων αλλά και από τις πολιτικές παρεμβάσεις που υφίσταται ουκ ολίγες φορές έχει ως συνέπεια την μη ορθή απονομή δικαιοσύνης στο κοινωνικό σύνολο. Όταν κλονίζεται αυτός ο ισχυρός θεσμός, τότε όλες οι δημοκρατικές αρχές και τα δικαιώματα αλλοιώνονται ή μπορούν να καταπατώνται χωρίς όρια. Ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης μεγεθύνεται το έλλειμμα δικαιοσύνης στα μέτρα για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, που επιφέρει δυσμενέστατες επιπτώσεις στην κοινωνία αλλά και σοβαρά πλήγματα στην δημοκρατία. Ο θεσμός της δικαιοσύνης είναι το θεμέλιο της δημοκρατίας και πρέπει να επαπροσδιορίσει τη λειτουργία της και να επικεντρωθεί στην προστασία τωνανθρώπινων δικαιωμάτων που αναιρούνται από τη φτώχεια, την οποία επιφέρουν τα μέτρα για την οικονομική κρίση καθώς και στην προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. «*Η αδικία, οπουδήποτε και εάν συμβαίνει, απειλεί τη δικαιοσύνη παντού.. Είμαστε παγιδευμένοι σε έναν ιστό αναπόφευκτης αμοιβαιότητας, δεμένοι με ένα νήμα κοινού πεπρωμένου. Οτιδήποτε επηρεάζει κάποιον άμεσα, επηρεάζει όλους μας έμμεσα.*.» Martin Luther King Jr, Γράμμα από τη φυλακή του Birmingham, 16 Απριλίου 1963, ΗΠΑ.

- **Η γραφειοκρατία και τα φαινόμενα διαφθοράς**

Η υπερβολική γραφειοκρατία και τα φαινόμενα διαφθοράς αποτελούν ισχυρούς λόγους εξαιτίας των οποίων η δημοκρατία παρεκτρέπεται και

[65] Η θεσμική ηγεμονία δεν αφορά στρατιωτικά μέσα αλλά την ικανότητά της να χρησιμοποιεί και να διαμορφώνει τους θεσμούς με τρόπο που να εξυπηρετούν αμιγώς γερμανικά συμφέροντα.

αλλοιώνει τα χαρακτηριστικά της. Αυτά τα φαινόμενα -όταν εμφανίζονται στις κοινωνίες- οδηγούν την δημοκρατία σε κρίση, καθώς δεν επιτρέπουν την εφαρμογή των βασικών αρχών της αξιοκρατίας και της ισότητας. Όπως διαφαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα (που δείχνει τον Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς για το έτος 2013) η κατάχρηση της εξουσίας, οι μυστικές συναλλαγές και η δωροδοκία εξακολουθούν να πλήττουν τις κοινωνίες σε ολόκληρο τον κόσμο. Όσον αφορά την περίπτωση της Ευρώπης ο πίνακας δείχνει ότι οι σκανδιναβικές χώρες, η Γερμανία και η Αγγλία δεν εμφανίζουν υψηλά ποασοστά φαινομένων διαφθοράς, ενώ η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά διαφθοράς (που αγγίζουν το 60%). Είναι επιτακτική ανάγκη για την Ευρώπη αλλά και για όλο τον κόσμο να καταπολεμηθεί το ξέπλυμα χρήματος και να γίνει ξεκάθαρη η πολιτική χρηματοδότησης. Η Ευρώπη διαθέτει μηχανισμούς για να μπορεί να αντιμετωπίζει φαινόμενα διαφθοράς. Τέτοια μέσα αποτελούν η Συνθήκη Σέγκεν και η παροχή πληροφοριών για τη διακίνηση ατόμων, κεφαλαίων και αγαθών, η άρση του τραπεζικού απορρήτου και η δικαστική συνδρομή.

Γράφημα 1

Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς 2013 [66]

Πηγή : http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/

[66] Transparency International Corruption Perceptions Index 2013
στο http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/, access on 26/09/2014, 12:20.

- **Η υλιστική εποχή και η ηθική κατάπτωση**

Η υλιστική εποχή και η ηθική κατάπτωση είναι δύο από τις βασικότερες αιτίες της κρίσης της δημοκρατίας, καθώς οι άνθρωποι τείνουν να λησμονούν τις βασικές ανθρώπινες ηθικές αξίες και συνεπώς να μην νοιάζονται για τις έννοιες της αλληλεγγύης, την συνοχής και της ισότητας. Σε περιόδους κρίσεις, δοκιμάζεται η ικανότητα της Ένωσης να διατηρεί τη συνοχή της και να αντιστέκεται στην κρίση. Η ΕΕ θα πρέπει να προωθήσει πρακτικές που ενισχύουν την πραγματική αλληλεγγύη, όπως αναφέρεται στο πρώτο άρθρο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο προσδιορίζει την κοινοτική αλληλεγγύη ως συστατικό στοιχείο της σχέσης του θεσμικού εγχειρήματος με τα κράτη-μέλη. Τέτοιες πρακτικές θα μπορούσαν να αφορούν την αντιστάθμιση των δαπανών που συνδέονται με την οικογένεια, την παροχή βοήθειας στις ευπαθείς ομάδες, καθώς και την προσαρμογή των συνθηκών εργασίας (π.χ. μέσω ευέλικτων ωραρίων και καλύτερης πρόσβασης στις υπηρεσίες που παρέχονται σε τοπικό επίπεδο).

- **Η απουσία του διαλόγου και της ισχυρής κοινωνίας των πολιτών**

Η απουσία του διαλόγου και της ισχυρής κοινωνίας των πολιτώνείναιστοιχεία τα οποία είναι καθοριστικής σημασίας για την δημοκρατία και την κοινωνική ομαλότητα. Ο γόνιμος διάλογος είναι κύριο συστατικό της δημοκρατικής αρχής, καθώς προάγει την συμμετοχή στα πολιτικά γεγονότα αλλά και τον έλεγχο στα όργανα εξουσίας. Η σύγχρονη κοινωνία πολιτών ειναι αδύναμη επειδή είναι παραδοσιακά πελατειακά εξαρτημένη από ένα κράτος υπερεξουσιών και συνεπώς δεν της έχει επιτραπεί ποτέ να αποκτήσει μια πλήρως ανεξάρτητη ύπαρξη. Δεν υπάρχουν ισχυρές αυτόνομες ομάδες πολιτών, που θα λειτουργούσαν ως αντίβαρα ή ελεγκτικοί μηχανισμοί στην εξουσία που θα έσπαγαν ίσως αυτή την εξάρτηση. Με άλλα λόγια, δεν υπάρχει κοινωνία των πολιτών άξια λόγου μέχρι σήμερα επειδή τα δικαιώματα των πολιτών δεν γίνονται σεβαστά και καταπατούνται από το κράτος και οι πολίτες συνεχίζουν να τα υποτιμούν και να τα αγνοούν ή επειδή απλά προτιμούν την ενδιάμεση «*συναλλαγή*» με το κράτος. Η απουσία

μιας ισχυρής και παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών [67] είναι σημάδι της μη ορθής λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών, η οποία θα ενισχύσει τον διάλογο μεταξύ των πολιτών και της Ένωσης, είναι απαραίτητη λόγω των αδυναμιών του δημοκρατικού πολιτεύματος, της επιβράδυνσης της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, της γραφειοκρατίας, των δημοσιονομικών προβλημάτων και της κρίσης του κοινωνικού κράτους.

- **Η απουσία ενός ενιαίου Συντάγματος, κοινών ευρωπαϊκών κομμάτων, κοινής ιδεολογίας και μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας**

Η απουσία ενός ενιαίου Συντάγματος, κοινών ευρωπαϊκών κομμάτων, κοινής ιδεολογίας (ευρωπαϊσμού) αλλά και μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας δεν μπορεί να οδηγήσει στην ορθή και ουσιαστική λειτουργία της δημοκρατίας. Η Ένωση δεν είναι σε θέση να προωθήσει την πραγματική και ουσιαστική δημοκρατία, διότι δεν έχει στη διάθεσή της ένα Σύνταγμα, το οποίο θα είναι κοινό και δεσμευτικό για όλα τα κράτη-μέλη και θα έχει ως σκοπό την εδραίωση και τη στήριξη της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αρχών του διεθνούς δικαίου. Ένα κοινό Σύνταγμα πρέπει να τεθεί σε ισχύ για να μπορέσουν οι διαδικασίες να γίνουν περισσότερο διαφανείς και αποτελεσματικές στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και να ενισχυθεί η δημοκρατική νομιμότητα της Ένωσης. Ακόμα, το γεγονός ότι η Ένωση δεν έχει κοινά κόμματα, τα οποία θα προωθούν τα συμφέροντα των λαών και δε διαθέτει μια κοινή ιδεολογία και όραμα που θα γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της συνείδησης όλων των ευρωπαίων πολιτών δυσχεραίνουν την ορθή δημοκρατική λειτουργία της.

Τέλος, η έλλειψη μιας ευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας αποτελεί μια βασική αιτία για την έλλειψη ενδιαφέροντος για την ευρωπαϊκή πολιτική και λειτουργεί αποθαρρυντικά για τους ευρωπαίους πολίτες, οι οποίοι δεν

[67] Η κοινωνία των πολιτών θεωρείται σύμφωνα με τον Ernest Gellner ως «*ένα σύνολο ποικίλων μη κυβερνητικών θεσμών αρκετά ισχυρών, ώστε να αντισταθμίζουν το κράτος και που ενώ δεν το εμποδίζουν να εκπληρώσει το ρόλο του ως εγγυητή της ειρήνης και διαιτητή μεταξύ μεγάλων συμφερόντων, μπορούν όμως να το εμποδίσουν να κυριαρχήσει και να εκμηδενίσει το υπόλοιπο της κοινωνίας*».

εμφανίζονται πρόθυμοι να ασχοληθούν με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Σύμφωνα με τον Χάμπερμας, η δημόσια σφαίρα συνδέεται με τη δημοκρατία με την έννοια ότι ο χώρος και οι συνθήκες για επικοινωνία μέσα σε αυτόν είναι ουσιώδεις προϋποθέσεις για ένα ζωντανό δημοκρατικό πολίτευμα. Η δημόσια σφαίρα γ' αυτόν (που εμφανίζεται με τον καπιταλισμό) είναι ένας δημόσιος χώρος που δεν ελέγχεται από το κράτος και όπου οι πολίτες συναντώνται μέσω του διαλόγου ή των έντυπων μέσων και ανταλλάσσουν απόψεις και γνώσεις [68]. Κατά τον ίδιο ο βασικός λόγος για τον οποίο η δημόσια σφαίρα βρίσκεται σε παρακμή είναι λόγω της εμπορευματοποίησης των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τα οποία μετέτρεψαν τον άνθρωπο σε παθητικό δέκτη ειδήσεων και υποκειμενικών σχολίων [69]. Ο άνθρωπος δηλαδή γίνεται ανίκανος να σκεφτεί, να αμφισβητήσει και να κρίνει την εξουσία, η οποία ανενόχλητη προωθεί τα ιδιοτελή της συμφέροντα.

3. Οι διεθνείς τάσεις

Οι έρευνες που διεξάγονται κατά καιρούς επιβεβαιώνουν ότι η δημοκρατία βρίσκεται σε συνεχή κρίση τα τελευταία χρόνια όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και σε ολόκληρο τον πλανήτη. Μια τέτοια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2006 από την Economist Intelligence Unit [70], προσπάθησε να μετρήσει τη δημοκρατικότητα σε 167 χώρες χρησιμοποιώντας εξήντα δείκτες που εμπίπτουν στις ευρύτερες κατηγορίες της εκλογικής διαδικασίας, του πλουραλισμού, του σεβασμού των ελευθεριών του πολίτη, του τρόπου λειτουργίας της κυβέρνησης, της ύπαρξης ή μη της δημοκρατικής πολιτικής κουλτούρας και της συμμετοχής των πολιτών στην πολιτική διαδικασία και τη δημόσια ζωή γενικότερα. Συγκεκριμένα, κατέδειξε ότι 28 χώρες, μεταξύ των οποίων η Σουηδία, η Ισλανδια και η Ολλανδία στην πρώτη τριάδα, χαρακτηρίστηκαν ως «*άρτιες δημοκρατίες*». Ακόμα, 54 χώρες, μεταξύ των οποίων η Ιταλία και η Κύπρος, χαρακτηρίστηκαν ως «*ελλειμματικές δημοκρατίες*». Οι υπόλοιπες 30 χώρες ανάμεσά τους και η Τουρκία κρίθηκαν

[68]Habermas Jurgen, *The Structural Transformation of the Public Sphere : An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, εκδόσεις The MIT Press, Cambridge 1989, pg. 14-27.
[69]Στον ίδιο, 181-195.
[70]Ξενάκη Κίττυ, *Οκτώ με άριστα το 10 στη δημοκρατία της Ελλάδας*, εφ. Τα Νέα, 21/11/2006, access on 07/03/2014, 15:53.

«*υβριδικά καθεστώτα*», δηλαδή κάτι ανάμεσα σε δημοκρατία και απολυταρχία. Οι τελευταίες 55 κρίθηκαν ως «*απολυταρχικά καθεστώτα*». Επίσης, η έρευνα κατέδειξε το γεγονός ότι παρόλο που το ήμισυ και πλέον του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε κάποιου είδους δημοκρατία, σχεδόν το άλλο μισό (40%) εξακολουθεί να ζει σε απολυταρχικά καθεστώτα. Το γενικότερο συμπέρασμα πάντως δεν είναι ιδιαίτερα αισιόδοξο για την πορεία της δημοκρατίας στον πλανήτη στη σημερινή εποχή.

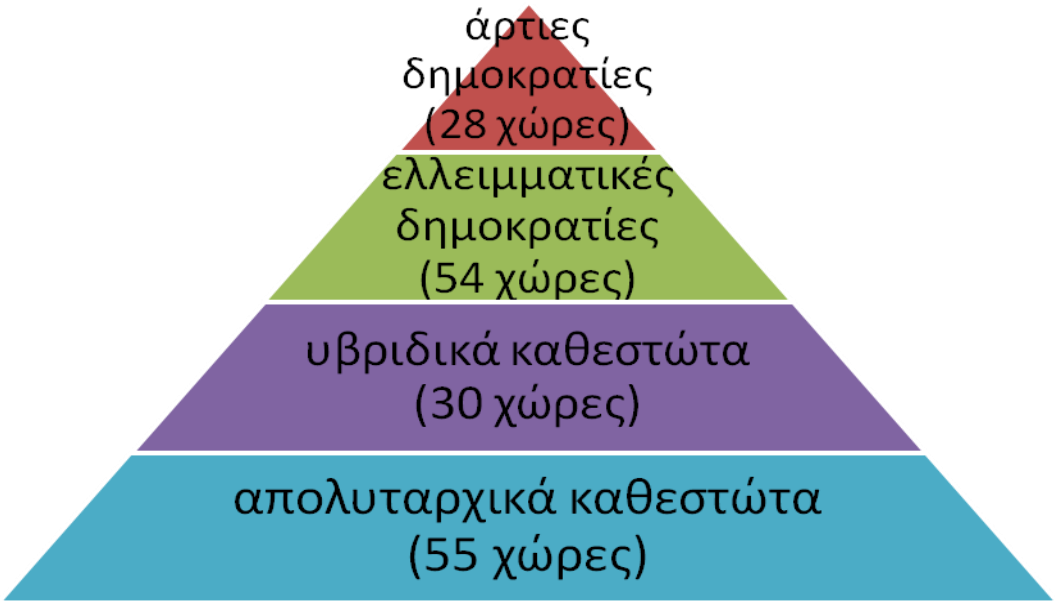

Μια άλλη έρευνα [71] πραγματοποιήθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με την ποιότητα του δημοκρατικού συστήματος, από το think tank Demos για την ομάδα των Σοσιαλιστών και των Δημοκρατών του Ευρωκοινοβουλίου. Πιο αναλυτικά, η έκθεση αναφέρει πως στην ΕΕ τις χειρότερες επιδόσεις σε ό,τι αφορά τη δημοκρατία εμφανίζουν η Βουλγαρία και η Ρουμανία, γεγονός που δεν αποτελεί έκπληξη λόγω της ιστορίας των χωρών αυτών. Ωστόσο, στην Ουγγαρία και την Ελλάδα παρουσιάζεται η μεγαλύτερη πτώση στις δημοκρατικές πρακτικές. Σύμφωνα με την έκθεση, αυτό οφείλεται στην εμφάνιση της Χρυσής Αυγής στην Ελλάδα και στην άνοδο της αυταρχικής Δεξιάς στην Ουγγαρία. Συγκεκριμένα, για την Ελλάδα οι

[71] Βλ. σχετικά http://www.spirospero.gr/index.php/politiki/75804-evropaiki-erevna-ekpempei-sos-gia-ti-dimokratia, access on 21/09/2014, 16:44 και http://gr.euronews.com/2013/09/26/european-research-shows-erosion-of-democracy-in-greece-hungary/, access on 21/09/2014, 16:55.

συγγαφείς της έκθεσης επισήμαναν το γεγονός ότι «*η δημοκρατία στην Ελλάδα υποφέρει λόγω της υψηλής ανεργίας, της διαφθοράς, της κοινωνικής αναταραχής και της ανόδου του εξτρεμισμού δημιουργώντας ένα βαθύ δημόσιο αίσθημα κακουχίας*». Για την Ουγγαρία ανέφεραν ότι «*η άνοδος της ακροδεξιάς συνδέεται άμεσα με τα προβλήματα που παρατηρούνται στη λειτουργία της δικαιοσύνης αλλά και στην περιορισμένη ελευθερία που απολαμβάνει ο Τύπος, απότοκα του σοβιετικού παρελθόντος της χώρας*».

Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να ενστερνιστεί τον ρόλο της ως «*φύλακας της δημοκρατίας*», και όχι να αντιλαμβάνεταιτον εαυτό τηςως μια οικονομική ένωση. Ακόμα, η έρευνα διατυπώνει πιθανές λύσεις, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν έναν πιο ενεργό ρόλο της Επιτροπής για την παρακολούθηση της δημοκρατίας καιτη θέσπιση ενός ανεξάρτητου οργανισμού που θα αξιολογεί αυστηρά και αντικειμενικά τη συμμόρφωση των χωρών-μελών στις δημοκρατικές αξίες.

Κεφάλαιο 4^{ο} Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Αφού εξετάστηκε η έννοια της δημοκρατίας αλλά και οι λόγοι που οδήγησαν στην κρίση της θα εξεταστεί η οικονομική κρίση, τα αίτια και οισυνέπειες που αυτή επιφέρει για να μπορέσει να αποδειχθεί ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει άμεσα την ορθή λειτουργία της δημοκρατίας.

1. Τα αίτια της οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση που έχει ξεσπάσει είναι απόλυτα συνυφασμένη με την κρίση της δημοκρατίας και των αξιών αλλά και με την αύξησης του δημοκρατικού ελλείμματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στη συνέχεια, θα αναλυθούν τα αίτια που οδήγησαν στην οικονομική κρίση, η οποία επηρεάζει σχεδόν ολόκληρο τον κόσμο, τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η κρίση που έχει πλήξει την Ευρωζώνη οφείλεται σε συγκεκριμένα αίτια.

Αρχικά, οφείλεται στη μεγάλη αναταραχή, η οποία ξέσπασε στις αγορές των ΗΠΑ το 2007 και με γοργό ρυθμό εξελίχθηκε σε παγκόσμια ύφεση.

Εκείνη την περίοδο έγινε εμφανήση ραγδαία εξέλιξη μιας κερδοσκοπικής «φούσκας» με αφετηρία την Αμερική, η οποία εξαπλώθηκε σ' ολόκληρο τον πλανήτη. Απότοκο της πρωτοφανούς χρηματοοικονομικής κρίσης ήταν μεγάλοι και ισχυροί χρηματοοικονομικοί οργανισμοί να διεκόψουν τη λειτουργία τους [72].

Αυτή η αναταραχή επιδεινώθηκε με τη επιθετική πολιτική των τραπεζών να χορηγούν επισφαλή (με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα) ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια, για να αυξήσουν τα κέρδη τους από την είσπραξη ενεργητικών τόκων. Πιο αναλυτικά, ενώ οι τράπεζες στις καταθέσεις ενώ πληρώνουν ασύμφορα γι' αυτές επιτόκια (αποτελέσματα παθητικά), με τους τόκους από των χορηγούμενα δάνεια αυξάνουν τα κέρδη τους (αποτελέσματα ενεργητικά). Οι πολιτικές όμως συμπίεσης του εισοδήματος, αύξησης του κόστους διαβίωσης και αύξησης των φόρων είχαν ως συνέπεια οι οφειλέτες των ενυπόθηκων δανείων να μην είναι συνεπείς στις οικονομικές τους υποχρεώσεις, γεγονός που οδήγησε στην κρίση των τραπεζών τόσο στην Αμερική όσο και στον υπόλοιπο κόσμο. Υποστηρίζεται δε ότι κάποιοι όχι μόνο προκάλεσαν τη «φούσκα»των δανείων αλλά και επωφελήθηκαν απ' αυτήν, καθώς μέσα στο γενικότερο κλίμα κερδοσκοπικής ευφορίας παρότρυναν τα νοικοκυριά σε εσφαλμένες επιλογές αντί να τους προειδοποιούν για τους κινδύνους που ελλόχευαν. Αν τα δάνεια ήταν χαμηλότοκα και ασφαλή, η «*φούσκα*» τον ακινήτων δεν θα είχε τις διαστάσεις που έχει σήμερα [73]. Σε λίγους μόνο μήνες όλες οι βασικές δομές του χρηματοοικονομικού συστήματος κατέρρευσαν και οι κοινωνίες διατηρήθηκαν μόνο και μόνο λόγω της κρατικής παρέμβασης [74].

Έπειτα, η οικονομική κρίση οφείλεται στο διαχωρισμό μεταξύ κέντρου και περιφέρειας στην Ευρώπη με τους ισχυρούς του Βορρά από τη μία και τους «αδύναμους» του Νότου από την άλλη μεριά. Το μεγάλο αυτό χάσμα Βορρά-Νότου οδηγεί αναπόφευκτα στη σταδιακή απώλεια της ανταγωνιστικότητας της περιφέρειας σε σύγκριση με το κέντρο [75]. Γι' αυτόν το λόγο, πρόκειται ουσιαστικά για «κρίση της περιφέρειας», καθώς εκεί η κρίση

[72]Askenazy P. / Cohen D., *Οικονομική κρίση: αίτια και προοπτικές*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2010, σ. 9.
[73]Στους ίδιους, σ. 22 και Μελάς Κώστας, *Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού συστήματος*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2012, σ. 263-267.
[74]Askenazy P. / Cohen D., ό.π., σ. 9.
[75]Κιτίδη Κ. / Χατζηστεφάνου Αρ., ό.π., σ. 52.

είναι εντονότατη σε σχέση με άλλες χώρες του ισχυρού κέντρου, όπως η Γερμανία.

Η εφημερίδα “Guardian” τονίζει χαρακτηριστικά ότι ολόκληρο το σύστημα του ευρώ ήταν «σάπιο» από την αρχή, με τους τραπεζίτες από την Φρανκφούρτη και το Παρίσι να έχουν σωρούς πλεονάζοντος χρήματος και τους Νοτιοευρωπαίους να αρκούνται σε φτηνά δάνεια και από την άλλη μεριά με το ΔΝΤ να καταστρέφει τις χώρες αντί να τις επιδιορθώνει [76]. Επισημαίνεται δηλαδή ότι η κρίση προέρχεται από διεφθαρμένες ελίτ και από τις διεθνείς τράπεζες και όχι από τους λαούς που υφίστανται τις συνέπειές της [77]. Ακόμα, υποστηρίζεται ότι η κρίση είναι ο μόνος τρόπος ελέγχου των κρατών μετά την εδραίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η κρίση σηματοδοτεί το τέλος μιας εποχής συνεχούς οικονομικής ανάπτυξης, υψηλών εισοδημάτων και αυξανόμενης ζήτησης που ακολούθησε τον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο [78].

Τέλος, υποστηρίζεται ότι ο «*αχαλίνωτος* [79]» καπιταλισμός είναι αυτός που οδήγησε στην κρίση, αφού η απληστία και η επιδίωξη του συνεχούς κέρδους με οποιονδήποτε τρόπο έγινε αυτοσκοπός και η εξουσία μετατράπηκε σε «αράχνη», αφού τυλίγει τον υποτιθέμενο «εχθρό» της και δεν του προσφέρει εναλλακτικές λύσεις, για να απεγκλωβιστεί [80]. Αυτή η κρίση αποτελεί μια απολύτως κανονική φάση ενός μακροχρόνιου μοτίβου καπιταλιστικής συσσώρευσης που επαναλαμβάνεται και κάποια στιγμή εκδηλώνονται αναμφίβολα οι συνέπειες της. Η ανάπτυξη του καπιταλισμού είναι απόλυτα συνδεδεμένη με κρίσεις, αφού από τη φύση του ρέπει προς την ανισορροπία [81]. Ας μην ξεχνάμε και τις αναφορές του Μαρξ για το αδηφάγο καπιταλιστικό σύστημα, το οποίο θεωρούσε ότι έπρεπε να ανατραπεί για να μπορέσει να αναπτυχθεί η γνήσια δημοκρατία [82].

[76]Στους ίδιους, σ. 10.
[77]Στους ίδιους , σ. 53.
[78]Ομοίως, σ. 20.
[79]Η έννοια αυτή αναφέρεται σ’ ένα παγκόσμιο οικονομικό σύστημα που αντικατοπτρίζει τον σύγχρονο τρόπο ζωής και εργασίας, ο οποίος έχει επιταχυνθεί από την παγκοσμιοποίηση, την απορρύθμιση, την ιδιωτικοποίηση και τις τεχνολογικές αλλαγές και έχει ως απόρροια τη φτώχεια και τις διευρυμένες ανισότητες.
[80]Γεράσης Γιάννης, *Η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης*, εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2009, σ. 136.
[81]Μελάς Κώστας, ό.π., σ. 341.
[82]Heywood Andrew, ό.π., σ. 117.

Η οικονομική κρίση που βιώνουμε είναι η πιο σημαντική οικονομική κρίση μετά από τη Μεγάλη Ύφεση του 1930 (The crisis, not A crisis) , καθώς έχει προκαλέσει σημαντικές επιπτώσεις στο σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων ολόκληρου του πλανήτη και έχει ως βασικά χαρακτηριστικά την κατάρρευση μεγάλων και ισχυρών επιχειρήσεων, την μείωση του πλούτου των νοικοκυριών (η οποία φαίνεται να έχει εκτιμηθεί σε τρισεκατομμύρια δολάρια), πολλές σημαντικές οικονομικές δεσμεύσεις, οι οποίες είναι αποτέλεσμα κυβερνητικών παρεμβάσεων καθώς και μεγάλη μείωση της οικονομικής δραστηριότητας [83]. Ωστόσο, η οικονομική κρίση δεν εξαντλείται μόνο στον οικονομικό τομέα, αλλά επηρεάζει επίσης την πνευματική και ιδεολογική κοσμοθεωρία μιας κοινωνίας. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να προξενεί έκπληξη, καθώς όταν καταρρέει ένα συγκεκριμένο οικονομικό οικοδόμημα, είναι προφανές ότι θα καταρρεύσουν και οι αντιλήψεις που κυριαρχούν και συνδέονται μ' αυτό [84]. «*Η κρίση χρεών ενίσχυσε τους τεχνοκράτες τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο και θυσίασε κάποιους από τους κανόνες της δημοκρατίας στο βωμό της επείγουσας ανάγκης να καθησυχαστούν οι αγορές* [85] » τονίζει χαρακτηριστικά ο Ισπανός Χοσέ Ινιάθιο Τορεμπλάνκα, καθηγητής Πολιτικών Επιστημών. Αυτό σημαίνει ότι η πίεση να καθησυχαστούν οι αγορές είναι πλέον τόσο έντονη, ώστε μπορεί να παρουσιάζονται μεγάλες αποκλίσεις από τους κανόνες της δημοκρατίας, καθώς ηγέτες κρατών αλλάκαι η πιεσμένη από την οικονομική κρίση κοινή γνώμη κάνουν τα «στραβά μάτια». Συνεπώς, η κρίση χρέους έχει εξελιχθεί σε κρίση δημοκρατίας στην σημερινή Ευρώπη.

[83]Μελάς Κ., ό.π., σ. 264.
[84]Askenazy P. / Cohen D., ό.π., σ. 10-11.
[85]Χοσέ Ινιάθιο Τορεμπλάνκα, *Η κρίση χρέους εξελίχθηκε σε κρίση της δημοκρατίας στην Ευρώπη*, Το Βήμα online, 14/01/2012, 07:38, access on 06/04/2014, 14:15.

2. Οι συνέπειες της κρίσης

Α) Οι συνέπειες της κρίσης στον ευρωπαϊκό χώρο

Η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την κρίση της δημοκρατίας έχει επιφέρει τραγικές συνέπειες σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής και της πολιτειακής οργάνωσης. Οι συνέπειες παρατίθενται παρακάτω:

α) Η Φτώχεια, η ανεργία και οι κοινωνικές ανισότητες είναι οι βασικές συνέπειες που έχει δημιουργήσει η κρίση σε όλη την Ευρώπη. Μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού πληθυσμού (123 εκατομμύρια ή 24% του πληθυσμού της ΕΕ όπως αναφέρει η Έκθεση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας του ΟΗΕ για το έτος 2014[86]) ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας, καθώς η ανεργία έχει φτάσει σε υψηλότατα επίπεδα. Όπως πολύ εύστοχα παρατήρησε ο Γκάντι «*η πιο θανατηφόρα μορφή βίας είναι η φτώχεια*» [87]. Το παράδοξο είναι ότι οι πλούσιοι έχουν γίνει πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι (βλ.τριμηνιαία έκθεση της Βουλής των Ελλήνων για διόγκωση των κοινωνικών ανισοτήτων, Ιανουάριος 2014) και αυτό σημαίνει ότι εμφανίζονται μεγάλες κοινωνικές ανισότητες και χάσματα. Απώτερη συνέπεια όλων αυτών είναι οι κοινωνικές αναταραχές που υπάρχουν σ' όλον τον ευρωπαϊκό χώρο και ειδικά στις χώρες των μνημονίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η δημιουργία του «κινήματος των Αγανακτισμένων», το οποίο ξεκίνησε από την Ισπανία και μεταφέρθηκε και στην Ελλάδα και συνοδευόταν από μια ειρηνική αντικυβερνητική διαδήλωση, χωρίς κομματικές ταυτότητες, για τα αυστηρά μέτρα λιτότητας που οδηγούσαν στην εξαθλίωση των πολιτών.

[86] International Labour Organisation, *World Social Protection Report 2014/2015, Building economic recovery, inclusive development and social justice*, Geneva 2014.
[87] Βλ. σχετικά http://el.wikipedia.org/wiki/Φτώχεια, access on 21/09/2014, 11:46.

Γράφημα 2

Employment rate, age 20-64

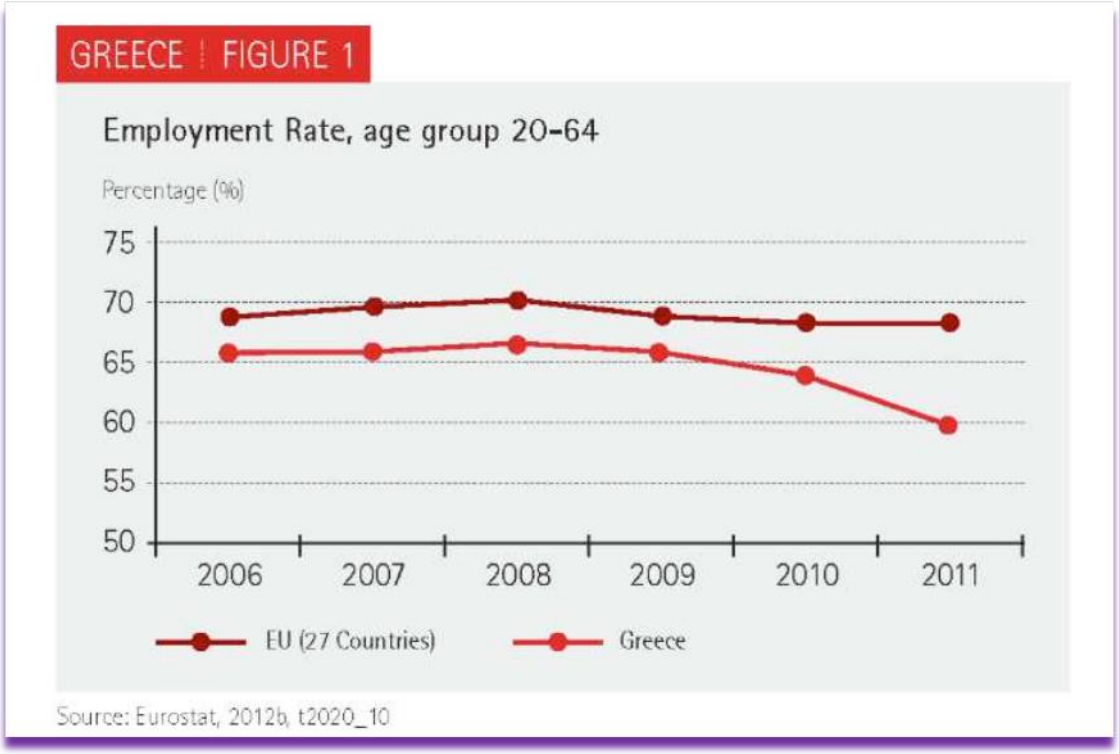

Το γράφημα 2 [88] δείχνει ότι το 2011 το ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα άγγιζε το 60% (και συνεπώς το ποσοστό ανεργίας το 40%), ενώ ο μέσος όρος των χωρών της ΕΕ[27] άγγιζε το 70% (και συνεπώς το ποσοστό ανεργίας το 30%) για τα άτομα ηλικίας 20-64 ετών. Πιο πρόσφατα, το ποσοστό στο πρώτο τρίμηνο του 2012 έφτασε στο 56,4%, ενώ ο μέσος όρος των χωρών της ΕΕ[27] έφτασε στο 68%. Η Ελλάδα έχει βιώσει τη χειρότερη μείωση στα επίπεδα απασχόλησης στην ΕΕ των 27 κατά το δεύτερο τρίμηνο του τελευταίου έτους (2012). Η πτώση κατά 9% αντιπροσώπευε 405.000 ανθρώπους. Η μείωση απασχόλησης στην Ελλάδα ήταν πολύ χειρότερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (-0,2%).

[88] Caritas Europa, *ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: Μία μελέτη για τις επιπτώσεις της κρίσης και της λιτότητας στους λαούς, με ιδιαίτερη έμφαση στις χώρες Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία*.

Γράφημα 3

Επίπεδα κινδύνου φτώχειας στην Ελλάδα

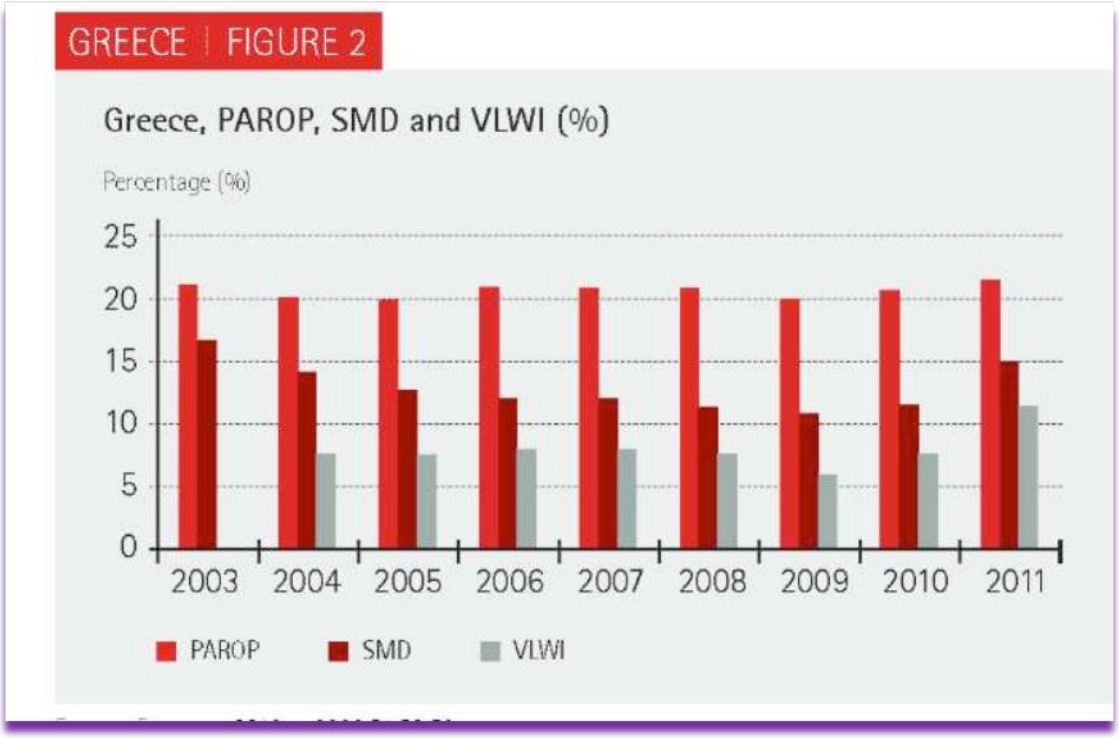

Το Γράφημα 3 [89] δείχνει ότι η Ελλάδα βρισκόταν σε σχετικά υψηλά επίπεδα κινδύνου φτώχειας την δεκαετία του 2000, αν και υπήρχε μια μικρή πτώση το 2009. Το 2011 τα επίπεδα αυτά αυξάνονται κατακόρυφα, ωθώντας το επίπεδο σε ποσοστό υψηλότερο από αυτό του 2003.

β) Η αυθαιρεσία της εξουσίας και ποικίλα οικονομικά συμφέροντα εμφανίζονται με την κρίση της δημοκρατίας. Αυτό σημαίνει ότι εμφανίζονται ολιγοπώλια που εξυπηρετούν ιδιωτικά συμφέροντα –τα λεγόμενα lobbies- καθώς και φαινόμενα στρατευμένης δημοσιογραφίας, η οποία δεν αποτελεί πλέον μια ανεξάρτητη ομάδα πίεσης. Είναι σύνηθες φαινόμενο οι πολιτικοί να χρησιμοποιούν διάφορες στρατηγικές και μεθόδους για να επηρεάζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ως εκ τούτου, η κοινή γνώμη αρκείται στην ενημέρωση από τους επαγγελματίες των ΜΜΕ και όχι σε μια αντικειμενική πληροφόρηση των γεγονότων.

[89] Caritas Europa, *ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: Μία μελέτη για τις επιπτώσεις της κρίσης και της λιτότητας στους λαούς, με ιδιαίτερη έμφαση στις χώρες Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία*.

γ) Η αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά, με συνέπεια τη δυσλειτουργία των θεσμών και την απουσία ελέγχου τους. Οι πολίτες έχουν αποξενωθεί από την οργάνωση και τη λειτουργία της κοινωνίας (και ειδικότερα της Ένωσης), διότι αφενός προέχει το ζήτημα της επιβίωσής τους και αφετέρου το σύστημα είναι αρκετά περίπλοκο και υποκινούμενο από διάφορες ελίτ. Η βασική συνέπεια της αδιαφορίας των πολιτών είναι η δυσλειτουργία των θεσμών καθώς και η απουσία ελέγχου τους. Η αδιαφορία των πολιτών εκφράζεται με αποχή από τις ευρωεκλογές, η οποία επιβεβαιώνεται και από το παρακάτω γράφημα [90].

Γράφημα 4

Turnout by country (in %)

Turnout by country (in %)														
Country	1979	1981	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004	2007	2009	2013	2014
EUEuropean Union	61.99	-	58.98	-	58.41	56.67	-	-	49.51	45.47	-	43	-	42.54
BEBelgium	91.36		92.09		90.73	90.66			91.05	90.81		90.39		89.64
DKDenmark	47.82		52.38		46.17	52.92			50.46	47.89		59.54		56.32
DEGermany	65.73		56.76		62.28	60.02			45.19	43		43.27		48.10
IEIreland	63.61		47.56		68.28	43.98			50.21	58.58		58.64		52.44
FRFrance	60.71		56.72		48.8	52.71			46.76	42.76		40.63		42.43
ITItaly	85.65		82.47		81.07	73.6			69.76	71.72		65.05		57.22
LULuxembourg	88.91		88.79		87.39	88.55			87.27	91.35		90.76		85.55
NLNetherlands	58.12		50.88		47.48	35.69			30.02	39.26		36.75		37.32
UKUnitedKingdom	32.35		32.57		36.37	36.43			24	38.52		34.7		35.60
ELGreece		81.48	80.59		80.03	73.18			70.25	63.22		52.61		59.97
ESSpain				68.52	54.71	59.14			63.05	45.14		44.87		43.81
PTPortugal				72.42	51.1	35.54			39.93	38.6		36.77		33.67
SESweden							41.63		38.84	37.85		45.53		51.07
ATAustria								67.73	49.4	42.43		45.97		45.39
FIFinland								57.6	30.14	39.43		38.6		39.10
CZ CzechRepublic										28.3		28.22		18.20
EE Estonia										26.83		43.9		36.52
CY Cyprus										72.5		59.4		43.97
LTLithuania										48.38		20.98		47.35

[90] European Parliament, *Results of the 2014 European elections*, στο http://www.results-elections2014.eu/en/turnout.html, access on 26/09/2014, 13:14.

Turnout by country (in %)														
Country	1979	1981	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004	2007	2009	2013	2014
LVLatvia										41.34		53.7		30.24
HUHungary										38.5		36.31		28.97
MTMalta										82.39		78.79		74.80
PLPoland										20.87		24.53		23.83
SISlovenia										28.35		28.37		24.55
SKSlovakia										16.97		19.64		13.05
BGBulgaria											29.22	38.99		35.84
RORomania											29.47	27.67		32.44
HRCroatia													20.84	25.24

Πηγή: TNS/Scytl in cooperation with the European Parliament

Το παραπάνω γράφημα δείχνει τη συμμετοχή κάθε χώρας-μέλους στις ευρωεκλογές από το 1979 μέχρι το 2014. Όσον αφορά τις τελευταίες ευρωεκλογές δείχνει ότι το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο και η Μάλτα βρίσκονται στις πρώτες θέσεις με ποσοστό 90%, ακουλουθούν η Γερμανία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Δανία, η Ιρλανδία και η Σουηδία με ποσοστά που δε ξεπερνούν το 60%. Αρκετές χώρες εμφανίζονται με ποσοστά κάτω του 50% μεταξύ των οποίων η Γερμανία, η Αυστρία, η Ισπανία, η Γαλλία και η Κύπρος. Οι περισσότερες χώρες της Ένωσης βρίσκονται στις τελευταίες θέσεις με ποσοστά κάτω του 50%, όπως η Λιθουανία, η Ολλανδία, η Εσθονία, η Μ. Βρετανία, η Ρουμανία, η Πορτογαλία , η Λετονία, η Ουγγαρία, η Κροατία, η Πολωνία, η Σλοβενία, καθώς και η Τσεχία και η Σλοβακία με ποσοστό που δε ξεπερνά το 20%. Ο ευρωπαϊκός μέσος όρος συμμετοχής (42,54%) κρύβει σημαντικές διαφορές μεταξύ των 28 κρατών μελών, με μια ψαλίδα 76,5 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ Βελγίου (89,6%) και Σλοβακίας (13,1%). Έτσι, διαπιστώνεται μια σημαντική αύξηση της συμμετοχής σε επτά χώρες, μια οιονεί σταθερότητα σε έξι και μια μείωση της συμμετοχής σε 15 άλλες χώρες (κυρίως τα κράτη που έγιναν μέλη της ΕΕ το 2004, το 2007 και το 2013).

Η αποχή στις ευρωεκλογές (57,46%) οφείλεται σε σημαντικούς παράγοντες [91], όπως η έλλειψη εμπιστοσύνης και ενδιαφέροντος για την πολιτική εν γένει, η έλλειψη ενδιαφέροντος για τις ευρωπαϊκές υποθέσεις, η

[91] European Parliament, *Μετεκλογική ανάλυση 2014/ Ευρωπαϊκές Εκλογές 2014/ Συνοπτική ανάλυση*, Brussels, October 2014.

δυσαρέσκεια έναντι του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η έλλειψη γνώσεων για την ΕΕ, η αντίθεση στην ΕΕ, και η απουσία πολιτικού διαλόγου. Τα ποσοστά αποχής των κρατών μελών από τις ευρωεκλογές είναι ανησυχητικά για την μελλονιτική πορεία της Ένωσης, καθώς όπως τονίζεται «*τίποτα δε μπορεί να οικοδομηθεί χωρίς τους ανθρώπους* [92]».

δ) Τα φαινόμενα απληστίας, ωφελιμισμού, υλισμού και καταναλωτισμού εμφανίζονται σε περιόδους κρίσης της δημοκρατίας. Οι κοινωνίες πλέον έχουν μετατραπεί σε «καταναλωτικές», δηλαδή η κατανάλωση δεν έχει γίνει μόνο ένα κυρίαρχο πρότυπο συμπεριφοράς ή η υπέρτατη αξία αλλά αυτοσκοπός, με αποτέλεσμα να ζούμε για να καταναλώνουμε κι όχι να καταναλώνουμε για να ζούμε [93]. Παράλληλα, οι άνθρωποι εμφανίζονται άπληστοι και έχουν ως βασικό στόχο την ικανοποίηση των συμφερόντων τους και δε νοιάζονται για τα συμφέροντα των συνανθρώπων τους. *Πάντων δ' αυτών αίτιον αρχή η διά πλεονεξίαν καί φιλοτιμίαν* αναφέρει ο Θουκυδίδης στις Ιστορίαι, 3.82.1-3.83.4 και *Ρίζα πάντων των κακών έστιν η φιλαργυρία* ο απόστολος Παύλος σε επιστολή του προς Τιμόθεον, Α΄ Τιμ 5-10.

ε) Η ανάπτυξη εθνικιστικών και ρατσιστικών συμπεριφορών, με κορυφαίο παράδειγμα τη δημιουργία ρατσιστικών κομμάτων, τα οποία εμφανίζονται όλο και συχνότερα ως σωτήρες του έθνους. Βασικό χαρακτηριστικό τους είναι ότι παραμερίζουν κάθε ουσία δημόσιου διαλόγου, προσπαθώντας να κάμψουν τη μαχητικότητα των μαζών, εμβολιάζοντάς τες με βαρβαρότητα. Με πιο απλά λόγια, αυτό που κάνουν είναι να χειραγωγούν τις μάζες μεταβάλλοντας τη δίκαιη οργή τους για τις άσχημες επικρατούσες συνθήκες, που είναι συνέπειες λανθασμένων κυβερνητικών χειρισμών, σε ακραίες και βίαιες πράξεις εκδίκησης. Τέτοιου είδους πρακτικές όχι μόνο οδηγούν στην υποχώρηση του πολιτικού πολιτισμού μπροστά στην ορμή της βαρβαρότητας αλλά και εξαλείφουν κάθε έννοια της δημοκρατικής αρχής, η οποία προάγει τον σεβασμό στις ίσες αξίες των πολιτών και τον γόνιμο διάλογο. Το αποτέλεσμα λοιπόν είναι να οδηγούνται οι άνθρωποι στην

[92]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης//ειρήνη, συμφιλίωση, συνεργασία, ολοκλήρωση*, ό.π., σ. 83.
[93]Σεραφετινίδου Μελίνα, *Εισαγωγή στην Πολιτική Κοινωνιολογία*, ό.π., σ. 288.

απαξίωση του άλλου ανθρώπου και στο μίσος για την διαφορετικότητα, γεγονότα που θα οδηγήσουν αναπόφευκτα σε αυταρχικές και τυραννικές συμπεριφορές [94]. «*Το σκοτάδι δε μπορεί να διώξει το σκοτάδι. Μόνο το φως μπορεί να το κάνει αυτό. Το μίσος δε μπορεί να διώξει το μίσος. Μόνο η αγάπη μπορεί να το κάνει αυτό»* τόνιζε ο Martin Luther King, 1929-1968, Αφροαμερικανός ηγέτης.

Β) Οι συνέπειες της κρίσης στην Ελλάδα

Η κρίση της οικονομίας καταπατά θεμελιώδεις αρχές και δικαιώματα (ατομικά και κοινωνικά) που έχουν κατοχυρωθεί συνταγματικά, γεγονότα που επιβεβαιώνουν έρευνες του ΟΗΕ (Εξωτερικά χρέη και ανθρώπινα δικαιώματα) αλλά και του Συμβουλίου της Ευρώπης (Ψήφισμα κατά της λιτότητας), οι οποίες κατακρίνουν τις μνημονιακές πολιτικές που έχουν ως βασικό άξονα τη λιτότητα.

α) Η οικονομική κρίση και το Σύνταγμα

Το Σύνταγμα αποτελεί το θεμελιώδες νομικό κείμενο, το οποίο έχει αυξημένη τυπική ισχύ και ρυθμίζει τη μορφή του πολιτεύματος, τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, την οργάνωση και την άσκηση των τριών λειτουργιών της πολιτείας (νομοθετικής, δικαστικής, εκτελεστικής), καθώς και τις αρμοδιότητες και τις ευθύνες των βασικών οργάνων άσκησης της κρατικής εξουσίας. Τα κράτη-μέλη που βρίσκονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν την δυνατότητα να διατηρούν τα δικά τους Συντάγματα. Όμως, στην εποχή της κρίσης οι δανειακές συμβάσεις που υπογράφονται πλήττουν την νομική αλλά και ουσιαστική ισχύ του βασικού αυτού κειμένου, καθώς πολλοί νόμοι του κράτους αλλά και πληθώρα δικαιωμάτων του ανθρώπου καταπατούνται (το δικαίωμα στην αξιοπρέπεια, το δικαίωμα στην ασφάλιση και την κοινωνική πρόνοια, το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην εκπαίδευση).

Με πιο απλά λόγια, «*αν οι νόμοι σταματήσουν να αποτυπώνουν την*

[94]Σκουλάς Γιώργος, *Πολιτισμός ή βαρβαρότητα. Ποιό το ζητούμενο και τι επιτυγχάνεται σήμερα,* εφημερίδα Μακεδονία, 22.09.2013.

προσπάθεια ρύθμισης του κοινωνικού πεδίου με τρόπο που θα υπερβαίνει τα ιδιωτικά συμφέροντα και θα υποτάσσει την απόλαυσή τους σε γενικότερες θεωρήσεις, τότε η ελευθερία και η ισότητα θα αποτελούν παρελθόν για τα περισσότερα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Σύστημα που επιτρέπει ή έστω ανέχεται οι νόμοι του να διαμορφώνονται με βάση τις σκοπιμότητες ή τις «νομοτέλειες» της αγοράς, της επιστήμης, ακόμη και της φύσης, παύει αυτόχρημα να είναι δημοκρατικό. Κι αυτό επειδή στο εσωτερικό του οι κοινωνικές σχέσεις θα ρυθμίζονται σύμφωνα με τη θέληση αυτών που διατυπώνουν τις παραπάνω σκοπιμότητες ή θα ερμηνεύουν τις νομοτέλειες, με αποτέλεσμα να εγκαθίσταται μια ουσιοκρατική ιεράρχηση μεταξύ των πολιτών, λίγοι από τους οποίους θα υποτάσσουν στη βούλησή τους τα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Η –έστω τυπική– ισότητα εξουθενώνεται, συνακόλουθα η ελευθερία εξανεμίζεται και ανοίγει ο δρόμος για την εγκαθίδρυση αυταρχικών, ακόμη και ολοκληρωτικών μορφών διακυβέρνησης» [95]. Αυτό που υπονοεί η συντάκτρια του ανωτέρω κειμένου είναι το γεγονός ότι δεν πρέπει η πολιτεία να υπακούει και να ευθυγραμμίζεται με τις απαιτήσεις της αγοράς, της επιστήμης ή και της φύσης. Η πολιτεία πρέπει να λαμβάνει υπόψιν το κοινωνικό σύνολο και όχι τα επιμέρους ιδεοτελή συμφέροντα και δεν πρέπει να στρέφει την προσοχή της μόνο στους οικονομικούς δείκτες αλλά στον ανθρώπινο παράγοντα. Σε αντίθετη περίπτωση, η κοινωνία θα οδηγηθεί σε αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα.

β) Η οικονομική κρίση και τα ατομικά δικαιώματα

Θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου που έχουν κατακτηθεί αποτελούν η ισότητα, η ελευθερία, η ισονομία, το δικαίωμα στη ζωή. Πρόκειται για δικαιώματα που πρέπει να απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως, γιατί θεωρούνται απαραίτητα εφόδια για την επιβίωση και την αξιοπρέπεια των ανθρώπων. Τα δικαιώματα αυτά πρέπει να διαφυλάσσονται για το σύνολο των πληθυσμών που αποτελούν μέλη μιας κοινωνίας. «*Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα.*

[95]Καμτσίδου Ιφιγένεια, *Οικονομική κρίση, Σύνταγμα και δημοκρατία*, 29 Ιουνίου 2013, ομιλία στο Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ στο http://law-constitution.web.auth.gr/kamtsidou/, access on 22/03/2014, 17:05.

Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης» αναφέρει το 1ο Άρθρο της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Ο.Η.Ε. Ωστόσο, σε περιόδους κρίσης, τα δικαιώματα αυτά αλλοιώνονται αν όχι εξαφανίζονται [96] στο βωμό των αγορών και των «*διασωστών*».

Σ' αυτήν την περίοδο κρίσης που βιώνουμε σήμερα το ίδιο το δικαίωμα της ζωής φαίνεται να παραβιάζεται. Συγκλονιστικά είναι τα αποτελέσματα που δημοσιεύει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας [97] που αναφέρει ότι κάθε σαράντα δευτερόλεπτα ένας συνάνθρωπός μας αυτοκτονεί κάπου στον κόσμο, δηλαδή περίπου 16 άτομα σε κάθε 100.000 κατοίκους. Η χρήση ουσιών και η κατάθλιψη εκτιμώνται ως οι βασικότεροι παράγοντες που οδηγούν στην αυτοκτονία. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας κρούει τον κώδωνα του κινδύνου, καθώς οι αυτοκτονίες αναδεικνύονται σε μείζονα απειλή στις χώρες με χαμηλά και μεσαία εισοδήματα. Παρόλο που η κρίση δεν είναι η πρωτογενής αιτία της κατάθλιψης, λειτουργεί ωστόσο επικουρικά, καθώς μπορεί να εξωθήσει στα άκρα ή να επιδεινώσει τη συναισθηματική κατάσταση ευάλωτων ομάδωνπου υπό άλλες συνθήκες δε θα επέλεγαν ως λύση την αυτοκτονία.

Ιδιαίτερα στην Ελλάδα επισημαίνεται ότι ο αριθμός των αυτοκτονιών έχει αυξηθεί αρκετά παρά τις αντιθέσεις της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Συγκεκριμένα, ο Χρήστος Παππάς -Βουλευτής Επικρατείας της Χρυσής Αυγής κατέθεσε στη Βουλή ερώτηση στις 28/05/2013 με θέμα «Εγκληματική παραποίηση στοιχείων από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. σχετικά με τον αριθμό των αυτοκτονιών» [98] και θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι απαντήσεις που δόθηκαν δεν ήταν και ιδιαίτερα πειστικές.

Μια ακόμα επιστημονική έρευνα [99] έρχεται να καταδείξει τις συνέπειες της κρίσης στην ψυχική υγεία των Ελλήνων. Ερευνητές από την Ελλάδα και τη Βρετανία ανέλυσαν τα διαθέσιμα στοιχεία και επισημαίνουν ότι κατά τα

[96]Για περισσότερες πληροφορίες βλ. σχετικά Παράρτημα IV.

[97]Χρήστου Δάφνη, *10 Σεπτεμβρίου Παγκόσμια Ημέρα Πρόληψης της Αυτοκτονίας*, Ελευθεροτυπία, Τρίτη 10 Σεπτεμβρίου 2013, access on 12/03/2014, 12:00.

[98]Βλ. σχετικά http://www.hellenicparliament.gr/Koinovouleftikos-Elenchos/Mesa-Koinovouleutikou-Elegxou/?pcm_id=e1cae4d1-207a-48f3-b92b-05fddb87dc50, αριθμός ερώτησης 11084, access on 10/03/2014, 09:20.

[99] Βλ. σχτεικά στο http://www.dimokratianews.gr/content/38105/ayxisi-ton-aytoktonion-kata-35-stin-ellada-logo-krisis, access on 06/04/2015, 13:29.

«μνημονιακά» έτη 2011 - 2012, υπήρξε αύξηση 35% στις αυτοκτονίες, σε σχέση με την περίοδο έως το 2010, κυρίως λόγω της αύξησης της ανεργίας και της απόγνωσης που η ίδια προκαλεί. Οι συνέπειες ήταν πιο οδυνηρές για τους εργαζόμενους άνδρες που έχασαν τη δουλειά τους σε σχέση με τις γυναίκες, ενώ αύξηση αυτοκτονιών υπήρξε και μεταξύ των ηλικιωμένων συνταξιούχων. Οι ερευνητές που δημοσιοποίησαν τη σχετική έρευνα ανέλυσαν στοιχεία αυτοκτονιών για την περίοδο 2003 - 2012 και διαπίστωσαν ένα σημαντικό «άλμα» στη θνησιμότητα από αυτοκτονίες μετά το 2010, έτος «ορόσημο» για την εφαρμογή του μνημονίου και των πολιτικών λιτότητας στην Ελλάδα. Πιο αναλυτικά, ο δείκτης αυτοκτονιών στην Ελλάδα από 3,37 ανά 100.000 κατοίκους το 2010 αυξήθηκε σε 4,56 ανά 100.000 το 2012. Ενώ την περίοδο 2003 - 2010 ο μέσος δείκτης αυτοκτονιών ήταν 3,35 ανά 100.000, αυξήθηκε σε 4,42 ανά 100.000 κατά τη διετία 2011 - 2012.

γ) Η οικονομική κρίση και τα κοινωνικά δικαιώματα

Εκτός από τα ατομικά δικαιώματα, η κρίση επιδρά και στα κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της συμμετοχής στον πολιτισμό, το δικαίωμα στην τροφή, την ιατρική περίθαλψη, το δικαίωμα στην εργασία, την εκπαίδευση και το δικαίωμα στην παροχή στέγης.

i) Η υγεία

Ο τομέας της υγείας απαξιώνεται συνεχώς τον τελευταίο καιρό, καθώς οι παροχές ολοένα και μειώνονται, ενώ αντίθετα αυξάνεται η συμμετοχή των πολιτών στα έξοδα περίθαλψής τους. Οι ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό αλλά και σε υλικά που εμφανίζονται στα νοσοκομεία είναι το τραγικό επακόλουθο της κρίσης. Το ΔΝΤ, όπως υποστηρίζει ο Πάνος Παπανικολάου, μειώνει το μέσο όρο ζωής, καθώς όπωσδείχνουν τα στατιστικά στοιχεία όσες χώρες δέχτηκαν τη βοήθεια του Ταμείου είχαν δραματικές επιπτώσεις στο προσδόκιμο ζωής [100]. Συνεπώς, το δικαίωμα στην δημόσια και δωρεάν υγεία έχει πλέον καταργηθεί, αφού πολλοί άνθρωποι δεν έχουν ούτε τη βασική πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

[100]Κιτίδη Κ. / Χατζηστεφάνου Αρ., ό.π., σ. 192.

Ο ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας του ΟΗΕ Cephas Lumina [101] δήλωσε ότι το κύμα της ανεργίας και οι περικοπές παροχών έχουν αφήσει έναν αυξανόμενο αριθμό Ελλήνων χωρίς ασφάλιση υγείας και περίπου το 10% του πληθυσμού να ζεί σε «ακραία φτώχεια». Πιο αναλυτικά, δήλωσε ότι περίπου 470.000 μετανάστες χωρίς κατάλληλες άδειες παραμονής βρίσκονται μεταξύ των πιο ευάλωτων για εκμετάλλευση εργασίας και άλλες παραβιάσεις. Ακόμη, προέτρεψε τους δανειστές της Ελλάδας – τις χώρες της ευρωζώνης και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο – να συμπεριλάβουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στα προγράμματα λιτότητας στην Ελλάδα. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε «*τα ανθρώπινα δικαιώματα … απειλούνται ή υπονομεύονται από σκληρές προ-κυκλικές πολιτικές – εργασιακές μεταρρυθμίσεις λιτότητας, απελευθερώσεων και ιδιωτικοποιήσεων –τις οποίες η κυβέρνηση αναγκάστηκε να εφαρμόζει από τον Μάιο του 2010* ».

Επίσης, η Ελλάδα στηρίζεται στα διεθνή δάνεια τα τελευταία τρία χρόνια, με αποτέλεσμα τα μέτρα λιτότητας να αυξάνουν την ανεργία σε ποσοστό έως και άνω του 27%, το οποίο αντιστοιχεί σε περισσότερο από 1.2 εκατομμύρια ανθρώπους χωρίς δουλειά. Χαρακτηριστικά, αναφέρει ότι «ο φαινομενικός στόχος των μέτρων είναι να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα, να μειώσει το κόστος εργασίας και να καταστήσει την οικονομία πιο ανταγωνιστική. Ωστόσο, τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι αυτά τα υπερβολικά άκαμπτα μέτρα οδήγησαν σε συρρίκνωση της οικονομίας και είχαν σημαντικό κοινωνικό κόστος για τον πληθυσμό, συμπεριλαμβανομένης της υψηλής ανεργίας, των αστέγων, της φτώχειας και της ανισότητας [102]». Επιπρόσθετα, προέτρεψε τις αρχές και τους πιστωτές στην Ελλάδα να λάβουν επειγόντως μέτρα για την αποκατάσταση του κράτους πρόνοιας στην χώρα και να ξεκινήσουν ένα σημαντικό πρόγραμμα κοινωνικής στέγασης, αφού η κρίση αύξησε τον αριθμό των αστέγων κατά περίπου 25%, σε 20.000 άτομα.

[101]Οι πληροφορίες για τις Εκθέσεις του ΟΗΕ υπάρχουν στο http://ecoleft.gr/ στο «ΟΗΕ: *Η κρίση στην Ελλάδα αποδυναμώνει τις δράσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα*», access on 09/03/2014, 22:50.
[102]Βλ. στο ίδιο.

ii) Η εκπαίδευση

Η εκπαίδευση αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα του ανθρώπου, καθώς και καθοριστικό παράγοντα για την πορεία και την εξέλιξη της ζωής του. Είναι ένα εφόδιο που μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση γνώσεων αλλά και να συμβάλει στη γενικότερη διαμόρφωση του ανθρώπου [103]. Η εκπαίδευση έχει την ικανότητα να διαμορφώσει τον εσωτερικό κόσμο και τη συνείδηση του ατόμου προωθώντας την ανακάλυψη των στοιχείων των ατόμων μιας κοινωνίας και συντελώντας στη δημιουργική έκφραση αυτών των στοιχείων. Ακόμα, η εκπαίδευση μπορεί και εξοικειώνει τον άνθρωπο με την πληροφορία και κατ' επέκταση καλλιεργεί και αναπτύσσει την επικοινωνία. Περαιτέρω, η μόρφωση προωθεί και ενδυναμώνει τη σκέψη, την αναζήτηση ιδεών και αντιλήψεων που οδηγούν στην κοινωνική πρόοδο και στην ανάπτυξη όλων των μελών της κοινωνίας [104].

Ο τομέας της εκπαίδευσης είναι ο πιο σημαντικός δείκτης πολιτισμού σε μια χώρα και μπορεί να συντελέσει στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, στην πολιτική εξυγίανση καθώς και στην ορθή λειτουργία του κοινοβουλευτισμού [105]. Παρ' όλα αυτά, οι άνθρωποι στη σύγχρονη εποχή γίνονται ολοένα και φτωχότεροι σε επίπεδο εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνουν τα πορίσματα της 11ης έκθεσης των Ηνωμένων Εθνών[106] για το πρόγραμμα «Εκπαίδευση για Όλους» που κατέδειξαν ότι 57 εκατομμύρια παιδιά παγκοσμίως δεν πηγαίνουν σχολείο. Ακόμα, έδειξε ότι περίπου 774 εκατομμύρια ενήλικες είναι αναλφάβητοι, εκ των οποίων τα δύο τρίτα είναι γυναίκες.

Η εκπαίδευση είναι ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα, το οποίο μπορεί να αποτελέσει το ισχυρότερο όπλο των ανθρώπων, οι οποίοι έχουν ως βασικό στόχο να βελτιώσουν τις ζωές τους και να ξεφύγουν από την απόλυτη φτώχεια. Με την εκπαίδευση οι άνθρωποι μπορούν να αποκτήσουν εργασία και συνεπώς να έχουν κάποιο εισόδημα, το οποίο θα τους εξασφαλίσει όχι

[103]Μπενάκη Άννα, *Ένα Αντισυμβατικό Σύστημα Εκπαίδευσης: το Ιδεώδες - η Αξία, η Πρόκληση και η Αναγκαιότητα*, στο «Η Αξία της Παιδείας - Το Δικαίωμα στη Μόρφωση - Διαβίου Παιδεία», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2000.
[104]Βλ. στην ίδια.
[105]Φραγκουδάκη Άννα, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985, σ. 16.
[106]Βλ. Σχετικά στο http://www.dw.de/παγκόσμια-κρίση-και-στην-εκπαίδευση/a-17395292, access on 21/09/2014, 13:43.

μόνο τροφή και στέγη αλλά και αυτοεκτίμηση. «*Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοιχτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητές τους*» αναφέρει ο Ο.Η.Ε. για τα ανθρώπινα δικαιώματα που ψηφίστηκε στις 10/12/1948 , Αρθρο 26 παράγραφος Α.

Γράφημα 5

Αλλαγές στους προϋπολογισμούς εκπαίδευσης για όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, 2010-2012

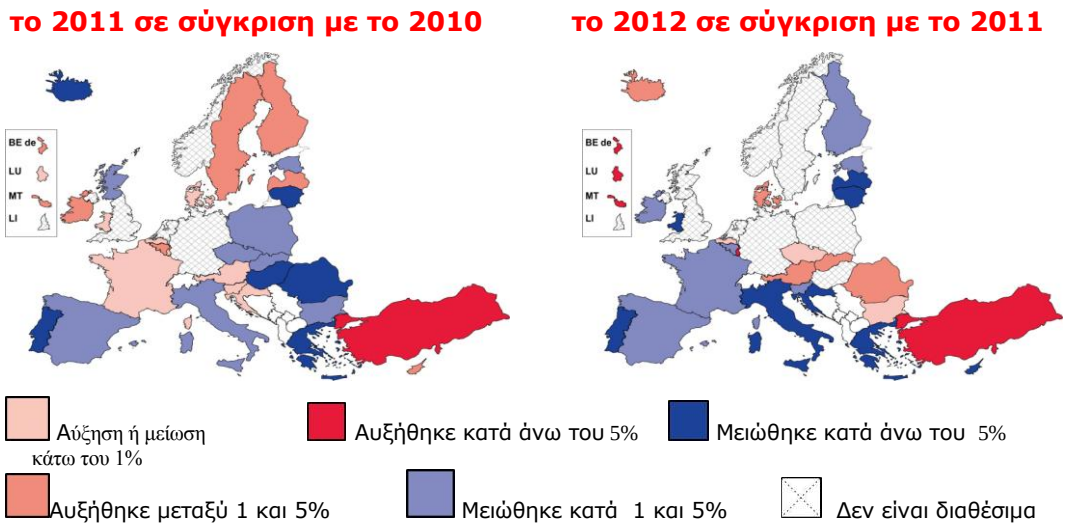

Τα παραπάνω γραφήματα [107] επιβεβαιώνουν την περικοπή στους προϋπολογισμούς στα κράτη μέλη της Ένωσης που αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης. Το αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι χώρες που υποστηρίζονται από τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς στήριξης (Ελλάδα, Κύπρος, Πορτογαλία, Ιταλία) εμφανίζουν μείωση των δαπανών στην εκπαίδευση με ποσοστά άνω του 5%.

[107] Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Οι ευρωπαϊκοί προϋπολογισμοί υπό πίεση στα κράτη μέλη*, Δελτίου Τύπου, Μάρτιος, Βρυξέλλες 2013.

Γράφημα 6

Παραδείγματα περικοπών στις δαπάνες για την εκπαίδευση

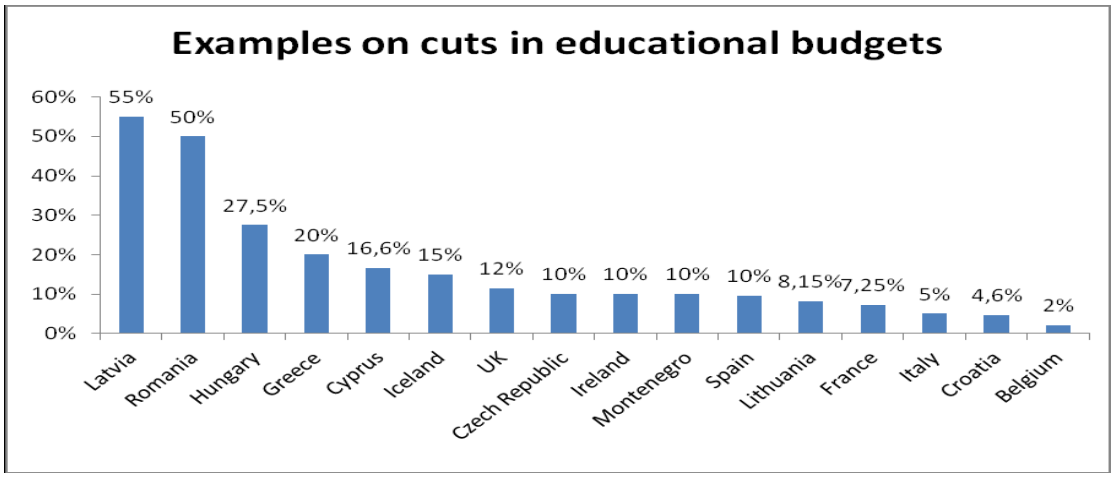

Το παραπάνω γράφημα [108] δείχνει παραδείγματα χωρών στις οποίες έχουν γίνει περικοπές στους προϋπολογισμούς για την εκπαίδευση από το 2008. Άξιο προσοχής είναι το γεγονός ότι το μεγάλο ποσοστό περικοπής δαπανών αφορά σε χώρες όπου έχει επέμβει το ΔΝΤ (Λετονία 55%, Ρουμανία 50%, Ουγγαρία 27,5%, Ελλάδα 20%, Κύπρος 16,6%).

iii) Η εργασία

Ο τομέας της εργασίας συνεχώς απαξιώνεται και υποβαθμίζεται και αυτό διότι τα εργασιακά κεκτημένα τείνουν όχι μόνο να αλλοιώνονται αλλά και να καταπατούνται (οι συλλογικές διαπραγματεύσεις, το δικαίωμα στην απεργία, το δικαίωμα στην ασφάλιση). Οι νέοι άνθρωποι πλήττονται κυρίως από τις αλλαγές που ακολουθούν τις κρίσεις. Τα εργασιακά τους δικαιώματα έχουν χαθεί και έχουν υποκύψει στις παράλογες απαιτήσεις των εργοδοτών που εκμεταλλεύονται την κρίση αλλά και τις ευκαιρίες που προσφέρει ο νεοφιλελεθερισμός. Οι μισθοί συνεχώς μειώνονται για χάρη του ανταγωνισμού, οι απολύσεις αυξάνονται κατακόρυφα, τα επιδόματα κόβονται, με αποτέλεσμα να υπάρχει ανασφάλεια και ανησυχία για το εργασιακό μέλλον

[108] ΟΛΜΕ, ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ETUCE (Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Εκπαιδευτικών, τμήμα της EDUCATION INTERNATIONAL) ΜΕ ΘΕΜΑ «*Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον τομέα της εκπαίδευσης από το 2008 μέχρι σήμερα*».

των εργαζομένων. Παράλληλα, οι εθνικές συλλογικές συμβάσεις καταργούνται και αντικαθίστανται με κλαδικές, επιχειρησιακές και ατομικές συμβάσεις, ενώ μειώνονται οι περιορισμοί για τις ομαδικές απολύσεις και ελλατώνονται τα ποσά των αποζημιώσεων.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που επιβεβαιώνει την καταπάτηση των εργασιακών δικαιωμάτων των Ελλήνων πολιτών εν μέσω της κρίσης αποτελεί η Έκθεση του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα για το έτος 2012 [109]. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται εκεί στο γεγονός ότι πλήττεται το δικαίωμα των συλλογικών διαπραγματεύσεων. Πιο αναλυτικά, τον Φεβρουάριο, στο πλαίσιο του προγράμματος οικονομικής σταθεροποίησης, η ελληνική κυβέρνηση ανήγγειλε τη μείωση κατά 22% του κατώτατου ημερομισθίου και του κατώτατου μισθού, καθώς και τη μείωση κατά 32% του κατώτατου ημερομισθίου και του κατώτατου μισθού ατόμων κάτω των 25 ετών, το οποίο είχαν συμφωνήσει εργοδότες και εργαζόμενοι το 2010. Τα συνδικάτα διαμαρτυρήθηκαν στο Διεθνή Οργανισμό Εργασίας (ΔΟΕ) για την παραβίαση των συμβάσεων 154 και 98 που διασφαλίζουν το δικαίωμα της συλλογικής διαπραγμάτευσης και η απόφαση εκκρεμεί ακόμη.

Ακόμα, η ίδια έκθεση του ΟΗΕ αναφέρει ότι οι αστυνομικοί έχουν δικαίωμα να οργανώνονται σε συνδικάτα και να διαδηλώνουν, αλλά δεν έχουν το δικαίωμα να απεργούν. Σύμφωνα με το Νόμο 1264/1982 [110], υπάρχουν ορισμένοι νομικοί περιορισμοί για τις απεργίες, συμπεριλαμβανομένης μιας υποχρεωτικής περιόδου προειδοποίησης 4 ημερών για εργαζόμενους στις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (συμπεριλαμβανομένου του κλάδου των μέσων μαζικής μεταφοράς) και 24 ωρών για τους εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα. Η νομοθεσία επιβάλλει την παρουσία ενός ελάχιστου αριθμού εργαζομένων (ο οποίος καθορίζεται από τη διοίκηση) κατά τη διάρκεια απεργιών που επηρεάζουν την παροχή δημοσίων υπηρεσιών. Τα δικαστήρια μπορούν να κηρύξουν μια απεργία παράνομη, όμως τέτοιες αποφάσεις σπανίως εφαρμόστηκαν. Τα συνδικάτα κατήγγειλαν ότι αυτή η δυνατότητα των δικαστηρίων αποτρέπει κάποια μέλη τους από τη συμμετοχή σε απεργίες.

[109] Υπουργείο Εξωτερικών ΗΠΑ , Διεύθυνση Θεμάτων Δημοκρατίας, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Εργασίας, *Εκθέσεις για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για το 2012* στο http://www.humanrights.gov/wp-content/uploads/2013/10/Greece-GRE-FINAL, access on 06/04/2015, 16:25.

[110] Ο Νόμος 1264/1982 αφορά τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των συνδιακαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων.

Κατά τη διάρκεια του έτους τα δικαστήρια κήρυξαν παράνομες ορισμένες απεργίες (πχ. των εργαζομένων στα μέσα μεταφοράς, των ελεγκτών εναέριας κυκλοφορίας, των εργαζομένων στη συλλογή απορριμμάτων, των λιμενεργατών και άλλων) με το αιτιολογικό ότι το σωματείο δεν είχε προειδοποιήσει εγκαίρως για την πραγματοποίηση απεργίας ή λόγω υποβολής νέων αιτημάτων από το σωματείο κατά τη διάρκεια της απεργίας, ωστόσο κανένας εργαζόμενος δε διώχθηκε για τη συμμετοχή του σε απεργία.

Επίσης, στην εν λόγω έκθεση του ΟΗΕ [111] αναφέρεται ότι στη διάρκεια του έτους, έλαβαν χώρα πολλές απεργίες εργαζομένων στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα, εργαζομένων στις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, οδηγών φορτηγών αυτοκινήτων και εργαζομένων στη συλλογή απορριμμάτων, ωστόσο από την πλευρά της κυβέρνησης δεν τέθηκαν εμφανή εμπόδια στο δικαίωμα της απεργίας. Τον Ιούνιο, το Μονομελές δικαστήριο της Αθήνας κήρυξε παράνομη την επί 9 μήνες απεργία των εργατών του εργοστασίου της Χαλυβουργίας Ελλάδος που βρίσκεται εκτός Αθηνών. Για την εφαρμογή αυτής της απόφασης, στις 20 Ιουλίου η αστυνομία άνοιξε δια της βίας την πύλη του εργοστασίου, δίνοντας το έναυσμα για συγκρούσεις με τους απεργούς αλλά και για τις συμπλοκές των τελευταίων με εργάτες που επέστρεψαν στο εργοστάσιο για να εργαστούν. Από τα παραπάνω παραδείγματα συμπεραίνουμε ότι πλήττεται το δικαίωμα στην απεργία όπως ρητά αναφέρεται στο άρθρο 23 παρ. 2 Συντάγματος, καθώς οι απεργίες κρίνονται παράνομες ή καταχρηστικές [112].

iv) Το κοινωνικό κράτος

Το κοινωνικό κράτος είναι μια συγκεκριμένη μορφή οργάνωσης του κράτους που αντιδιαστέλλεται προς το παραδοσιακό φιλελεύθερο κράτος. Η γένεση του συμπίπτει με τις κοινωνικές επαναστάσεις του 1848 και ιδίως με εκείνους τους οικονομικούς και κοινωνικούς μετασχηματισμούς, που καθιστούσαν επιτακτική την ενεργή παρέμβαση του κράτους στον οικονομικό

[111]Υπουργείο Εξωτερικών ΗΠΑ , Διεύθυνση Θεμάτων Δημοκρατίας, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Εργασίας, Εκθέσεις για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για το 2012 στο http://www.humanrights.gov/wp-content/uploads/2013/10/Greece-GRE-FINAL, access on 06/04/2015, 16:25.

[112]Χρυσόγονος Κώστας, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα* [3], εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σ. 525.

χώρο, αφού η αγορά δε θεωρούνταν ικανή από μόνη της να αποτελέσει έναν μηχανισμό για την διόρθωση οικονομικών ανισοτήτων, για τη διατήρηση πλήρους απασχόλησης και σταθερότητας και για την επίτευξη των επιθυμητών ρυθμών ανάπτυξης [113]. Οι αυτοματισμοί της αγοράς δεν ήταν σε θέση να ρυθμίσουν πλέον ούτε τις οικονομικές κρίσεις ούτε και την κοινωνία, η οποία διεκδικούσε τα δικαιώματά της και απαιτούσε την κοινωνική προστασία από το κράτος. Η μετάβαση λοιπόν στη νέα αυτή μορφή του κράτους προέκυψε ως το αποτέλεσμα μιας σταδιακής μεταρρυθμιστικής διαδικασίας, η οποία δεν στόχευε στην ανατροπή του συστήματος της ελεύθερης οικονομίας, αλλά αποσκοπούσε στην αντιμετώπιση των ελλειμμάτων και των αδυναμιών του [114].

Η αρχή του κοινωνικού κράτους στα πλαίσια της ΕΕ δεν αναφέρεται ρητά σκοπίμως, καθώς αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών-μελών. Αρχικά, η Συνθήκη της Ρώμης διέκρινε θεωρητικά τους κοινωνικούς από τους οικονομικούς σκοπούς (άρθρο 2), ωστόσο η κοινωνική πολιτική υπήρξε πάντοτε συμπληρωματική της οικονομικής. Αυτό το «κοινωνικό έλλειμμα» της ΕΕ δεν είναι «ποσοτικό» (δεν οφείλεται στην έλλειψη κοινοτικών κοινωνικών αρμοδιοτήτων) αλλά δομικό και ανάγεται στην διαφορετική ποιότητα των συνταγμάτων της Ένωσης και των κρατών-μελών. Η ύπαρξη ενός «Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου» αποτελεί μια πραγματικότητα αλλά αποκλειστικά σε επίπεδο των κρατών–μελών. Πρακτικά, δηλαδή, όλα τα ευρωπαϊκά συντάγματα (με εξαίρεση του Ηνωμένου Βασιλείου), ενσωματώνουν αυτή την αρχή είτε ρητώς (μέσω μια συνταγματικής ρήτρας περί «Κοινωνικού Κράτους»), είτε έμμεσα (με αναγωγή στο συνολικό σύστημα της συνταγματικής τάξης και κυρίως μέσω ενός καταλόγου θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων). Αντιθέτα, η αρχή αυτή είναι απούσα από τις Συνθήκες και το οικονομικό Σύνταγμα της Ένωσης, όπως διαμορφώθηκε από τη νομολογία του ΔΕΚ [115].

[113]Κοντιάδης Ξενοφών, *Κράτος Πρόνοιας και κοινωνικά δικαιώματα*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 59 – 60.
[114]Στον ίδιο, σ. 62 – 63.
[115] Κατρούγκαλος Γιώργος, *Η «Κοινωνική Ευρώπη» μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Πραγματικότητα, όραμα ή αντικατοπτρισμός*;, 27/04/2014, www.katrougalos.gr, access on 15/04/2015, 10:48.

Το κοινωνικό κράτος αποτελεί ποιοτικό δείκτη μιας αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει γνήσια δημοκρατία χωρίς κοινωνικό κράτος, το οποίο θα έχει ως βασικό στόχο την προστασία των πολιτών του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μπουρντιέ «*όταν αδυνατίζει το αριστερό χέρι του κράτους (αυτό που δίνει τις παροχές και τα κοινωνικά δικαιώματα) δυναμώνει το δεξιό (αυτό του αυταρχισμού)»* [116]*.* Κυρίαρχη είναι πλεόν η εντύπωση ότι η μεταβίβαση των εξουσιών του παραδοσιακού έθνους-κράτους στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να επιτευχθεί η ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση, επέφερε την αποδόμηση του κοινωνικού κράτους και τη συρρίκνωση των δημοκρατικών κεκτημένων. Ο πρωταγωνιστής πλέον έχει γίνει η αγορά και παύει να είναι ο άνθρωπος. Η Ευρώπη σηματοδοτεί για τους πολίτες την κύρια αιτία αποδόμησης του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών κεκτημένων, πάνω στα οποία θεμελιώθηκε μεταπολεμικά η ευημερία και η κοινωνική και μορφωτική ανάπτυξη της ηπείρου μας [117], αφού πλέον γίνεται συνώνυμη των πολιτικών λιτότητας και της ανεργίας.

v) Η εθνική κυριαρχία

Ένα από τα βασικά γνωρίσματα της λειτουργίας της ΕΕ είναι ότι επιτρέπει στα κράτη-μέλη που την απαρτίζουν να διατηρούν την εθνική τους υπόσταση, δηλαδή να διατηρούν την εθνική τους κυριαρχία. Κυριαρχία [118] ονομάζεται «*η δημόσια ακαταγώνιστη εξουσία, που βασικά γνωρίσματά της έχει την ενότητα, το αδιαίρετο και το αναπαλλοτρίωτο της ικανότητάς της να επιβάλλεται από μόνη της και αυτοδύναμα*». Ο όρος χρησιμοποιείται από το Διεθνές Δίκαιο προκειμένου να υποδηλώσει την ανεξαρτησία αλλά και την

[116]Κατρούγκαλος Γιώργος*, Η ανομία της κυβέρνησης και το δίκιο των εργαζομένων της ΕΡΤ*, Έντυπη Έκδοση Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Κυριακή 10 Νοεμβρίου 2013.

[117]Παπαδόπουλος Ιωάννης, *Η διαχείριση της κρίσης στην Ευρώπη και ο διακυβερνητισμός*, 1 Σεπτεμβρίου 2013, 12:34., Εφημερίδα Μακεδονία στο www.makthes.gr/, access on 15/05/2014, 10:15.

[118]Για την έννοια της κυριαρχίας και την σχετική της σημασία ενόψει της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης βλ. Παπαδημητρίου, *Το Σύνταγμα και η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα 1982 σ. 17-25 και Παπανικολάου, *Συνταγματισμός και κυριαρχία*, *Αναζητώντας τη συνταγματική εγκυρότητα του Ευρωπαϊκού δκαίου*, *Η ερμηνεία του άρθρου 28Σ*, ΤοΣ Αθήνα 2001, σ. 275 επ. Γενικότερα για την έννοια της κυριαρχίας από συνταγματική σκοπιά βλ. Μανιτάκη, *Συνταγματική οργάνωση του κράτους,* 2002, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2002, σ. 140 επ.

αυτονομία ενός Κράτους, ακριβώς επί των σχέσεών του με άλλα Κράτη. Το κρίσιμο ερώτημα όμως που τίθεται εν προκειμένω είναι το κατά πόσο τα δημοσιονομικά σύμφωνα έχουν οδηγήσει τις χώρες που τα έχουν υπογράψει να χάσουν εντελώς την εθνική τους ανεξαρτησία καικυριαρχία στα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα.

Κατά το Μανιτάκη [119], η Ελλάδα (και οι υπόλοιπες χώρες των μνημονίων) δεν έχασε την εθνική της κυριαρχία αλλά εξακολουθεί να είναι τυπικά και συνταγματικά κυρίαρχη -όπως και πριν από το Μνημόνιο- και να αποφασίζει με δικά της όργανα και με τη θέλησή της για τα του οίκου της, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες συνταγματικές διαδικασίες. Αυτό που η Ελλάδα κατά τον ίδιο συγγραφέα έχασε οριστικά από τη στιγμή που αποφάσισε να έχει κοινό νόμισμαμε την Ευρώπη, είναι η νομισματική της κυριαρχία. Ειδικότερα, η Ελλάδα, αποδεχόμενη τη νομισματική ένωση έχασε την νομική και πραγματική δυνατότητα να ασκεί δική της νομισματική πολιτική, να υποτιμά ή να υπερτιμά το νόμισμά της και να επηρεάζει έτσι τις τιμές και τους μισθούς, βασικό εργαλείο άσκησης οικονομικής πολιτικής.

Ανάλογη άποψη διατυπώνει ο Μανιτάκης και για τη διαμόρφωση της δημοσιονομικής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, ο συγγραφέας αναφέρει ότι ο Μνημόνιο είναι ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής κυρίως πολιτικής, που υπαγορεύτηκε ή καλύτερα επιβλήθηκε από την Τρόϊκα, δηλαδή από τους θεσμικούς δανειστές της στην Ελληνική Κυβέρνηση λόγω του υπέρογκου δημόσιου χρέους της Ελλάδος και του υπερβολικού ελλείμματος. Είναι όμως αναμφίβολο, όπως ο ίδιος υπογραμμίζει, ότι όλοι αυτοί οι περιορισμοί στη δημοσιονομική της κυριαρχία απορρέουν ταυτόχρονα και από την υποχρέωση αντίστοιχης συμμόρφωσής της στις δεσμεύσεις που ανέλαβε βάσει των ευρωπαϊκών συνθηκών ως μέλος της ΟΝΕ, δηλαδή όταν υπέγραφε, ως κυρίαρχο κράτος, το Σύμφωνο Σταθερότητας, τη συνθήκη του Μάαστριχτ και της Λισσαβώνας. Επομένως, κατά την άποψή του, με το Μνημόνιο δεν επιβάλλονται επομένως νέοι, απρόβλεπτοι περιορισμοί στη δημοσιονομική «κυριαρχία» της Ελλάδος, πέρα από αυτούς που έχουν ήδη επιβληθεί από τις ευρωπαϊκές συνθήκες. Με πιο απλά λόγια, ο συγγραφέας καταλήγει στην άποψη ότι δε θίχτηκε με το Μνημόνιο περισσότερο απ' ό,τι είχε ήδη θιγεί η

[119]Οι απόψεις του Μανιτάκη αναφέρονται στο «*Τα συνταγματικά ζητήματα του Μνημονίου*», ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, Ν° 51/2011, σ. 716-718.

εξουσία της να καθορίζει τη δημοσιονομική της πολιτική στο πλαίσιο των δημοσιονομικών στόχων της Ευρωζώνης και της δημοσιονομικής πειθαρχίας που επιβάλλουν οι σχετικές διατάξεις της ΣΛΕΕ.

Ένα άλλο αξιοπρόσεκτο σημείο της επιχειρηματολογίας του ίδιου θεωρητικού είναι η επισήμανση ότι το πρόγραμμα αυτό συντάχθηκε με συνεργασία αλλά και συναίνεση και σαφώς με την πολιτική ευθύνη της Κυβέρνησης. Με άλλα λόγια, οι φορολογικές και άλλες επιβαρύνσεις, που συνεπάγονται τα μέτρα, θεσπίζονται και επιβάλλονται στην ελληνική έννομη τάξη με νόμο του Ελληνικού Κοινοβουλίου με βάση τις συνταγματικά προβλεπόμενες διαδικασίες νομοθέτησης. Την πολιτική ευθύνη επομένως εφαρμογής των δημοσιονομικών στόχων του Μνημονίου την αναλαμβάνει ακέραια η Ελληνική Κυβέρνηση, η οποία και επωμίζεται το πολιτικό βάρος και τις πολιτικές συνέπειες της υλοποίησής τους, σύμφωνα με τα άρθρα 82 και 84 του Συντάγματος, που την ορίζουν ως υπεύθυνη να διαμορφώνει την κυβερνητική πολιτική της χώρας υπό την έγκριση του Κοινοβουλίου.

Από τη στιγμή λοιπόν που η ελληνική κυβέρνηση δέχεται να εφαρμόσει τις πολιτικές αυτές παραχωρεί ουσιαστικά την εθνική της κυριαρχία έχοντας ως στόχο την «ικανοποίση του γενικού συμφέροντος», το οποίο ωστόσο έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 28 του Συντάγματος που αναφέρει ότι αυτό μπορεί να γίνει μόνο εφόσον δε θίγονται τα δικαιώματα του ανθρώπου και οι βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος.

1. Οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Η εφαρμογή των κανόνων του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμβάσεων στους αλλοδαπούς τελεί πάντοτε υπό τον όρο της αμοιβαιότητας.

2. Για να εξυπηρετηθεί σπουδαίο εθνικό συμφέρον και να προαχθεί η συνεργασία με άλλα κράτη, μπορεί να αναγνωρισθούν, με συνθήκη ή συμφωνία, σε όργανα διεθνών οργανισμών αρμοδιότητες που προβλέπονται από το Σύνταγμα. Για την ψήφιση νόμου που κυρώνει αυτή τη συνθήκη ή συμφωνία απαιτείται πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των

βουλευτών.
3. Η Ελλάδα προβαίνει ελεύθερα, με νόμο που ψηφίζεται από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, σε περιορισμούς ως προς την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας της, εφόσον αυτό υπαγορεύεται από σπουδαίο εθνικό συμφέρον, δεν θίγει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος και γίνεται με βάση τις αρχές της ισότητας και με τον όρο της αμοιβαιότητας.

Επιπρόσθετα, αυτό που πρέπει να εξεταστεί δεν είναι η νομιμότητα ή όχι του μνημονίου ή το ποιος πρέπει να αναλαμβάνει την πολιτική ευθύνη της εφαρμογής του αλλά οι οδυνηρές συνέπειες που επιφέρουν τα μέτρα που λαμβάνονται στο κοινωνικό σύνολο. Μεγάλο μέρος του ευρωπαϊκού πληθυσμού αδυνατεί να έχει πρόσβαση στα βασικά κοινωνικά αγαθά, βασικά ανθρώπινα δικαιώματα καταπατώνται και μεγάλο μέρος του πληθυσμού που δεν μπορεί να επιβιώσει οδηγείται στον αποκλεισμό ορισμένων ατόμων. Όλα αυτά τα φαινόμενα παθογένειας αποτελούν συμπτώματα μιας γενικότερης δυσλειτουργίας της κοινωνίας [120]. Τα άτομα που αποκλείονται από το γενικό σύνολο είναι πολύ πιθανόν να εμφανίσουν παραβατικές ή εγκληματικές συμπεριφορές για να μπορέσουν να επιβιώσουν και συνεπώς να απομακρυνθούν από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου (ατομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, οικονομικά) αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι εφικτή η κοινωνική ομαλότητα και συνοχή σ'ένα κοινωνικό σύστημα, διότι ο βασικός τους σκοπός είναι να παρέχουν προστασία στον άνθρωπο και να είναι βασικοί συντελεστές της ομαλής κοινωνικοποίησής του. Με τον όρο αυτό εννοείται μια -καθοριστικής σημασίας για το σύνολο της κοινωνίας- διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα αποκτούν γνώσεις, μαθαίνουν στάσεις και αξίες ζωής και υιοθετούν συμπεριφορές, στοιχεία που είναι απαραίτητα για να είναι εφικτή η ουσιαστική συμμετοχή των ατόμων στην κοινωνία [121].

[120]Παπαδοπούλου Δέσποινα, *Κοινωνιολογία του αποκλεισμού στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2012, σ. 211.
[121]Hudges M. / Kroehler C., ό.π., σ. 162.

Κεφάλαιο 5ο ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΣΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ

1. Οι χώρες των μνημονίων και η κρίση

Τα τελευταία χρόνια πολλά κράτη της ΕΕ (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιταλία, Κύπρος, Ιρλανδία) έχουν υποχρεωθεί να υιοθετήσουν τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης, ο οποίος αποτελεί «*ένα ιδιότυπο μείγμα νομικών ή και πολιτικών κειμένων και ιδιαίτερα στην περίπτωση τουλάχιστον της Ελλάδας, ένα πρωτότυπο και μη προβλεπόμενο από τις ευρωπαϊκές συνθήκες ευρωπαϊκό σύμπλεγμα*» [122]. Αυτό αποτελείται από πρωτότυπες πηγές δικαίου και από μορφές ρύθμισης λιγότερο τυπικές, «εύπλαστες» ή «ήπιες», προσανατολισμένες στο σκοπό που επιδιώκουν και στην αποτελεσματικότητα της ρύθμισης. Οι χώρες που έχουν εισέλθει στα μνημόνια βιώνουν μια τραγική κατάσταση λόγω των δημοσιονομικών τους ελλειμμάτων. Το ζητούμενο ήταν αυτές οι χώρες να βοηθηθούν μέσω της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να μπορέσουν να μειώσουν αυτά τα ελλείμματα και να αποφύγουν την πτώχευση ή μια ενδεχόμενη έξοδό τους από την ευρωζώνη [123]. Η τελευταία λοιπόν προχώρησε στην εφαρμογή του χρηματοδοτικού μηχανισμού στήριξης των χωρών που αντιμετωπίζουν δημοσιονομικά προβλήματα.

Όμως, όπως είναι ευρέως γνωστό και αποδεκτό, αυτός ο μηχανισμός αμφισβητείται [124] έντονα και ως προς τη λειτουργία αλλά και την αποτελεσματικότητά του. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΕ προσπαθεί να εφαρμόσει μια οικονομική πολιτική, η οποία έχει ως βασικούς άξονες την αυστηρή δημοσιονομική και εισοδηματική λιτότητα, την απόλυτη απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και την πλήρη αποδόμηση του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Ας εξετάσουμε το παράδειγμα της Ελλάδας [125] , η οποία στις αρχές του 2009 βρέθηκε αντιμέτωπη με μια σειρά προβλημάτων, όπως διευρυμένο

[122]Μανιτάκης Αντώνης, *Τα συνταγματικά ζητήματα του Μνημονίου*, ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Ν° 51/2011, σ. 691.

[123]Ρουμελιώτης Παναγιώτης, *Το άγνωστο παρασκήνιο της προσφυγής στο ΔΝΤ*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2012, σ. 11.

[124] Η αποτυχία του επιβεβαιώνεται και από την διερευνητική έκθεση για τον ρόλο και τις εργασίες της Τρόικας (ΕΚΤ, Επιτροπή και ΔΝΤ) όσον αφορά τις χώρες της ζώνης του ευρώ που έχουν υπαχθεί σε πρόγραμμα προσαρμογής (2013/2277(INI) {βλ. παράρτημα V).

[125]Η ιστορία της προσφυγής της Ελλάδας στο ΔΝΤ περιγράφεται αναλυτικά από τον Ρουμελιώτη Π. στο «*Το άγνωστο παρασκήνιο της προσφυγής στο ΔΝΤ*», 2012.

δημοσιονομικό έλλειμμα, σοβαρή ύφεση, διόγκωση του δημόσιου χρέους και μείωση της ανταγωνιστικότητας. Το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδας διαφοροποιείται σε μεγάλο βαθμό από τις υπόλοιπες χώρες (κυρίως με την Ιρλανδία) λόγω του διογκομένου δημοσίου χρέους.

Τότε, η διεθνής ευρωπαϊκή κοινότητα άρχισε να αναρωτιέται τι θα μπορούσε να γίνει για να μην προκληθούν αλυσιδωτές αντιδράσεις στις οικονομίες των άλλων χωρών που βρίσκονται στην Ευρωζώνη. Υπήρχε μια γενική ανησυχία και από τη μεριά της ελληνικής κυβέρνησης και από τη μεριά της ΕΕ, αλλά η λύση δεν ήρθε εγκαίρως και αυτό λόγω της καθυστέρησης και της δυστοκίας που υπήρξε και στις δύο μεριές. Η Ελλάδα λοιπόν προσέφυγε το 2010 στον μηχανισμό στήριξης, ο οποίος περιλάμβανε τα εξής μέτρα:

- **Μικρή περίοδο προσαρμογής (2010-2013)**
- **Σημαντική μείωση μισθών και επιδομάτων στο δημόσιο τομέα**
- **Μείωση των συντάξεων**
- **Κατάργηση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού στο δημόσιο τομέα και της 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης**
- **Μείωση των δημοσίων υπαλλήλων** (ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η μείωση ήταν εσφαλμένος χωρίς αξιολογικά κριτήρια, έστι ώστε να μπορέσει να γίνει ο δημόσιος τομέας πιο αποτελεσματικός και αποδοτικός).
- **Αυξήσεις φόρων** (αυξήσεις φόρων σε τσιγάρα, καύσιμα, ποτά, αύξηση προκαταβολής φόρων, αύξηση φορολογίας εισοδήματος μισθωτών και συνταξιούχων, φορολόγηση κερδών επιχειρήσεων και φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας).

Αυτά τα μέτρα θα έπρεπε να εφαρμοστούν για να μειωθεί το δυσβάσταχτο δημόσιο χρέος της Ελλάδας, για να ξανακερδίσει την εμπιστοσύνη των αγορών η ελληνική οικονομία μέσω της εσωτερικής υποτίμησης και να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα στην ελληνική αγορά. Το εν λόγω πρόγραμμα στήριξης απέτυχε παταγωδώς, καθώς οι εταίροι της

Ευρωζώνης διέπραξαν μια σειρά από λάθη [126] – σύμφωνα με τον Ζαν Πιζανί-Φερί, διευθυντή του Ινστιτούτου Bruegel -τα οποία συνοπτικά είναι:

- **Η σημαντική χρονοτριβή των εταίρων επί μήνες,** για να δημιουργήσουν ένα μη ρεαλιστικό πρόγραμμα βοήθειας που θα προέβλεπε την επιστροφή της Ελλάδας στις αγορές μέχρι το 2013.

- **Η ασυνάρτητη αντίδρασή τους στην κρίση φερεγγυότητας** (έπρεπε δηλαδή μια υπάρξει μια γρήγορη μείωση του δημόσιου χρέους της Ελλάδας και συνεπώς αποκατάσταση του αξιόχρεου ή μια αμοιβαιότητα του χρέους μεταξύ των κρατών της Ευρωζώνης)

- **Οι λανθασμένες προτεραιότητες που τέθηκαν**, καθώς ως προτεραιότητες τέθηκαν τα αδύναμα δημόσια οικονομικά προβλήματα και έπειτα η μεγάλη υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας.

- **Η αποτυχία πραγματικής ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας**, καθώς ένα πρόγραμμα έχει σίγουρα ως συνέπεια την ύφεση, ειδικά όταν δε διαθέτει τα κατάλληλα εργαλεία για οικονομική ανάπτυξη.

- **Ο μεγάλος βαθμός αδιαφορίας προς ένα δίκαιο καταμερισμό του βάρους,** αφού δεν μπορεί μια τέτοιου είδους πολιτική οντότητα σαν την ΕΕ που στηρίζεται στην κοινωνική δικαιοσύνη να ζητά περικοπές στον κατώτατο μισθό και να θέτει ως δεύτερη προτεραιότητα την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής στα υψηλά εισοδήματα.

- Η απαράδεκτα εκβιαστική επιβολή ενός πρωτοφανούς **αμφιλεγόμενου ως προς τη λειτουργία αλλά και την αποτελεσματικότητα του προγράμματος**, το οποίο ήταν εξαρχής καθυστερημένο, κακά σχεδιασμένο και άδικο.

- **Η άρνηση των ευρωπαίων εταίρων να αποδεχτούν** τις προτάσεις εκείνων που υποστήριζαν **την άμεση αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους της Ελλάδας**.

[126]Ζαν Πιζενί Φερί, *Ποιος έχασε την Ελλάδα*, Εφημερίδα Το Βήμα, 02 Μαρτίου 2012, 06:21, στο http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=446367, access on 12/03/2014, 10:30.

- Τέλος, και **η ίδια η ελληνική κυβέρνηση έχει ευθύνη** για όλο το εγχείρημα. Η απραξία των Ελλήνων πολιτικών έχει φθάσει σε αξιοσημείωτα επίπεδα, οι πελατειακές σχέσεις είχαν δηλητηριάσει την πολιτική και ο δείκτης διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας κατέταξε τη χώρα στην 80ή θέση στον κόσμο [127]. Ακόμα, το Σεπτέμβριο του 2011, το ελληνικό υπουργείο Οικονομικών διεξήγαγε μόλις 31 από τους 75 φορολογικούς ελέγχους σε μεγαλοεισοδηματίες που είχε υποσχεθεί.

Μετά την αποτυχία του πρώτου μνημονίου, το οποίο το μόνο που πέτυχε ήταν η κατάρρευση του κατά τ' άλλα ατελούς κοινωνικού κράτους [128], αποφασίστηκε η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους με μεγάλη καθυστέρηση και η εισαγωγή της σε ένα νέο πρόγραμμα, το οποίο είχε ως βασικούς σκοπούς να στηριχτεί η Ελλάδα, να επιδιωχθεί η εθελοντική συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στην αναδιάρθρωση του χρέους, να χρηματοδοτηθεί με νέο δάνειο 109 δισ. ευρώ, να μειωθεί το επιτόκιο δανεισμού της Ελλάδας και να επεκταθεί η περίοδος αποπληρωμής του δανείου σε 15-30 (από 7,5) χρόνια. Έτσι, η Ελλάδα το 2012 μπαίνει στο δεύτερο μνημόνιο, το οποίο συνέχισε την κατεδάφιση του εργασιακού, του ασφαλιστικού και του κοινωνικού τομέα [129].

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μια σκληρή στάση προς την Ελλάδα από τα ισχυρά κράτη της Ευρωζώνης, η οποία προετοιμάζει το έδαφος για την πτώχευση και την εθελούσια έξοδο της χώρας από το ευρώ και παράλληλα καλλιεργεί ένα δυσμενές κλίμα για την Ελλάδα, η οποία υποκύπτει στις άδικες απαιτήσεις των δανειστών της, χωρίς να μπορεί να διαπραγματευτεί επιτυχώς τους όρους των δανειακών συμβάσεων που υπογράφει. Η χώρα υποχρεώνεται να ακολουθήσει μια σειρά πολύ αυστηρών μέτρων (εκτός της ενίχυσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και της αναμόρφωσης του δικαστικού συστήματος) για δεύτερη φορά, τα οποία είναι:

[127]Transparency International Corruption Perceptions Index 2013
στο http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/, access on 26/09/2014, 12:20.
[128]Μητρόπουλος Αλέξης, *Η κοινωνία στο απόσπασμα*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2013, σ. 268.
[129]Στον ίδιο, σ. 268.

- Η **φορολογική μεταρρύθμιση**
- Η **εξειδίκευση των δημοσιονομικών μέτρων** των 11,5 δισ. ευρώ για τη μείωση του ελλείμματος το 2013 και 2014
- Η **ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών**
- Η **μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος**
- Η **απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας**
- Η **ενίσχυση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος**
- Τα **ειδικά μισθολόγια δικαστικών, καθηγητών ΑΕΙ** κλπ
- Η **μείωση του μισθολογικού και μη κόστους εργασίας**
- Η **αναμόρφωση του δικαστικού συστήματος**
- Η **μείωση της φαρμακευτικών και νοσοκομειακών δαπανών**
- Η **αλλαγή του συστήματος υγείας**
- Η **μεταρρύθμιση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού**
- Η **αύξηση των αντικειμενικών αξιών των ακινήτων**

Το γεγονός ότι οι ισχυρές χώρες με την πολιτική τους «καταβύθισαν» την ελληνική οικονομία αλλά και τις οικονομίες των χωρών του νότου γενικότερα και οδήγησαν τους λαούς σ' ένα «*κοινωνικό μακελειό χωρίς τέλος*» [130] δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να λησμονείται.Οι ισχυρές χώρες με την πολιτική τους έχουν ως μοναδικό σκοπό να προωθήσουν τα διάφορα οικονομικά τους συμφέροντα. Υποστηρίζεται δε ότι όλοι γνώριζαν ότι η απόφαση εισόδου της Ελλάδας στην ζώνη του ευρώ ήταν πολιτική και ανέχθηκαν τα πλαστά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας. Οι χώρες αυτές επέβαλαν μια επιτήρηση της αδύναμης ελληνικής οικονομίας, ωστόσο δεν την έστρεψαν προς την ανάπτυξη και επέβαλαν δημοσιονομικούς όρους, που θα οδηγούσαν μαθηματικά στην ύφεση και την πτώχευση [131]. Συνέπεια αυτής της στάσης

[130]Ο όρος αναφέρεται από τον Μητρόπουλο Αλ. στο «*Η κοινωνία στο απόσπασμα*», 2013.
[131]Κουκοβίστας Θανάσης, *Η πολιτική της Γερμανίας βύθισε στην φτώχεια τους λαούς του νότου και διαλύει την ΕΕ*, εφημερίδα Ελεύθερη ζώνη, Αρ. φύλλου 1270

ήταν η Ελλάδα αφού έχει υποταχθεί στις ερήμην αποφάσεις που λαμβάνονται γι' αυτήν να απομονωθεί και να μεταβληθεί σε «*αποδιοπομπαίο τράγο*» και το χειρότερο να μετατρέψει μια αναπτυγμένη χώρα σε αναπτυσσόμενη ξανά [132].

Αναμφίβολα, η στήριξη της Ελλάδας ήταν επιτακτική ανάγκη, διότι αν η χώρα αποχωρούσε από την Ευρωζώνη, τότε το βιοτικό επίπεδο θα μειωνόταν σημαντικά, το πιστωτικό σύστημα δε θα παρέμενε σταθερό και συνεπώς η χρηματοδότηση των επιχειρήσεων δε θα ήταν εφικτή, η εξωτερική χρηματοδότηση της χώρας δε θα υπήρχε πια και η υποτίμηση του νέου νομίσματος θα αύξανε τον πληθωρισμό και το κόστος διαβίωσης. Γι΄αυτό και η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε πάση θυσία να κρατήσει τη χώρα στην Ευρωζώνη. Ωστόσο, η τιμωρητική-εκδικητική στάση των κρατών του σκληρού πυρήνα της Ένωσης δε βοήθησε σε καμία περίπτωση ούτε την Ελλάδα ούτε και την σταθεροποίηση ολόκληρης της Ευρωζώνης. Ο πρώην Γερμανός Καγκελάριος Helmut Schmidt, αναφέρει «*Διότι όταν η ΕΕ επιτρέψει σε κάποιο κράτος-μέλος να πτωχεύσει, τότε αναμφίβολα δημιουργεί ένα πολιτικό και ψυχολογικό προηγούμενο, το οποίο στο μέλλον είναι πιθανόν να θέσει σε κίνδυνο την Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο»*[133].

Οι μηχανισμοί που διαθέτει η Ένωση για να αντιμετωπίζει τις προβληματικές οικονομίες των χωρών μελών της θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από δυναμικότητα και όχι στατικότητα, να αποτελούν τη βάση για την αντιμετώπιση των δημοσιονομικών κρίσεων. Θα πρέπει δηλαδή αυτοί που τους χρησιμοποιούν να συνειδητοποιήσουν ότι οι μηχανισμοί δεν είναι αυτοσκοπός, δηλαδή ότι δημιουργήθηκαν για να υπηρετούν το όραμα, την οργάνωση και τη λειτουργία της Ένωσης και όχι για το αντίστροφο, δηλαδή η Ένωση να υπηρετεί τους σκοπούς τους [134].

Η λύση λοιπόν δεν είναι σίγουρα τα Δημοσιονομικά Σύμφωνα, δηλαδή προγράμματα του επιθετικού νεοφιλελεύθερου χρηματοοικονομικού κεφαλαίου, τα οποία ουδεμία σχέση έχουν με το ευρωπαϊκό κοινωνικό

στο http://www.elzoni.gr/html/ent/314/ent.16314.asp, access on 12/03/2014, 17:07.

[132]Voskopoulos George, *Understanding the Greek fiscal crisis*, Sharnoff's global view, 3 February 2014, 7:33, access on 06/04/2014, 11:21.

[133]Schmidt Helmut, *Η Ελλάδα είναι δική μας*, Σάββατο 25 Ιουνίου 2011 11:18 στο http://kentri.gr/index.php/economy-72/2357-helmut-schmidt-lh----r, access on 06/04/2014, 13:55.

[134]Σκιαδάς Δημήτριος, Εισήγηση με τίτλο «*Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης: η Ευρωπαϊκή επιλογή για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης*» στην ημερίδα «Αντιμετώπιση της Δημοσιονομικής κρίσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠΑΜΑΚ, Θεσσαλονίκη 30/01/2010.

μοντέλο, αφού καταπατούν δικαιώματα των ευρωπαίων πολιτών όπως αναφέρει και η Έκθεση του ΟΗΕ για το έτος 2013 [135]. Ο πειθαναγκασμός των λαών να ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας (με τη διαρκή υποτίμηση αμοιβών, συντάξεων και περιουσιών) έρχεται σε πλήρη αντίθεση με πολλά άρθρα της ΕΣΔΑ και του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τα οποία έχουν επικυρώσει όλα τα κράτη-μέλη. Επιπρόσθετα, οδηγούν τα «χρεοκοπημένα» κράτη σε μια εθελούσια παραίτηση από την εθνική τους κυριαρχία [136]. Παράλληλα, τα μνημόνια έχουν αποτύχει και στην αποκατάσταση της ανταγνωιστικότητας (βλ. ερώτηση Κώστα Χρυσόγονου στο ευρωκοινοβούλιο στις 23/03/2015: «*Ερωτάται η Επιτροπή: σκοπεύει να παραδεχθεί τα τραγικά λάθη της στο σχεδιασμό του ελληνικού προγράμματος και να προωθήσει την αναδιάρθρωση ("haircut") του ελληνικού δημόσιου χρέους με συμμετοχή των επίσημων πιστωτών (OSI), ώστε να τεθεί σε βιώσιμη τροχιά η ελληνική οικονομία;*» Παρόμοιες είναι και οι απόψεις άλλων ευρωβουλευτών όπως του Πάμπλο Ιγκλέσιας, του Γκιγιόμ Μπαλάς, του Ερνστ Ούρτασουν, της Μαρίσα Ματίας κ.α., οι οποίοι ανέλαβαν πρωτοβουλία με την οποία καλούν τα κράτη-μέλη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ να συμμετάσχουν σε εποικοδομητικές διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα**,** με σκοπό την αλλαγή της τρέχουσας αποτυχημένης οικονομικής πολιτικής της χώρας.

Το γεγονός ότι τα Δημοσιονομικά Σύμφωνα έχουν αποτύχει παταγωδώς έρχεται να επιβεβαιώσει και μια έρευνα που βασίζεται στα στοιχεία της Economist Intelligence Unit και σε έκθεση που δημοσιεύθηκε από το ινστιτούτο Cato[137], στην οποία αναφέρεται ότι η Ελλάδα βρίσκεται δέκατη στη λίστα των χωρών με τη μεγαλύτερη εξαθλίωση παγκοσμίως. Οι συνολικά 90 χώρες που περιλαμβάνονται στο "*δείκτη δυστυχίας*" επιλέχθηκαν με βάση τα δεδομένα του Economist Intelligence Unit και αναλύθηκαν από τον καθηγητή Steve Hanke του Πανεπιστημίου Johns Hopkins. Ο τύπος που

[135] Cephas Lumina , *Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of all human rights, particularly economic, social and cultural rights*,
στο http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/AnnualReports.aspx, access on 01/10/2014, 12;32.
[136]Μητρόπουλος Αλέξης, ό.π., σ. 289-294.
[137]Steve Hanke, *Measuring Misery around the World*
στο http://www.cato.org/publications/commentary/measuring-misery-around-world, access on 26/09/2014, 12:32.

χρησιμοποιήθηκε για την κατάρτιση του καταλόγου αφορά τον πληθωρισμό, τα επιτόκια δανεισμού, τα ποσοστά ανεργίας και τη μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ από έτος σε έτος. Ενώ ο πληθωρισμός είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που μαστίζει τρεις από τις τέσσερις κορυφαίες χώρες που παρατίθενται, για την Ελλάδα ο παράγοντας που υπήρξε καθοριστικός στη κατάταξη στη λίστα ήταν η ανεργία.

Γράφημα 7

Δείκτης δυστυχίας 2013

2013 Misery Index Scores – Global

Rank (Worst to Best)	Country	Misery Index	Major Contributing Factor	Rank (Worst to Best)	Country	Misery Index	Major Contributing Factor
1	VENEZUELA	79.4	Inflation	46	ALGERIA	16.8	Unemployment
2	IRAN	61.6	Inflation	47	MOLDOVA	16.7	Interest Rate
3	SERBIA	44.8	Unemployment	48	SLOVAKIA	16.5	Unemployment
4	ARGENTINA	43.1	Inflation	49	ICELAND	16.3	Interest Rate
5	JAMAICA	42.3	Interest Rate	50	CZECH REPUBLIC	15.0	Unemployment
6	EGYPT	38.1	Unemployment	51	SRI LANKA	15.0	Interest Rate
7	SPAIN	37.6	Unemployment	52	CHILE	14.6	Interest Rate
8	SOUTH AFRICA	37.4	Unemployment	53	HUNGARY	14.3	Unemployment
9	BRAZIL	37.3	Interest Rate	54	VIETNAM	14.0	Interest Rate
10	GREECE	36.4	Unemployment	55	FINLAND	13.9	Unemployment
11	MACEDONIA	35.7	Unemployment	56	FRANCE	13.9	Unemployment
12	PALESTINIAN TERRITORY	32.9	Unemployment	57	ESTONIA	13.8	Unemployment
13	TURKEY	32.7	Interest Rate	58	MOROCCO	13.3	Unemployment
14	CYPRUS	30.7	Unemployment	59	AUSTRALIA	13.3	Interest Rate
15	CROATIA	30.5	Unemployment	60	LITHUANIA	13.0	Unemployment
16	DOMINICAN REPUBLIC	29.8	Unemployment	61	MEXICO	12.9	Unemployment
17	GEORGIA	27.7	Unemployment	62	UNITED KINGDOM	12.9	Unemployment
18	NICARAGUA	27.0	Interest Rate	63	BELGIUM	12.9	Unemployment
19	HONDURAS	26.8	Interest Rate	64	ECUADOR	12.7	Interest Rate
20	COSTA RICA	25.6	Interest Rate	65	EL SALVADOR	12.4	Unemployment
21	INDIA	25.6	Interest Rate	66	ROMANIA	12.2	Interest Rate
22	JORDAN	25.3	Unemployment	67	PHILIPPINES	11.7	Unemployment
23	UKRAINE	24.4	Interest Rate	68	KAZAKHSTAN	11.7	Interest Rate
24	PERU	23.9	Interest Rate	69	NETHERLANDS	11.5	Unemployment
25	URUGUAY	23.8	Interest Rate	70	NEW ZEALAND	11.4	Unemployment
26	PORTUGAL	23.5	Unemployment	71	UNITED STATES	11.0	Unemployment
27	BARBADOS	22.9	Unemployment	72	ISRAEL	11.0	Unemployment
28	PAKISTAN	21.9	Interest Rate	73	SWEDEN	10.5	Unemployment
29	INDONESIA	21.6	Interest Rate	74	CANADA	10.5	Unemployment
30	TUNISIA	21.5	Unemployment	75	LATVIA	10.3	Unemployment
31	BANGLADESH	20.8	Interest Rate	76	HONG KONG	10.1	Interest Rate
32	SLOVENIA	20.8	Unemployment	77	DENMARK	9.88	Unemployment
33	BOLIVIA	20.2	Interest Rate	78	GERMANY	9.08	Unemployment
34	ITALY	20.1	Unemployment	79	AUSTRIA	9.03	Unemployment
35	AZERBAIJAN	20.0	Interest Rate	80	NORWAY	8.75	Unemployment
36	RUSSIAN FEDERATION	19.9	Interest Rate	81	PANAMA	8.24	Interest Rate
37	POLAND	19.8	Unemployment	82	CHINA	7.90	Real GDP Growth
38	COLOMBIA	19.6	Interest Rate	83	MALAYSIA	7.88	Interest Rate
39	PARAGUAY	19.1	Interest Rate	84	QATAR	7.39	Interest Rate
40	SAUDI ARABIA	18.9	Unemployment	85	THAILAND	6.83	Interest Rate
41	MYANMAR	18.4	Interest Rate	86	KOREA, REP. OF	6.77	Interest Rate
42	MAURITIUS	18.2	Interest Rate	87	SINGAPORE	6.38	Interest Rate
43	TRINIDAD & TOBAGO	17.9	Interest Rate	88	TAIWAN	6.13	Unemployment
44	IRELAND	17.6	Unemployment	89	UZBEKISTAN	5.70	Interest Rate
45	BULGARIA	17.2	Unemployment	90	JAPAN	5.41	Unemployment

Sources: Economist Intelligence Unit (including estimates), calculations by Prof. Steve H. Hanke, The Johns Hopkins University.

Notes: The misery index score is the sum of the unemployment rate, the lending rate, and the inflaiton rate (consumer prices; end-of-period) minus the percent change in real GDP per capita. Only countries where all four data series were available from the Economist Intelligence Unit were included.

Το παράδοξο είναι ότι στον πίνακα των χωρών με τη μεγαλίωτερη εξαθλίωσηβρίσκονται χώρες, οι οποίες στηρίζονται από τους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς στήριξης. Πιο συγκεκριμένα, η Ισπανία έχει καταταχθεί στην 7^{η} θέση, η Ελλάδα στην 10^{η}, η Κύπρος στην 14^{η}, η Πορτογαλία στην 26^{η} και η Ιταλία στην 34^{η}. Αυτό σημαίνει ότι όχι μόνο οι μηχανισμοί αυτοί έχουν

αποτύχει, αλλά έχουν οδηγήσει τις χώρες που έχουν επιλέξει να βοηθηθούν μ' αυτόν τον τρόπο στην εξαθλίωση και στην απώλεια εμπιστοσύνης ως προς τις πολιτικές της ΕΕ.

Το γεγονός αυτό έρχονται να επιβεβαιώσουν και έρευνες, στις οποίες οι πολίτες ερωτήθηκαν για την εμπιστοσύνη του στην ΕΕ και για την παραμονή τους στην Ένωση μετά την εφαρμογή των προγραμμάτων δημοσιονομικής σταθερότητας. Η πρώτη έρευνα κατέδειξε κυρίως το γεγονός ότι η εμπιστοσύνη της ελληνικής κοινής γνώμης είναι μια από τις χαμηλότερες σε όλη την Ε.Ε. Η δεύτερη έδειξε την επιθυμία της ελληνικής κοινής γνώμης κατά 67% να παραμείνει στο Ευρώ με άλλη όμως οικονομική πολιτική εκτός μνημονίου. Το ποσοστό αυτό θα μπορούσε να εκφράζει μια ιδεολογία, υπό την έννοια ότι υποδηλώνει την επιθυμία ενός μοντέλου του μέλλοντος μέσω του οποίου μπορεί να επέλθει η πολιτική αλλαγή [138]. Πρακτικά, δηλαδή, η κοινή γνώμη επιθυμεί να ανήκει στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι με την προϋπόθεση όμως ότι οι πολιτικές λιτότητας θα αλλάξουν.

Γράφημα 8

Βαθμός εμπιστοσύνης της ΕΕ

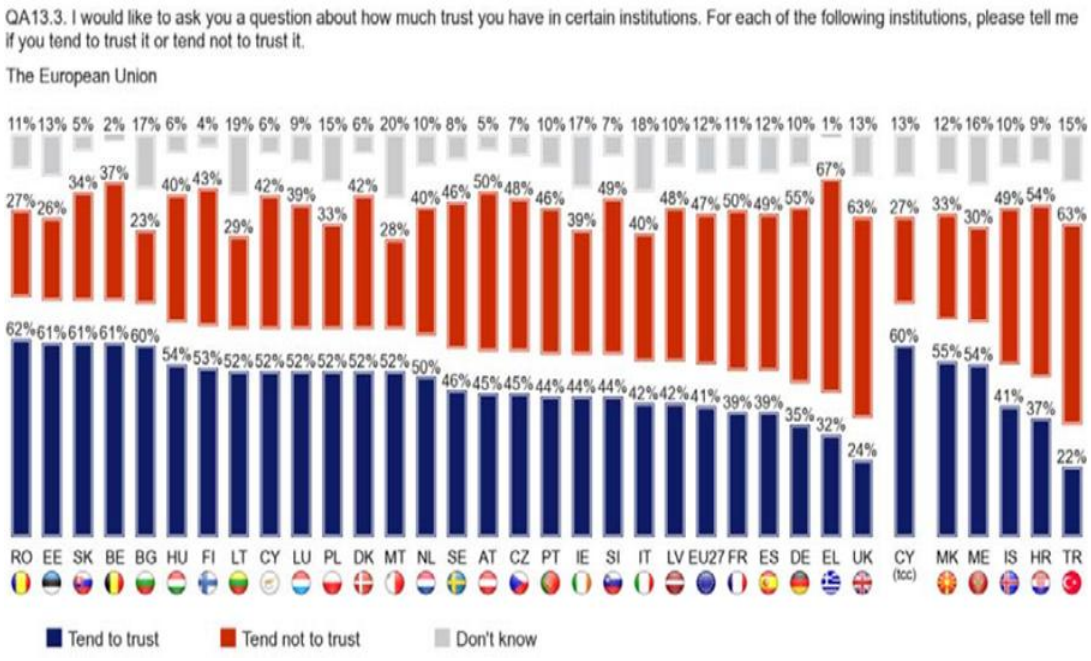

Πηγή : Eurostat 2012

[138] Heywood Andrew, ό.π., σ. 102.

Γράφημα 9

Παραμονή στο Ευρώ με πλήρη εφαρμογή των μέτρων

Πηγή : www.real.gr

2. Η Γερμανία και οι αυστηρές πολιτικές

Σ' αυτό το σημείο γεννούνται ερώτηματα που αφορούν τις βαθύτερες αιτίες της κρίσης και τους πραγματικά ωφελούμενους απ' αυτήν. Πλέον έχουν γίνει πιο έντονες οι συζητήσεις που θέλουν τα κράτη του Βορρά να είναι οι μόνοι κερδισμένοι από τις αυστηρές πολιτικές λιτότητας, οι οποίες συνοδεύουν τα μνημόνια που υπογράφουν τα κράτη του Νότου. Υποστηρίζεται ότι τα κράτη του Βορρά με τα πακέτα στήριξης των 400 δισ. ευρώ όχι μόνο δεν έχουν χάσει, αλλά φαίνεται να βγαίνουν κερδισμένα από την κρίση. Πιο αναλυτικά, εκτός από τα διμερή δάνεια ύψους 52,9 δισ. ευρώ που έλαβε η Ελλάδα το 2010, δε δόθηκαν άλλα χρήματα φορολογούμενων πολιτών της ευρωζώνης στη χώρα, αλλά ούτε και σε κάποια άλλη από τις χώρες που προσέφυγαν στους μηχανισμούς στήριξης και επίσης ότι τα μετέπειτα πακέτα στήριξης χρηματοδοτήθηκαν από τις αγορές μέσω των μηχανισμών στήριξης της ευρωζώνης.

Μια έκθεση της γερμανικής ασφαλιστικής Allianz αναφέρει πως το Βερολίνο εξοικονόμησε περί τα 10,2 δισ. ευρώ την περίοδο 2010 - 2012 λόγω του χαμηλότερου κόστους δανεισμού, καθώς οι αποδόσεις των 10ετών

ομολόγων μειώθηκαν από το 3,39% στο 1,18%. Ταυτόχρονα, άλλη έρευνα του οικονομικού ινστιτούτου IfW, δείχνει ότι ο γερμανικός προϋπολογισμός γλίτωσε 8,6 δισ. ευρώ το 2011 και 9,6 δισ. το 2012, λόγω των χαμηλότερων επιτοκίων της ΕΚΤ, ενώ βρήκαν «ασφαλές καταφύγιο» στη Γερμανία για τις τοποθετήσεις τους. Οπως εκτιμάται ο θετικός αντίκτυπος για το γερμανικό προϋπολογισμό θα ξεπεράσει τα 2 δισ. ευρώ το 2013. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η έκθεση της Allianz «*αν προσθέσουμε τα πλεονεκτήματα από τα επιτόκια που δημιουργήθηκαν την περίοδο 2010 - 2012 και από εκείνα που θα απολαύσει η Γερμανία τα επόμενα χρόνια, τότε καταλήγουμε σε ένα συνολικό θετικό αντίκτυπο για τον γερμανικό προϋπολογισμό ύψους 67 δισ. ευρώ. Αυτό αρκεί για να μειώσει το λόγο χρέους προς ΑΕΠ της Γερμανίας κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες*» [139].

Τα σημερινά κέρδη της Γερμανίας, δηλαδή αυτά που παράγονται επί κρίσης και σε συνθήκες «ελληνικής χρεοκοπίας», είναι η συνέχιση των προηγούμενων κερδών της που αποκόμισε επί ελληνικής «ανάπτυξης» και σε εποχές «ισχυρής Ελλάδας». Αυτό συμβαίνει διότι σε συνθήκες καπιταλιστικής ανισομετρίας, ο ισχυρός – εν προκειμένω η Γερμανία – έχει πάντα το πλεονέκτημα να κερδίζει, τόσο από την «ανάπτυξη» όσο και από την «κρίση» του πιο αδύναμου συμμάχου της [140]. Συνεπώς, στο παραπάνω ερώτημα «ποιος πραγματικά κερδίζει από την κρίση», η απάντηση είναι τα κράτη του Βορρά, δηλαδή οι «δανειστές» και όχι οι «δανειζόμενοι».

[139]Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, *Πώς κερδίζει η Γερμανία από τα μνημόνια*, στο www. enet.gr, 16:39 Πέμπτη 2 Μαΐου 2013, access on 17/03/2013, 20:16.
[140]Μπογιόπουλος Νίκος, *Η Γερμανία κερδίζει από την ελληνική κρίση*, www.enikos.gr., access on 17/03/2014, 20:34.

Κεφάλαιο 6ο ΟΙ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

1. Οι προτεινόμενες λύσεις για έξοδο από την κρίση

Η κρίση της δημοκρατίας, η οποία έχει οξυνθεί λόγω της οικονομικής κρίσης μπορεί να ξεπεραστεί αν ληφθούν εγκαίρως κάποια μέτρα, τα οποία είναι:

- **Η συνειδητοποίηση του προβλήματος** και των αιτιών της κρίσης είναι απαραίτητος όρος για να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την έξοδο από την κρίση της δημοκρατίας. Η συνειδητοποίηση του προβλήματος ειδικά για την περίπτωση της Ελλάδας -σε όλη την πραγματική του διάσταση- θα είναι και η αρχή για τη διαμόρφωση ενός εθνικού σχεδίου και μιας εθνικής στρατηγικής για την έξοδο από την κρίση και την ανασυγκρότηση της χώρας.

- **Η ανάπτυξη της κοινωνικής συνείδησης** αποτελεί μια από τις βασικές λύσεις για να απομακρυνθεί η κρίση που επιφέρει καθημερινά τόσες αρνητικές συνέπειες σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού του πλανήτη. Ουσιαστικά, το θέμα δεν είναι μόνο η οικονομική κρίση αλλά είναι η κρίση της ατομικής συνείδησης που εκτρέφει την όποια οικονομική και κοινωνική κρίση.

- **Ο διάλογος και η ισχυρή κοινωνία των πολιτών** θα πρέπει να αποτελούν βασικούς μοχλούς για να αναπτυχθεί η δημοκρατία. Η ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών αποτελεί μέτρο πολιτισμικής ανάπτυξης και δημοκρατικής επιδεκτικότητας ενός κοινωνικού συνόλου. Με απλά λόγια, όσο πιο αναπτυγμένη είναι η κοινωνία των πολιτών, τόσο πιο σωστά λειτουργεί το δημοκρατικό πολίτευμα [141]. Ο Αριστόβουλος Μάνεσης παρατηρεί «*η δημοκρατία καθίσταται ουσιαστική μόνο όταν η ισότητα και η ελευθερία που απορρέει απ' αυτήν διευρύνονται και επεκτείνονται πέρα από το νομικό-πολιτικό επίπεδο σε ολόκληρο το κοινωνικό. Αυτό συμβαίνει στην κοινωνική δημοκρατία, όπου ο λαός καθίσταται πραγματικά και ουσιαστικά*

[141]Μακρυδημήτρης Αντώνης, *Κράτος και κοινωνία των πολιτών*, Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις, Αθήνα 2000, σ. 20.

κυρίαρχος σε οικονομικό-πολιτικό αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο και μόνο τότε η δημοκρατία και η ελευθερία ολοκληρώνεται και τελειοποιείται» [142]. Ο σχολιαστής υπονοεί ότι στην πραγματική δημοκρατία επίκεντρο πρέπει να είναιο άνθρωπος, γι' αυτό κάθε πολιτική οφείλει να είναι στην πράξη όσο το δυνατόν εγγύτερα σ' αυτόν και να προστατεύει τα δικαιώματά του.

- **Η δημιουργία κομμάτων αρχών κι όχι συμφερόντων** τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδοθα πρέπει να είναι πρωταρχικοί στόχοι κι αυτό για να μπορέσουν να καταπατηθούν φαινόμενα διαφθοράς και αυθαίρετης εξουσίας και για να προαχθεί επιτέλους το «κοινό συμφέρον». Τα σύγχρονα πολιτικά κόμματα έχουν ως αυτοσκοπό την κατάκτηση της εξουσίας ή την «ανούσια» άσκηση αντιπολίτευσης. Γι΄αυτό το πολιτικό σύστημα υπολειτουργεί και δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υποστηρίξει και να προωθήσει το «κοινό καλό», αφού ο μοναδικός του λόγος ύπαρξης είναι η αέναη προσπάθεια για κατάκτηση της εξουσίας, η οποία θα γίνει αρωγός στην υλοποίηση των ιδιοτελών τους συμφερόντων.

- **Ο επαναπροσδιορισμός της παιδείας** σε συνδυασμό με τη δημοκρατική αγωγή που ο άνθρωπος οφείλει να αναπτύξει για να είναι ελεύθερος και όχι υποταγμένος στην εξουσία και στις παράλογες απαιτήσεις της. Η σωστή παιδεία πρέπει να μάθει στα άτομα ότι η κυβέρνηση και τα όργανα που χρησιμοποιεί έχουν δημιουργηθεί για να υπηρετούν τον άνθρωπο κι όχι το αντίστροφο. Ακόμα, η ορθή παιδείαοφείλει να αναπτύξει τις διανοητικές αρετές στον άνθρωπο, όπως επεσήμανε και ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια (1140-β5 και 1106 β36) για να προσδιορίσει τις αρετές που σχετίζονται με τη λογική (σοφία, φρόνηση, σύνεση) αλλά και να συντελέσει στην ανάπτυξη των ηθικών αρετών του ατόμου (δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ανδρεία), οι οποίες όχι μονο θα συντελέσουν στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του αλλά και στη γενικότερη ορθή συμπεριφορά του μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

[142]Σωτηρέλης Γ. κα*, Κοινωνικά δικαιώματα και κρίση του κράτους πρόνοιας*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007, σ. 11.

- **Η ανεξαρτησία των ΜΜΕ** είναι αναγκαία συνθήκη για την αφύπνιση της μάζας, η οποία έχει αναπτύξει πλέον μια παθητική στάση στα διαδραματιζόμενα γεγονότα και γι' αυτό δε φαίνεται να αντιδρά. Κατά τη Σεραφετινίδου[143] «*τα ΜΜΕ αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής όλων των ανθρώπων και η σημασία τους δεν εξαντλείται στα χρονικά πλαίσια του ελεύθερου χρόνου, ούτε περιορίζεται ο ρόλος τους στη ψυχαγωγία και την πληροφόρηση του σύγχρονου ανθρώπου*». Ειδικότερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες, τα ΜΜΕ έχουν αποκτήσει έναν έντονο πολιτικό ρόλο και πολλές φορές χαρακτηρίζονται ως «στρατευμένα» μέσα που χειραγωγούν τη συνείδηση της μάζας. Ακόμα, αυτά συμβάλλουν ουσιαστικά στην γένεση του πολιτιστικού εποικοδομήματος της κοινωνίας (όπως έχει επισημάνει η μαρξιστική παράδοση), δηλαδή των δραστηριοτήτων που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αναπαραγωγή και την εδραίωση των υπαρχουσών κοινωνικών σχέσεων παραγωγής.

- **Η ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης και η εφαρμογή των νόμων**, για να αποφεύγονται φαινόμενα ανεξέλεγκτης και αυθαίρετης εξουσίας, αλλά και για να μπορούν οι πολίτες να απολαμβάνουν το προνόμιο της δικαιοσύνης, ώστε να μην είναι νιώθουν αδικημένοι και να παίρνουν τον νόμο στα χέρια τους. Το πραγματικό πρόβλημα είναι όπως υποστηρίζει ο Χρυσόγονος «*η αδυναμία και η απροθυμία του πολιτικού συστήματος να διασφαλίσει την εφαρμογή των νόμων*» [144]. Περαιτέρω, η σωστή νομοθεσία που δε θα ακυρώνεται με την αλλαγή πολιτικών προσώπων και θα εφαρμόζεται χωρίς παρεκκλίσεις πρέπει να αναχθεί σε πρωταρχικό στόχο. Επιπρόσθετα, είναι επιτακτική ανάγκη η αποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης κυρίως σε επίπεδο χρόνου. Η λύση για την εξοικονόμηση χρόνου αλλά και οικονομικών πόρων θα μπορούσε να είναι η προώθηση του θεσμού της διαμεσολάβησης που θα αποτελέσει έναν αποτελεσματικό τρόπο επίλυσης των διαφορών, με τον οποίο είναι πιθανό ν' αποφευχθούν μελλοντικές διαφορές ενώπιων

[143]Σεραφετινίδου Μελίνα, *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2005, σ. 17-31.
[144]Χρυσόγονος Κώστας, *Η ιδιωτική δημοκρατία, από τις πολιτικές δυναστείες στην κλεπτοκρατία*, εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα 2009, σ. 77.

της Δικαιοσύνης (που θα έχει ως συνέπεια την περαιτέρω φορολογική επιβάρυνση των πολιτών). Ταυτόχρονα, ο θεσμός αυτός θα συμβάλλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών, θ' αυξήσει την εμπιστοσύνη των επιχειρήσεων και θα τονώσει την ανάπτυξη και την απασχόληση στην Ευρώπη [145].

- **Η αποδυνάμωση των ελίτ ή η χαλάρωση των ομάδων,** οι οποίες δεν προωθούν την δημοκρατική λειτουργία και συνεπώς δεν είναι δυνατή η ισότητα όλων των ατόμων. Είναι γεγονός ότι η ΕΕ υποσκάπτειτη δημοκρατία και απλά τρέφει τα συμφέροντα των διαφόρων πολιτικών ελίτ. Ο οργανισμός GALLUP διεξήγαγε πανευρωπαϊκή δημοσκοπική έρευνα [146], της οποίας το δείγμα για κάθε χώρα αποτελούνταν από 1000 άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω. Τα αποτελέσματα της έρευνας ανακοινώθηκαν στις 8 Ιανουαρίου 2014.

Πιο αναλυτικά :

Γράφημα 10: Ποσοστό των Ελλήνων που εγκρίνουν τις αποφάσεις της ηγεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης

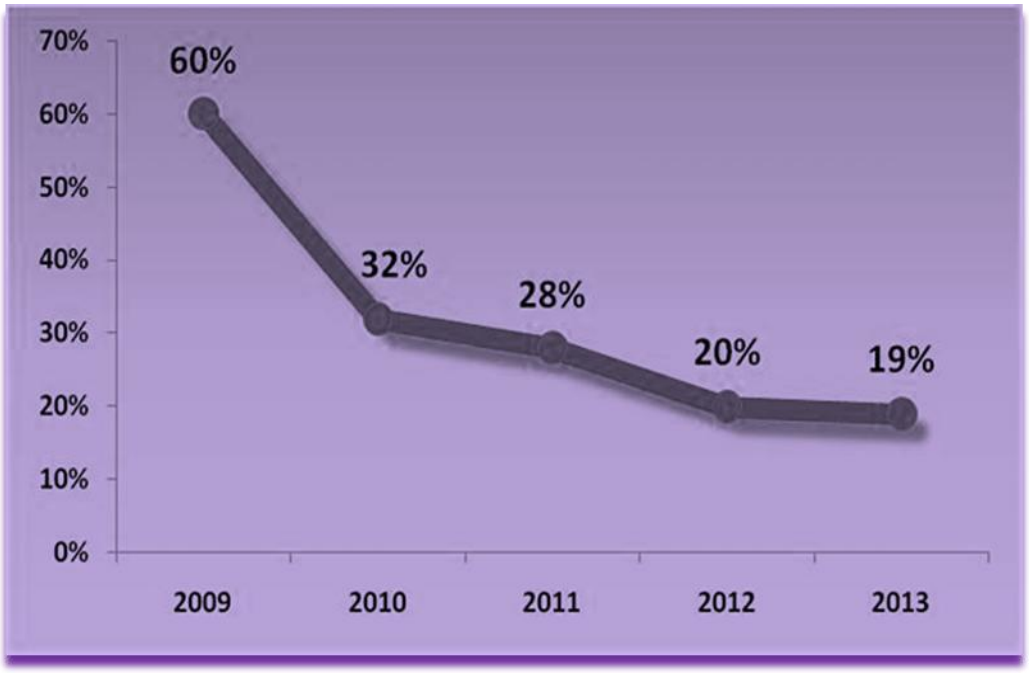

[145]Ρέντινγκ Βίβιαν, *Η αποτελεσματική δικαιοσύνη, προϋπόθεση ανάπτυξης*, Τρίτη, 23 Απριλίου 2013 στο http://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=928, accesson 06/10/2014, 11:22.

[146]Πανάς Επαμεινώνδας, *Οι πολίτες γυρίζουν την πλάτη τους στην άρχουσα τάξη "ελίτ" των Βρυξελλών. Τα κόμματα του ευρωσκεπτικισμού φαίνεται να κερδίζουν στις ευρωβουλευτικές εκλογές*, στο http://theseanation.gr/, Τετάρτη, 05 Φεβρουαρίου 2014 13:02.

Στο ερώτημα «*Εγκρίνετε ή όχι την απόδοση της ηγεσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης;*», δηλαδή αν οι πολίτες εγκρίνουν ή όχι τις πολιτικές αποφάσεις που λαμβάνει η ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι Έλληνες πολίτες, το 2013, απάντησαν, σε ποσοστό 19%, ότι εγκρίνουν τις αποφάσεις. Αυτό σημαίνει ότι το 81% δεν τις εγκρίνει, ή αλλιώς οκτώ στους δέκα Έλληνες δε συμφωνούν με τις αποφάσεις τις Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πράγματι, η στάση της ΕΕ όσον αφορά την παγκόσμια κρίση έχει οδηγήσει τους πολίτες στην έλλειψη εμπιστοσύνης των θεσμών και κατά συνέπεια στην απομάκρυνσή τους από το σύστημα λήψης αποφάσεων.

- **Η αποδυνάμωση των ισχυρών κρατών μελών της Ένωσης**, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον ηγεμονικό ρόλο της Γερμανίας. Η οικονομική δύναμη που είχε στη διάθεσή της συντέλεσε στην ανάληψη από μεριάς της του μεγαλύτερου βάρους της οικονομικής διάσωσης της ευρωζώνης και συνεπώς μπόρεσε να καθορίσει τον ρυθμό και τις μεθόδους της διαχείρισης της κρίσης. Παράλληλα, η Γερμανία κατόρθωσε να επηρεάσει τις οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές στις υπερχρεωμένες χώρες της Ευρώπης και στη συνέχεια χρησιμοποίησε αυτή την εξουσία για να επιβάλει μια ατζέντα μεταρρυθμίσεων που στηρίζονταν στη λιτότητα σε ολόκληρη την ευρωζώνη. Ωστόσο, αυτές οι πολιτικές λιτότητας που έχουν ως σκοπό την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και όχι την αύξηση της παραγωγικότητας [147] δεν είναι αποδοτικές. Έκπληξη προκαλεί ο Σόρος με τις κατά καιρούς συνεντεύξεις του στις οποίες υποστηρίζει ότι «*Η ελπίδα μου είναι ότι η Γερμανία πρόκειται να αλλάξει και να συνειδητοποιήσει ότι η πολιτική της λιτότητας είναι αντιπαραγωγική. Η απόφαση της Γερμανίας να παραμείνει στη ζώνη του ευρώ εκπληρώνει τις χειρότερες προσδοκίες μου. Μια γερμανική έξοδος από το ευρώ θα είχε ως αποτέλεσμα μια σκληρή και δύσκολη «γρήγορη λύση», η οποία θα επέτρεπε δυνατότητες επαναφοράς της οικονομίας*» [148].

[147]Daniela Vincenti, *Germany's economic mirage*, 23/09/2014, βλ. σχετικά στο http://www.euractiv.com/sections/eu-priorities-2020/germanys-economic-mirage-308648, access on 29/09/2014, 10:38.

[148]Soros George: *Η Γερμανία να φύγει από το ευρώ*, enet.gr, 14:54 Πέμπτη 13 Μαρτίου 2014, access on 15/03/2014, 11:34.

- **Η ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική ζωή** σε συνδυασμό με όλα τα παραπάνω είναι σίγουρο ότι αποτελούν πολύ ισχυρές βάσεις για την έξοδο από την σημερινή κρίση που ταλανίζει όλη την Ευρώπη. Όπως υποστηρίζει η Μελίνα Σεραφετινίδου «*οι λαϊκές μάζες θα μπορούσαν να δραστηριοποιηθούν έξω από τα θεσμικά πλαίσια του υφιστάμενου πολιτικού συστήματος, να αμφισβητήσουν τις κοινωνικές σχέσεις και τις εξουσιαστικές πρακτικές που τους καταδικάζουν να ζουν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας και να αγωνιστούν για εναλλακτικούς τρόπους κοινωνικής οργάνωσης για να μπορέσουν να εξαλείψουν τις κοινωνικές ανισότητες που υπάρχουν σήμερα*» [149]. Είναι απαραίτητη η ισχυρή και ενεργή παρουσία όλων των πολιτών για να μπορέσει να διορθωθεί η υφιστάμενη κατάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από έντονες ανισότητες. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη δημιουργία οργανώσεων, ενώσεων και σωματείων που δεν θα εγκλωβίζονται σε κομματικές γραμμές, οι οποίες θα τους κατευθύνουν και θα τους χειραγωγούν.

- Οι χώρες των μνημονίων θα πρέπει να δώσουν ένα τέλος στην καταπάτηση των δικαιωμάτων τους και να ξεφύγουν από τις λανθασμένες πολιτικές των ισχυρών κρατών.Η πραγματική λύση, όπως επισημαίνει ο Ανρί Στερντινικάκ -Γάλλος Οικονομολόγος, είναι **η ένωση των χωρών του Νότου**. Χαρακτηριστικά αναφέρει [150] «*μόνο με τη συμμαχία του ευρωπαϊκού Νότου, των αριστερών κομμάτων, των εργατικών συνδικάτων, μπορεί να υπάρξει προοπτική στην Ευρώπη. Ο ευρωπαϊκός Νότος βιώνει τη δραματική αύξηση της ανεργίας και της κοινωνικής αστάθειας. Με την παθητική αποδοχή των νεοφιλελεύθερων πολιτικών λιτότητας που επιβάλλουν οι φιλελεύθεροι τεχνοκράτες της Ε.Ε. και των κρατών του Νότου δεν μπορεί να υπάρξει προοπτική. Η Γερμανία, επωφελούμενη από το κοινό νόμισμα, επέβαλε πολιτικές που αποσταθεροποιούν την Ευρωζώνη -με τη συσσώρευση πλεονασμάτων, το γκρέμισμα του κοινωνικού κράτους κ.ά. Η Ευρώπη πρέπει να επαναβεβαιώσει τη δέσμευσή της υπέρ του ευρωπαϊκού κοινωνικού*

[149]Σεραφετινίδου Μελίνα, *Εισαγωγή στην Πολιτική Κοινωνιολογία*, σ. 284-285.
[150]Βλ. σχετικά Κλεφτογιάννη Ιωάννα, *Μόνο με συμμαχία του Νότου υπάρχει μέλλον*, Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 11 Νοεμβρίου 2013.

μοντέλου, των κοινωνικών δαπανών, των εργασιακών δικαιωμάτων, μειώνοντας την κερδοσκοπία και επενδύοντας στην οικολογία». Αυτή η λύση αν γίνει πραγματικότητα θα οδηγήσει στην αναδιάρθωση της Ένωσης και θα συντελέσει στην αποκατάσταση της λειτουργίας της δημοκρατίας, αποκαθιστώντας τις αδικίες που υπέστησαν οι χώρες του Νότου.

- Η λύση πρέπει να είναι **πολιτική** και να διέπεται από πνεύμα αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης. Οι πολιτικές δε γίνεται να έχουν ως στόχο τη λιτότητα και τα μέτρα δεν πρέπει να είναι υφεσιακά, διότι αυτό αυξάνει κατακόρυφα την ανεργία και εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες. Τα γεγονότα αυτά οδηγούν σε μια ανθρωπιστική κρίση, η οποία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με αυστηρά μέτρα λιτότητας και μεγάλες περικοπές. Χρειάζονται γενναίες πολιτικές πρωτοβουλίες που θα σέβονται και τη δημοκρατία και τις συνθήκες και θα έχουν ως επίκεντρο τον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Με απλά λόγια, πρέπει λίαν συντόμως να αντιμετωπιστούν οι τραγικές συνέπειες στο κοινωνικό σύνολο που έχει επιφέρει η κρίση της οικονομίας, η οποία έχει αποφέρει και συνέπειες στη λειτουργία της δημοκρατίας, καθώς καταπατούνται βασικές αρχές και δικαιώματα του Ανθρώπου.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία αρχικά έγινε μια ιστορική αναδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,στους σκοπούς καθώς και στους λόγους δημιουργίας της. Η ανάλυση αυτή κατέδειξε ότι η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλεται στους ευρωπαίους πολιτικούς, οι οποίοι επεδίωκαν να προλάβουν μελλοντικές βίαιες συγκρούσεις στην Ευρώπη μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρχικός σκοπός ήταν να συνδέσει τις χώρες μεταξύ τους με τη δημιουργία στενής βιομηχανικής και οικονομικής συνεργασίας. Έκτοτε, οι αρμοδιότητες της ΕΕ έχουν αυξηθεί ανταποκρινόμενες στις νέες προκλήσεις και πολλές επιπλέον χώρες εντάχθηκαν σε αυτή. Η ενοποιητική διαδικασία στην Ευρώπη

αποτέλεσε μετα-πολεμικά ένα δυσκολότατο θεσμικό εγχείρημα, το οποίο προσέφερε σημαντικά οφέλη στα εθνικά κράτη όσον αφορά την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών αλλά και την παροχή αδιαμφισβήτητων υλικών αγαθών σε συλλογικότητες [151].

Ένας από τους βασικούς λόγους που συντέλεσαν στη δημιουργία της ΕΕ ήταν η ένταξη της Γερμανίας για να μπορέσει η Ευρώπη να ξεπεράσει τον ενδεχόμενο κίνδυνο ανάδυσης μιας ισχυρής και φιλόδοξης δύναμης. Μια τέτοια ισχυρή δύναμη θα προκαλούσε μια δομική αστάθεια στο ευρωπαϊκό σύστημα κρατών γι' αυτόν τον λόγο θεωρήθηκε επιτακτική η ανάγκη προσχώρησης της Γερμανίας σε μια «*ευρύτερη Ευρώπη*». Αυτός ο κίνδυνος είναι γεγονός ότι όχι μόνο είναι υπαρκτός σήμερα αλλά έχει οδηγήσει την Ευρώπη σε μια κρίση, η οποία δεν έχει μόνο οικονομική, ιδεολογική και κοινωνική διάσταση αλλά επηρεάζει και την οργανωτική δομή και το θεσμικό πλαίσιο της Ένωσης.

Ακόμα, η εργασία αυτή στην προσπάθειά της να προσδιορίσει εννοιολογικά την Ένωση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτή αποτελεί μια ένωση κρατών που έχει ως κύριο στόχο την οικονομική και όχι την πολιτική της ολοκλήρωση. Είναι ένα σύστημα διακυβέρνησης, που ασκείται σε ένα ανομοιογενές σύνολο κρατών και χρησιμοποιεί ήπιας μορφής δύναμη. Παρόλα αυτά, θεωρείται η ισχυρότερη ένωση κρατών μέχρι σήμερα με οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές επιδιώξεις που στηρίζεται στη χρήση διπλωματικών μέσων επίλυσης των διαφορών.

Στη συνέχεια, αναλύθηκε ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα του θεσμικού τριγώνου λήψης αποφάσεων. Συγκεκριμένα, κατέληξε στο γεγονός ότι η Επιτροπή φαίνεται να αποτελεί ένα μη εκλεγμένο τεχνοκρατικό όργανο, το Συμβουλίο όργανο με μη διαφανείς δραστηριότητες και προβληματικό τρόπο λήψης αποφάσεων, το Κοινοβουλίο αδύναμο όργανο όσον αφορά τον έλεγχο των άλλων οργάνων και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα μη εκλεγμένο τεχνοκρατικό όργανο που δεν είναι υποχρεωμένο να λογοδοτεί για τις αποφάσεις που λαμβάνει. Η ανάλυση αυτή επιβεβαίωσε το γεγονός ότι ο τρόπος με τον οποίο τα όργανα λειτουργούν είναι προβληματικός και συνεπώς δεν είναι σε θέση να οδηγήσει

[151]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η δημοσιονομική κρίση απειλή για βασικές ευρωπαϊκές αξίες* , 06/05/2011 στο http://academiclounge.blogspot.gr/2012/10/blog-post_21.html, access on 22/03/2014, 20:58.

στην ορθή λειτουργία της δημοκρατίας.

Έπειτα, εξετάστηκε η κρίση της δημοκρατίας και οι λόγοι δημιουργίας της. Βασικοί λόγοι δημιουργίας της αναδείχθηκαν η ανεπαρκής παιδεία, τα διάφορα συμφέροντα και οι πολιτικές σκοπιμότητες, η μη ορθή λειτουργία της δικαιοσύνης, η γραφειοκαρτία και τα φαινόμενα διαφθοράς, η υλιστική εποχή (καπιταλιστικό σύστημα) και η ηθική κατάπτωση, η απουσία διαλόγου και η αδύναμη κοινωνία των πολιτών, η έλλειψη ενός Συντάγματος, κοινών κομμάτων, κοινής ιδεολογίας και δημόσιας σφαίρας. Την κρίση της δημοκρατίας σ' ολόκληρο τον κόσμο επιβεβαίωσε και μια έρευνα (Economist Intelligence Unit 2006), η οποία έδειξε ότι οι περισσότερες χώρες στον πλανήτη δεν έχουν δημοκρατικό πολίτευμα, καθώς και μια άλλη έρευνα (Ευρωπαϊκή έρευνα των Σοσιαλιστών και των Δημοκρατών του Ευρωκοινοβουλίου), η οποία συνέδεσε την κρίση της δημοκρατίας με την κρίση της οικονομίας. Το αποτέλεσμα της έρευνας επιβεβαίωσε το γεγονός ότι η οικονομική κρίση συντέλεσε στην ανάδειξη ισχυρών ρατσιστικών συμπεριφορών που δεν ευνοούν καθόλου τα δημοκρατικά ιδεώδη.

Στη συνέχεια, εξετάστηκε η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών όπως και οι λόγοι δημιουργίας της. Βασικοί λόγοι καταδείχθηκαν η αναταραχή των αμερικάνικων αγορών κατά το έτος 2008, η επιθετική πολιτική των τραπεζών στη χορήγηση επισφαλών ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων, ο διαχωρισμός Βορρά-Νότου και ο τρόπος λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος. Επίσης, εξετάστηκε η σύνδεση της οικονομικής κρίσης με την κρίση της δημοκρατίας, η οποία έδειξε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την ορθή λειτουργία της δημοκρατίας. Η κρίση της οικονομίας έχει εξελιχθεί σε κρίση της δημοκρατίας στην Ένωση, αφού παρατηρείται όχι μόνο η στροφή της προσοχής στην αγορά αλλά και σημαντικές αποκλίσεις (πχ. η αρχή του κοινωνικού κράτους παραγκωνίζεται) από τους κανόνες δημοκρατίας για την επίτευξη του στόχου.

Ακόμα, αναφέρθηκαν και αναλύθηκαν διεξοδικά οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο. Οι βασικότερες συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι η φτώχεια, η ανεργία και οι κοινωνικές ανισότητες λόγω της υπολειτουργικής κρατικής κοινωνικής προστασίας, η αυθαίρετη εξουσία, η οποία προωθεί τα οικονομικά συμφερόντα που υπάρχουν και όχι τα συμφέροντα των λαών, τα φαινόμενα απληστίας,

ωφελιμισμού, υλισμού και καταναλωτισμού που συνδέονται άμεσα με τον καπιταλιστικό τρόπο ζωής, καθώς και η ανάπτυξη εθνικιστικών και ρατσιστικών συμπεριφορών, η οποία δεν ευνοεί τη δημοκρατική πρακτική.

Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, εξετάστηκε ο τρόπος με τον οποίο η κρίση επηρεάζει τον κάθε τομέα ξεχωριστά, δηλαδή τα ατομικά δικαιώματα, την υγεία, την εκπαίδευση, την εργασία, το κοινωνικό κράτος και την εθνική κυριαρχία. Η έρευνα κατέληξε στο γεγονός ότι με την υπογραφή των δανειακών συμβάσεων η χώρα περιήλθε σε μια κατάσταση όπου το θεμελιώδες νομικό κείμενο στο οποίο κατοχυρώνονται πληθώρα δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχασε τη νομική αλλά και την ουσιαστική ισχύ του. Επιπρόσθετα, έδειξε ότι αυτή η κατάσταση έχει οδηγήσει στην καταπάτηση των ατομικών (ισότητα, ελευθερία, ισονομία, το δικαίωμα στη ζωή) καθώς και των κοινωνικών δικαιωμάτων (υγεία, εκπαίδευση, εργασία, κοινωνικό κράτος). Όλα αυτά τα γεγονότα προκλήθηκαν από την στιγμή που η χώρα υπέγραψε τις δανειακές συμβάσεις (οι οποίες δεν εμπεριέχονται στις Συνθήκες) και συνεπώς έχασε ένα σημαντικό μέρος της εθνικής της κυριαρχίας. Ακόμα, καταδείχθηκε το γεγγονός ότι τα δημοσιονομικά σύμφωνα έχουν αποτύχει, διότι έχουν οδηγήσει στην παραβίαση της ευρωπαϊκής νομιμότητας, της δημοκρατικής νομιμότητας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Ένα από τα κορυφαία συμπεράσματα της εργασίας αποτελεί αναμφίβολα το γεγονός ότι η Ευρώπη σήμερα βιώνει μια από τις δυσκολότερες περιόδους στην ιστορία της. Η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την κρίση της δημοκρατίας, η οποία οξύνεται από την άλλη είναι το μεγαλύτερο ίσως πρόβλημα που η Ευρώπη καλείται να αντιμετωπίσει για να μπορέσει να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά της. Η Γερμανία, η οποία ηγείται της Ένωσης σήμερα, εκμεταλλευόμενη των χρεών κάποιων κρατών έχει επιτύχει τους στόχους της, αφού όλοι γίνονται συμμέτοχοι στο παιχνίδι της και παίζουν σύμφωνα με τους δικούς της όρους [152].

Θεμελιώδες πρόβλημα καταδείχθηκε το γεγονός ότι η Ευρώπη - ιδιαίτερα στην περίοδο της κρίσης- παραμένει θεσμικά, πολιτικά και συνταγματικά αδύναμη για πολλούς λόγους. Η θεσμική της ανεπάρκεια έχει ως γενεσιουργές αιτίες τον τρόπο λειτουργίας των θεσμικών οργάνων, ο

[152]Hohler Gerttrud, *Η νονά*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2012, σελ. 277-280.

οποίος είναι προβληματικός και δυσχεραίνει τη δημοκρατική λειτουργία της Ένωσης. Η πολιτική της ανεπάρκεια οφείλεται στην απουσία μιας πολιτικής που θα έχει ως επίκεντρό της τον «άνθρωπο» και θα αποφασίζει για τους λαούς τις Ευρώπης, καθώς και το γεγονός ότι δε διαθέτει μια κοινότητα επικοινωνίας, εμπειρίας και μνήμης [153] και συνεπώς δεν μπορεί να λειτουργήσει δημοκρατικά. Ακόμα, το γεγονός ότι δε διαθέτει πολιτικά κόμματα, πολιτικούς ηγέτες, συνταγματική τάξη πραγμάτων και ότι συνιστά πολλαπλούς «*δήμους*» [154] δε συντελεί στην πολιτική της ενοποίηση. Άρα, η ΕΕ αποτελεί ένα άλλο κυβερνητικό επίπεδο που απομακρύνει τους πολίτες από τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, πράγμα που βέβαια επιδεινώνεται κι από την έλλειψη διαφάνειας και τις αδυναμίες που αφορούν τον σαφή διαχωρισμό των εξουσιών, όπως τονίζει ο Thomas Zweifel. Η συνταγματική της ανεπάρκεια έγκειται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει ένα ενιαίο σύνταγμα που θα νομιμοποιεί την Ένωση με αποτέλεσμα οι Συνθήκες που δημιουργούνται κατά καιρούς να ερμηνεύονται κατά το δοκούν και να έχουν σκοπίμως κενά και παραλείψεις.

Όπως ορθά επισημαίνει ο Μπερτράν Μπαντί [155] η Ευρώπη, στην κρίση αυτή, παρουσιάζει μια διπλή αδυναμία. Από τη μία πλευρά, αδύναμη και καταστροφική αποδεικνύεται η διαδικασία ευρωπαϊκής οικοδόμησης, την οποία προωθούσαν αποκλειστικά οι τεχνοκράτες και η πολιτική τάξη και από την οποία κρατήθηκε μακριά η κοινή γνώμη των ευρωπαϊκών χωρών, μια αδυναμία που χρονολογείται από το 1957. Από την άλλη πλευρά, αχίλλειος πτέρνα της ΕΕ συνιστά το γεγονός ότι ο βαθμός θεσμικής προόδου της ΕΕ δε συνοδευόταν από αντίστοιχη ενίσχυση των εκτελεστικών θεσμών της ως δημοκρατικό αντίβαρο. Είναι χαρακτηριστικό λόγου χάρη ότι δεν υπάρχει μια Ευρωβουλή με πρωτοβουλία αποφάσεων και επίσης ότι υπάρχει ένας πολιτικός δημόσιος διάλογος στον οποίο δεν μπορούν να εμπλακούν οι λαοί

[153]Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση//θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, σ. 38.

[154]Ο όρος «*δήμος*» αναφέρεται στην ύπαρξη κοινών αξιών και προτεραιοτήτων και αξιακών πολιτικών συστημάτων. Σύμφωνα με μία άποψη(Scharpf 1997b, pg. 219-242) αποτελεί λόγο δημιουργίας του δημοκρατικού ελλείμματος, ενώ σύμφωνα με άλλη άποψη (Zweifel 2002, p. 23-26) όχι μόνο δεν αποτελεί εμπόδιο στη δημοκρατική νομιμοποίηση αλλά πηγή δημοκρατικής λογοδοσίας στο μέτρο που κάθε δημοκρατική απόφαση προϋποθέτει συναίνεση και άρα υψηλό βαθμό οριζόντιου ελέγχου μεταξύ υποκειμένων που διακατέχονται από αμοιβαία καχυποψία.

[155]Οι απόψεις του αναφέρονται στο άρθρο «*Μπερτράν Μπαντί: Σήμερα η Ευρώπη πληρώνει το χρόνιο δημοκρατικό της έλλειμμα*», 13/11/2011
στο http://archive.avgi.gr/ArticleActionshow.action?articleID=650872, access on 20/03/2014, 10:03.

και επιπλέον απουσιάζει η δυνατότητα προσφυγής στο δημοψήφισμα.

Προκειμένου να λειτουργεί πιο δημοκρατικά η Ένωση πρέπει να υφίσταται ένας σαφής διαχωρισμός των θεσμικών οργάνων της και να ασκείται απαραίτητα ο έλεγχος τους για να μπορεί να διασφαλιστεί η ομαλή και αρμονική λειτουργία αλλά και η συνεργασία τους. Ακόμα, είναι πάγιο το αίτημα για περισσότερη διαφάνεια και αυτό ειδικότερα συνεπάγεται ότι οι πολίτες της Ένωσης θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε όλα τα έγγραφα που αφορούν τις δραστηριότητες της Ένωσης και ότι η νομοθεσία θα πρέπει να απλουστευτεί, για να είναι πιο κατανοητή στους απλούς πολίτες. Περαιτέρω, κάποιες πλευρές προβάλλουν το αίτημα να ψηφίζεται ο Πρόεδρος της Επιτροπής απευθείας από τους πολίτες, αλλά και την ανάγκη-όσο είναι εφικτό- ύπαρξης ενός σχήματος κυβέρνησης-αντιπολίτευσης όπως γίνεται στα εθνικά κράτη-μέλη.

Ακόμα, πρέπει να επανασχεδιαστεί η παιδεία, η οποία θα αναπτύξει την κοινωνική συνείδηση και την δημοκρατική αγωγή στους πολίτες, να επαναπροσδιοριστεί η λειτουργία των ΜΜΕ για να βοηθήσουν στην αφύπνιση των συνειδήσεων και να εξορθολογιστεί η λειτουργία της δικαιοσύνης, η οποία θα μπορέσει να διορθώσει τις κοινωνικές αδικίες. Ταυτόχρονα, η απουσία των ελίτ ή η χαλάρωση των ομάδων που υπάρχουν στην Ένωση, οι οποίες δεν προωθούν την δημοκρατική λειτουργία είναι επιτακτική ανάγκη. Με πιο απλά λόγια, χρειάζεται αποδυνάμωση των ισχυρών κρατών μελών της Ένωσης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον ηγεμονικό ρόλο της Γερμανίας αλλά και αναβίωση της κυριαρχίας, ανακτώντας την αίσθηση ότι είμαστε «*αφέντες στο σπίτι μας*» [156]. Παράλληλα, είναι ανάγκη η ένωση των χωρών του Νότου, η οποία θα αποτελέσει το αντιστάθμισμα στις αυστηρές και εξοντωτικές πολιτικές της Γερμανίας (που επικεντρώνονται σε πολιτικές που έχουν σκοπό την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας κι όχι την αύξηση της παραγωγικότητας) και θα συντελέσει στην αποκατάσταση της λειτουργίας της δημοκρατίας, αποκαθιστώντας τις αδικίες που υπέστησαν οι χώρες του Νότου.

Τέλος, είναι επιτακτική ανάγκη οι πολίτες να συνειδητοποιήσουν ότι η απομάκρυνση από το σύστημα διακυβέρνησης δεν είναι λύση, αφού η αποχή δίνει μια σιωπηλή συναίνεση στους κυβερνώντες. Η πολιτική βούληση οφείλει

[156]Ignatieff Michael, *Sovereignty and the crisis of democratic politics*, essay based on his Demos Twentieth Birthday Lecture, delivered in London on 5 June 2013, 17 Ιανουαρίου 2014.

να είναι η πεμπτουσία της σύγχρονης δημοκρατίας. Καμία αλλαγή δεν υφίσταται λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης, η οποία είναι βασικό στοιχείο της σωστής λειτουργίας της δημοκρατίας. Η παθητικότητα της πλειονότητας των πολιτών φαίνεται να είναι η κύρια αιτία που επιτρέπει στους κυβερνώντες να ασκούν εξουσία ανεξέλεγκτα [157].

Συνεπώς, η Ευρώπη θα πρέπει να γίνει -όσο αυτό είναι εφικτό- μια παγκόσμια ισχυρή δημοκρατική ένωση, η οποία θα θεμελιώσει μια δημοκρατική διακυβέρνηση, προϋπόθεση της οποίας είναι η διαμόρφωση μιας παγκόσμιας ιδιότητας του πολίτη, παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών και μιας παγκόσμιας κοινής γνώμης. Είναι ανάγκη, με άλλα λόγια, να δημιουργηθούν νέοι κυβερνητικοί θεσμοί που να παρεμβάλλονται στην αναρχία των παγκόσμιων αγορών, των προβλημάτων υγείας, των εξοπλισμών, της εγκληματικότητας, των περιβαλλοντικών καταστροφών και της τρομοκρατίας και να στηρίζονται στην παγκόσμια εμπλοκή των πολιτών στα κοινά [158]. Η Ευρώπη, λοιπόν, πρέπει να γίνει μια κοινότητα με δημόσια συμφέροντα, κοινά αγαθά και ενεργούς πολίτες [159]. Συνεπώς, μια πολιτικά ισχυρή Ευρώπη πρέπει να οικοδομηθεί πάνω στον ισχυρό ευρωπαίο πολίτη, τον ασφαλή πολίτη σε ένα ευρωπαϊκό, κοινωνικό μοντέλο πρόνοιας, με θεσμούς ενεργητικής ενίσχυσης των ασθενέστερων [160] , που θα νοιάζονται γι' αυτόν και θα αποφασίζουν πιο κοντά σ' αυτόν (αρχή της επικουρικότητας). Η Ευρώπη λοιπόν αντί να βασίζεται στα συμφέροντα πολιτικής και οικονομικής ισχύος μιας ελίτ, η οποία δεν μπορεί να ενδυναμώσει τον ρόλο της Ένωσης τόσο στη διεθνή πολιτική σκήνη, όσο και στους ίδιους τους πολίτες της, οφείλει να αναπτύξει νέο όραμα της δημοκρατίας που θα θεμελιώνεται στις βασικές ανθρώπινες αξίες και θα έχει ως στόχο την ανθρώπινη ευημερία και αξιοπρέπεια.

[157]Patel Raj*, Η αξία των πραγμάτων*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2012, σ. 222-223.
[158]Barber Benjamin, *Ισχυρή δημοκρατία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007, σ. 25.
[159]Στον ίδιο, σ. 388.
[160]Μπερτράν Μπαντί, *Σήμερα η Ευρώπη πληρώνει το χρόνιο δημοκρατικό της έλλειμμα*, 13/11/2011, www.avgi.gr., access on 13/03/2014, 16:35.

Επίλογος

Η δημοκρατία είναι εντελώς ασύμβατη με οποιαδήποτε μορφή κλειστού συστήματος ιδεών ή δογμάτων στο ιδεολογικό επίπεδο και με οποιαδήποτε συγκέντρωση δύναμης στο θεσμικό επίπεδο [161], γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τη σημερινή μορφή της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την τάση των ισχυρών να επιβάλλονται στους αδύναμους (π.χ με τα μνημόνια, τα οποία σίγουρα δεν διαθέτουν κοινωνικό χαρακτήρα) με μόνο σκοπό την αύξηση προσωπικών κερδών. Η Ευρωπαϊκή Ενωση αποδεικνύεται κατώτερη των περιστάσεων και του ρόλου της. Είναι φανερό το γεγονός ότι υποχωρούν οι θεμελιώδεις αρχές και αξίες επί των οποίων οικοδομήθηκε, παραχωρώντας τη θέση τους σ' έναν πολιτικό κυνισμό. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνει να αναλώνεται σε ανούσιες και ατελείωτες συζητήσεις για τεχνικά ζητήματα [162].

Η Ευρώπη κάποτε ήταν παράδειγμα προς μίμηση, σε Ανατολή και Δύση, για την προστασία που προσέφερε στους πολίτες της, για το επίπεδο ζωής και τις ευκαιρίες που τους εξασφάλιζε. Η Ευρώπη δημιουργήθηκε ως μια εθελούσιας μορφής Ένωση ανεξαρτήτων κρατών, στηριγμένη στα δημοκρατικά ιδεώδη. Σήμερα σχεδόν ολόκληρος ο ευρωπαϊκός Νότος, που έχει υποχρεωθεί να υπογράψει τα σκληρά Δημοσιονομικά Σύμφωνα, θέτει ως προτεραιότητα την ικανοποίηση των απαιτήσεων των αγορών. Κατακτήσεις και δικαιώματα καταπατούνται βάναυσα και όλα αυτά στο όνομα μιας ευημερίας που είναι άγνωστο εάν και πότε θα έρθει [163].

Όπως ορθώς επισημαίνει ο Μητρόπουλος [164], τα Δημοσιονομικά Σύμφωνα έχουν οδηγήσει τις χώρες που τα έχουν υπογράψει να χάσουν εντελώς την εθνική τους ανεξαρτησία και κυριαρχία στα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα. Ο ίδιος ορθώς θεωρεί ότι αυτά χαρακτηρίζονται από αυστηρούς όρους δημοσιονομικής πειθαρχίας και επιβάλλουν εξοντωτικές κυρώσεις για τα «απείθαρχα μέλη» και στηλιτεύει το γεγονός ότι αυτά καταργούν το Κοινωνικό Κράτος και οδηγούν τις χώρες στην ατέρμονη υποβάθμιση στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας. Αυτή η αυστηρή στάση

[161]Φωτόπουλος Τάκης, *Η πολυδιάστατη κρίση και η περιεκτική δημοκρατία*, εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα 2005, σ. 301.
[162]Ροδινός Κώστας, *Ποιός θέλει μια τέτοια Ευρώπη;*, 6 Νοεμβρίου 2012, στο http://diolkos.blogspot.gr/2012/11/blog-post_3884.html, access on 14/03/2014, 12:15.
[163]Βλ. στον ίδιο.
[164]Μητρόπουλος Αλέξης, ό.π., σ. 289-291.

της Ένωσης προς τις χώρες που δεν μπορούν να συμμορφωθούν με τις πολιτικές αυτές έχει οδηγήσει στην απώλεια της εθνικής κυριαρχίας, στην κατάργηση του κοινωνικού κράτους, όπως δείχνουν τα στατιστικά στοιχεία αλλά και στην υποβάθμιση των χωρών αυτών στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας μετατρέποντας τες σε χώρες φθηνού εργατικού δυναμικού.

Σε μία περίοδο κρίσης οικονομικής αλλά και πολιτικής, η ΕΕ οφείλει να τολμήσει μια πολιτική ανασκόπηση, έναν έλεγχο αυτογνωσίας, ηθικής και πολιτικής υπευθυνότητας, ώστε να εδραιωθεί η ειρήνη και το κράτος δικαίου και να προλαμβάνονται και να αποτρέπονται ανθρωποθυσίες που δεν φαίνεται να συγκινούν τους ισχυρούς [165]. Πάσης φύσεως ανισότητες και αδικίες πρέπει να εξαλειφθούν, για να μπορεί η ένωση πλέον να λειτουργεί δημοκρατικά. Επίσης, πρέπει να γίνεται έλεγχος σε θεσμικά όργανα καίριας σημασίας, όπως η ΕΚΤ και η Επιτροπή, τα οποία αποφασίζουν για εξαιρετικά σημαντικά θέματα.

Οι αντίδρασεις της ΕΕ που αφορούν την οικονομική και την κοινωνική κρίση δε δημιουργεί θετικές προσδοκίες για μια δημοκρατική Ευρώπη, η οποία θα διαθέτει ισχυρή οικονομική, θεσμική και πολιτική δύναμη. Δυστυχώς, η ίδια δε τείνει να ενδιαφέρεται για την ενίσχυση της οικονομικής και πολιτικής διαδικασίας και τη μείωση των αναπτυξιακών διαφορών που αναμφισβήτητα υπάρχουν στα κράτη-μέλη. Αντιθέτως, η σημερινή εποχή της κρίσης φαίνεται να επιδεινώνει τους εθνικούς ανταγωνισμούς και τις αντιπαραθέσεις συμφερόντων, στοιχεία που αποδυναμώνουν την ευρωπαϊκή αλληλεγγύη και την έννοια της δημοκρατίας σε βασικά ζητήματα πολιτικής με απρόβλεπτες συνέπειες για το απώτερο μέλλον του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, το οποίο βρίσκεται σε κρίση ταυτότητας [166].

Το ζητούμενο λοιπόν είναι η αποκατάσταση της δημοκρατίας, διότι μόνο σε καθεστώς δημοκρατίας μπορούν να εξασφαλιστεί το δικαίωμα της ελευθερίας, η ελευθερία έκφρασης και η άσκηση κριτικής σε κάθε μορφής εξουσίας, η κοινωνική ομαλότητα, η ομαλή λειτουργία των θεσμών, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η κοινωνική προστασία και η καθολική παιδεία. Ολά αυτά τα στοιχεία αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για

[165]Καραφωτιάς Παναγιώτης , *ΕΕ: δημοκρατικό έλλειμμα : γόρδιοι δεσμοί" και η Ελλάδα*, 30/12/2013, www. hellenic-voice.blogspot.gr, access on 13/03/2014, 16:32.
[166]Αργείτης Γ. / Κορατζάνης Αθ., *Οικονομική πολιτική σταθεροποίησης και αστάθεια στην ΟΝΕ*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2011, σ. 14-15.

τηνπρόοδο, την ανάπτυξη και την ευημερία (κοινωνική και ατομική). Αυτές είναι οι άξιες που προσφέρει η δημοκρατία, γι' αυτό και πρέπει να αποκατασταθεί όσο το δυνατόν πιο σύντομα.

Το δημοκρατικό πολίτευμα είναι ο ορθότερος τρόπος διακυβέρνησης μιας πολιτείας. Όταν όμως δεν υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις, τότε ελλοχεύουν κίνδυνοι, οι οποίοι όχι μόνο μετατρέπονται σε εμπόδιο για την ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος αλλά και για τη γενικότερη ευημερία και πρόοδο της κοινωνίας. Είναι επιτακτική ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί το νόημα της δημοκρατίας και να επαναλειτουργήσει όπως οφείλει και να μπορέσει να καταπολεμήσει την οικονομική κρίση αλλά κυρίως την κρίση αξιών που υπάρχει στις δυτικές κοινωνίες. Η δημοκρατία οφείλει να λειτουργήσει ορθά για έναν πρόσθετο λόγο, ο οποίος είναι να μπορέσει να διορθώσει τις κοινωνικές αδικίες που έχει δημιουργήσει η οικονομική κρίση και να επαναφέρει τα ανθρωπιστικά ιδεώδη. Τέλος, η δημοκρατία πρέπει να αλλάξει τον χαρακτήρα του κράτους, το οποίο τείνει να απομακρύνει τον πολίτη αντί να τον ενσωματώνει και δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις επιταγές των ευπαθών ομάδων αφού απουσιάζει το κράτος πρόνοιας.

Στα βασικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ' αρχής μπορούν να δοθούν οι ακόλουθες απαντήσεις. Στο αρχικό ερώτημα «*κατά πόσο η οικονομική κρίση επηρεάζει τη δημοκρατική λειτουργία στα σύγχρονα κράτη*», θα πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση, δεδομένου ότι (α) η βασική συνέπεια της οικονομικής κρίσης είναι η αποδυνάμωση της έννοιας της ισότητας με άμεση συνέπεια την αποδυνάμωση της δημοκρατικής λειτουργίας σε μια κοινωνία, διότι δημιουργούνται μεγάλα χάσματα μεταξύ των φτωχών και των πλουσίων, (β) με την οικονομική κρίση πλήττονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, όπως τα εργασιακά κεκτημένα καθώς και το κοινωνικό κράτος και (γ) με την οικονομική κρίση υπονομεύονται ο θεσμός της δικαιοσύνης αλλά και ο θεσμός της παιδείας, που αποτελούν τους βασικότερους πυλώνες μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

Στο δεύτερο ερώτημα «*αν στη σημερινή επιοχή υπάρχει πραγματική δημοκρατία*» η απάντηση είναι αρνητική, αφού καταγράφεται ένα έλλειμμα δημοκρατίας, το οποίο επιφέρει πολλές αρνητικές συνέπειες σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά και της πολιτειακής οργάνωσης. Το

πολίτευμα που έχει δημιουργηθεί σήμερα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «κατ' επίφασιν δημοκρατία», αφού οι λαοί της Ευρώπης σίγουρα δεν είναι αυτοί που κυβερνούν και ελέγχουν.

Η απάντηση στο τρίτο ερώτημα «*αν και με ποιον τρόπο είναι εφικτή η έξοδος από το υπαρκτό έλλειμμα δημοκρατίας*» είναι καταφατική. Αυτό θα γίνει μέσω της συνειδητοποίησης του προβλήματος και στη συνέχεια της ενεργότερης συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στο δημόσιο διάλογο, δίχως τον οποίο δεν μπορεί να λειτουργήσει το δημοκρατικό πολίτευμα, αφού αποτελεί ζωτικής σημασίας συστατικό για την ορθή οργάνωση, λειτουργία και βιωσιμότητα κάθε ανθρώπινης κοινωνίας. Παράλληλα, είναι απαραίτητη η θεσμική αποδυνάμωση των ισχυρών κρατών της Ένωσης, τα οποία αναπτύσσουν ηγεμονικές τάσεις και πιθανόν να οδηγήσουν σε διάλυση της Ένωσης. Συνεπώς, το έλλειμμα δημοκρατίας μπορεί να αναπληρωθεί, υπό τον όρο ότι το πρόβλημα θα αντιμετωπιστεί σύντομα και με καθολικότητα από τους λαούς της Ευρώπης.

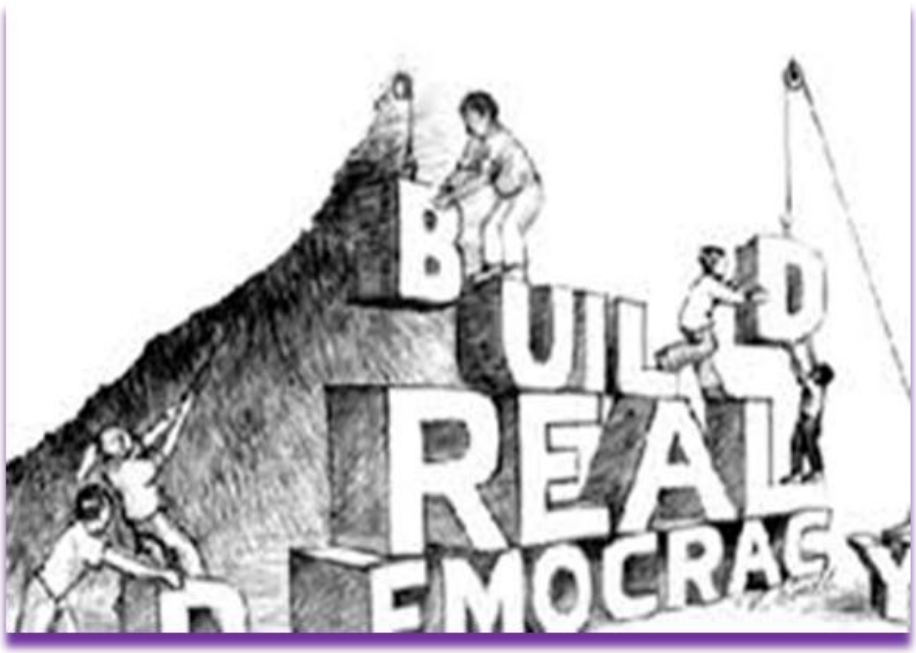

Βιβλιογραφία

Έλληνες συγγραφείς

- Αργείτης Γεώργιος, Κορατζάνης Αθανάσιος, *Οικονομική πολιτική σταθεροποίησης και αστάθειας στην ΟΝΕ*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2011.
- Βοσκόπουλος Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση, θεσμοί, πολιτικές προκλήσεις, προβληματισμοί*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009.
- Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης//ειρήνη, συμφιλίωση, συνεργασία, ολοκλήρωση*, Εκδόσεις Ποιότητα, Θεσσαλονίκη 2008.
- Γεράσης Γιάννης, *Η Ελλάδα στη δίνη της οικονομικής κρίσης*, Εκδόσεις Ροές, Αθήνα 2009.
- Δουζινάς Κώστας, *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2006.
- Ζώρας Κώστας, *Κοινωνιολογία του πολιτικού συστήματος*, Εκδόσεις Αντ.Σάκκουλα, Αθήνα 2008.
- Κιτίδη Κατερίνα, Χατζηστεφάνου Άρης, *Deptocracy-χρεοκρατία*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2011.
- Κοντιάδης Ξενοφών, *Κράτος Πρόνοιας και κοινωνικά δικαιώματα*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομμοτηνή 1997.
- Μακρυδημήτρης Αντώνης, *Κράτος και κοινωνία των πολιτών*, Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις, Αθήνα 2000.
- Μανιτάκης Αντώνης, Τα *συνταγματικά ζητήματα του Μνημονίου*, ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, Ν° 51/2011.
- Μανιτάκης Αντώνης, *Συνταγματική οργάνωση του κράτους*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2002.

- Ματθίας Στέφανος / Σταυρίτη Λουκία, *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2005.
- Μελάς Κώστας, *Οι σύγχρονες κρίσεις του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2011.
- Μητρόπουλος Αλέξης, *Η κοινωνία στο απόσπασμα*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2013.
- Μούσης Νίκος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο-Οικονομία-Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008.
- Παπαδημητρίου Γιώργος, *Το Σύνταγμα και η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα 1982.
- Παπανικολάου Κυριάκος, *Συνταγματισμός και κυριαρχία, Αναζητώντας τη συνταγματική εγκυρότητα του Ευρωπαϊκού δκαίου*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2001.
- Παπαδοπούλου Δέσποινα, *Κοινωνιολογία του αποκλεισμού στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2012.
- Ρουμελιώτης Παναγιώτης, *Το άγνωστο παρασκήνιο της προσφυγής στο ΔΝΤ*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2012.
- Σεραφετινίδου Μελίνα, *Εισαγώγη στην Πολιτική Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Σεραφετινίδου Μελίνα, *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2005.
- Σισιλιανός Λίνος-Αλέξανδρος, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013.
- Στεφάνου Κ., Τσινισιζέλης Μ., Φατούρος Αρ., Χριστοδουλίδης Θ., *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα 2006.
- Σωτηρέλης Γιώργος κα, *Κοινωνικά δικαιώματα και κρίση του κράτους πρόνοιας*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2007.

- Τομπάζος Σταύρος, *Ευρώπη ποια Ευρώπη, κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εναλλακτικές πολιτικές*, Εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2008.
- Τσάτσος Δημήτρης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Β', Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993.
- Φραγκονικολόπουλος Χρήστος, *Η Ευρωπαϊκή Ένωση την αυγή της τρίτης χιλιετίας: Θεσμοί, Οργάνωση και Πολιτικές*, Νέο Συνοδευτικό Βιβλίο, Εκδόσεις ΕΑΠ , Πάτρα 2008.
- Φραγκουδάκη Άννα, *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985.
- Φωτόπουλος Τάκης, *Η πολυδιάστατη κρίση και η περιεκτική δημοκρατία*, Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα 2005.
- Χρυσόγονος Κώστας, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.
- Χρυσόγονος Κώστας, *Η ιδιωτική δημοκρατία, από τις πολιτικές δυναστείες στην κλεπτοκρατία*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα 2009.

Ξένοι συγγραφείς

- Askenazy Philippe / Cohen Daniel, *Οικονομική κρίση: αίτια και προοπτικές*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2010.
- Barber Benjamin, *Ισχυρή δημοκρατία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007.
- Habermas Jurgen, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, MIT Press, Cambridge 1989.
- Heywood Andrew, *Εισαγωγή στην πολιτική*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2006.

- Hughes Michael, Kroehler Carolyn, *Κοινωνιολογία*, *οι βασικές έννοιες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2007.
- Hohler Gertrud, *Η νονά*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2012.
- Giddens Antony, *Η Ευρώπη στην παγκόσμια εποχή*, Εκδόσεις Πολύτροπον, Αθήνα 2008.
- Giddens Antony, *Κοινωνιολογία*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2002.
- Zweifel Thomas, *Democratic deficit? : Institutions and regulation in the European Union, Switzerland, and the United States*, Lexington Books, Lanham, Md 2002.
- Nye Joseph, *Ήπια ισχύς/Το μέσο επιτυχίας στην παγκόσμια πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005.
- Nugent Neil, *Πολιτική και διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004.
- Patel Raj, *Η αξία των πραγμάτων*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2012.
- Scarpf Fritz, *Economic intergration, democracy and the welfare states*, Journal of European Public Policy, March 1997b.

Αρθογραφία

Έλληνες αρθρογράφοι

- Αύξηση των αυτοκτονιών κατά 35% στην Ελλάδα λόγω κρίσης στο http://www.dimokratianews.gr/content/38105/ayxisi-ton-aytoktonion-kata-35-stin-ellada-logo-krisis, access on 06/04/2015, 13:29.
- Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η δημοσιονομική κρίση απειλή για βασικές ευρωπαϊκές αξίες*, 06/05/2011 στο http://academiclounge.blogspot.gr/2012/10/blog-post_21.html, access on 22/03/2014, 20:58.

- Βοσκόπουλος Γιώργος, *Η μεταβαλλόμενη οντολογία της ενοποιητικής διαδικασίας: ιδεαλισμός, ρεαλισμός ή ουτοπία*, εφημερίδα Επενδυτής, ένθετο Νο 6, Από την Νέα Ευρώπη του Χίτλερ στην Ευρωζώνη της Μέρκελ, τόμος 2.

- Δασκαλάκης Δημήτριος / Αλεξόπουλος Απόστολος, *Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καταψήφισε τον προϋπολογισμό της ΕΕ*, στο http://www.ert.gr/eidiseis/diethni/europe/story/147615/to-evropaiko-koinovoylio-katapsifise-ton-proypologismo-tis-ee, access on 06/06/2014, 13.05.

- Εφημερίδα Ελευθεροτυπία, *Πώς κερδίζει η Γερμανία από τα μνημόνια*, στο www. enet.gr, 16:39 Πέμπτη 2 Μαΐου 2013, access on 17/03/2014, 20:16.

- Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 83/389, 30.3.2010

- Επίσημη ιστοσελίδα της ΕΕ στο http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_el.htm, access on 02/03/2014, 15:07.

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Οι ευρωπαϊκοί προϋπολογισμοί υπό πίεση στα κράτη μέλη*, Δελτίου Τύπου, Μάρτιος, Βρυξέλλες 2013.

- *Ευρωπαϊκή έρευνα εκπέμπει SOS για τη δημοκρατία*, 27 Σεπτεμβρίου 2013,11:30 στο http://www.spirospero.gr/index.php/politiki/75804-evropaiki-erevna-ekpempei-sos-gia-ti-dimokratia, access on 21/09/2014, 16:44.

- Καμτσίδου Ιφιγένεια, *Οικονομική κρίση, Σύνταγμα και δημοκρατία*, 29 Ιουνίου 2013, ομιλία στο Μορφωτικό Ίδρυμα της ΕΣΗΕΑ στο http://law-constitution.web.auth.gr/kamtsidou/, access on 22/03/2014, 17:05.

- Καραφωτιάς Παναγιώτης, *ΕΕ: δημοκρατικό έλλειμμα : γόρδιοι δεσμοί" και η Ελλάδα*, 30/12/2013, www. hellenic-voice.blogspot.gr., access on 12/03/2014, 17:20.

- Κατρούγκαλος Γιώργος, *Η ανομία της κυβέρνησης και το δίκιο των εργαζομένων της ΕΡΤ*, Έντυπη Έκδοση Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Κυριακή 10 Νοεμβρίου 2013.
- Γιώργος, *Η «Κοινωνική Ευρώπη» μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Πραγματικότητα, όραμα ή αντικατοπτρισμός*;, 27/04/2014, στο www.katrougalos.gr, access on 15/04/2015, 10:48.
- Κλεφτογιάννη Ιωάννα, *Μόνο με συμμαχία του Νότου υπάρχει μέλλον*, Ελευθεροτυπία, Δευτέρα 11 Νοεμβρίου 2013, access on 12/03/2014, 18:20.
- Κουκοβίστας Θανάσης, *Η πολιτική της Γερμανίας βύθισε στην φτώχεια τους λαούς του νότου και διαλύει την ΕΕ*, εφημερίδα Ελεύθερη ζώνη, Αρ. φύλλου 1270, στο http://www.elzoni.gr/html/ent/314/ent.16314.asp, access on 12/03/2014, 17:07.
- Μπενάκη Δήμητρα, *Ένα Αντισυμβατικό Σύστημα Εκπαίδευσης: το Ιδεώδες - η Αξία, η Πρόκληση και η Αναγκαιότητα*, στο «Η Αξία της Παιδείας - Το Δικαίωμα στη Μόρφωση - Διαβίου Παιδεία», Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2000.
- Μπογιόπουλος Νίκος, *Η Γερμανία κερδίζει από την ελληνική κρίση*, www.enikos.gr., access on 17/03/2014, 20:34.
- Ξενάκη Κίττυ, *Οκτώ με άριστα το 10 στη δημοκρατία της Ελλάδας*, εφ. Τα Νέα, 21/11/2006, access on 07/03/2014, 15:53.
- ΟΛΜΕ, ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ETUCE (Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Εκπαιδευτικών, τμήμα της EDUCATION INTERNATIONAL) ΜΕ ΘΕΜΑ «*Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον τομέα της εκπαίδευσης από το 2008 μέχρι σήμερα*».
- Πανάς Επαμεινώνδας, *Οι πολίτες γυρίζουν την πλάτη τους στην άρχουσα τάξη "ελίτ" των Βρυξελλών. Τα κόμματα του ευρωσκεπτικισμού φαίνεται να κερδίζουν στις ευρωβουλευτικές*

εκλογές, στο http://theseanation.gr/, Τετάρτη, 05 Φεβρουαρίου 2014, 13:02, access on 15/05/2014.

- Παπαδημητριου Γιάννης, *Σβόμποντα κατά Τρόικας και Κομισιόν*, 10.12.2013, στο http://www.dw.de/σβόμποντα-κατά-τρόικας-και-κομισιόν/a-17282937, access on 23/09/2014, 20:20.
- Παπαδόπουλος Ιωάννης, *Η διαχείριση της κρίσης στην Ευρώπη και ο διακυβερνητισμός*, 1η Σεπτεμβρίου 2013 στις 12:34 π.μ., Εφημερίδα Μακεδονία στο www.makthes.gr/, access on 15/05/2014, 10:15.
- Ροδινός Κώστας, *Ποιός θέλει μια τέτοια Ευρώπη;*, 6 Νοεμβρίου 2012, στο http://diolkos.blogspot.gr/2012/11/blog-post_3884.html, access on 14/03/2014, 12:15.
- Σκιαδάς Δημήτριος, εισήγηση με τίτλο «*Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης: η Ευρωπαϊκή επιλογή για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης*» στην ημερίδα «Αντιμετώπιση της Δημοσιονομικής κρίσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠΑΜΑΚ, Θεσσαλονίκη 30/01/2010.
- Σκουλάς Γεώργιος, *Πολιτισμός ή βαρβαρότητα. Ποιό το ζητούμενο και τι επιτυγχάνεται σήμερα*, εφημερίδα Μακεδονία, 22.09.2013.
- *Στις δέκα χώρες με τη μεγαλύτερη εξαθλίωση παγκοσμίως η Ελλάδα*, 27.4.2014|10:34 στο http://www.lifo.gr/now/greece/46197, accesson 28/04/2014, 09:27.
- Υπουργείο Εξωτερικών ΗΠΑ , Διεύθυνση Θεμάτων Δημοκρατίας, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Εργασίας, *Εκθέσεις για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα για το 2012*, στο http://www.humanrights.gov/wp-content/uploads/2013/10/Greece-GRE-FINAL.
- «*Υποχώρηση» δημοκρατικών αξιών στην Ελλάδα δείχνει ευρωπαϊκή έρευνα*» στο http://gr.euronews.com/2013/09/26/european-research-shows-erosion-of-democracy-in-greece-hungary/, access on 21/09/2014, 16:55.

- *Φτώχεια* στο http://el.wikipedia.org/wiki/Φτώχεια, access on 21/09/2014, 11:46.
- Χρήστου Δάφνη, *10 Σεπτεμβρίου Παγκόσμια Ημέρα Πρόληψης της Αυτοκτονίας*, Ελευθεροτυπία, Τρίτη 10 Σεπτεμβρίου 2013, access on 12/03/2014, 12:00.
- Ψήφισμα του ΕΚ για την ετήσια αξιολόγηση των δραστηριοτήτων της ΕΚΤ, *Το ΕΚ ζητά από την ΕΚΤ τόλμη και ευθύνη για την καταπολέμηση τηςκρίσης*,17/04/2013,http://www.europarl.gr/el/newsevents/news/2013/apr2013/apr12.html;jsessionid=6D57A2B079FDFBA8322D1E2B75799F37, access on 13/03/2014, 14:52.

Ξένοι αρθρογράφοι

- Caritas Europa, *ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: Μία μελέτη για τις επιπτώσεις της κρίσης και της λιτότητας στους λαούς, με ιδιαίτερη έμφαση στις χώρες Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία και Ισπανία*.
- Daniela Vincenti, *Germany's economic mirage*, 23/09/2014, στο http://www.euractiv.com/sections/eu-priorities-2020/germanys-economic-mirage-308648, access on 29/09/2014, 10:38.
- European Parliament, *Μετεκλογική ανάλυση 2014/ Ευρωπαϊκές Εκλογές 2014/ Συνοπτική ανάλυση*, Brussels, October 2014.
- European Commission, *Public opinion in the European Union*, Standard Eurobarometer 77, spring 2012.
- European Parliament, *Results of the 2014 European elections*, στο http://www.results-elections2014.eu/en/turnout.html, access on 26/09/2014, 13:14.
- Hanke Steve, *Measuring Misery around the World*, στο http://www.cato.org/publications/commentary/measuring-misery-around-world, access on 26/09/2014, 12:32.

- Ignatieff Michael, *Sovereignty and the crisis of democratic politics*, essay based on his Demos Twentieth Birthday Lecture, delivered in London on 5 June 2013, 17 Ιανουαρίου 2014.
- International Labour Organisation, *World Social Protection Report 2014/2015*, *Building economic recovery, inclusive development and social justice*, Geneva 2014.
- Lumina Cephas, *Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of all human rights, particularly economic, social and cultural rights* στο http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/AnnualReports.aspx, access on 01/10/2014, 12;32.
- Μπερτράν Μπαντί, *Σήμερα η Ευρώπη πληρώνει το χρόνιο δημοκρατικό της έλλειμμα*, 13/11/2011, www.avgi.gr., access on 20/03/2014, 10:03.
- Πιζενί Φερί Ζαν, *Ποιός έχασε την Ελλάδα*, Εφημερίδα Το βήμα, 02 Μαρτίου 2012, 06:21, στο http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=446367, access on 12/03/2014, 10:30.
- Ρέντινγκ Βίβιαν, *Η αποτελεσματική δικαιοσύνη, προϋπόθεση ανάπτυξης*, Τρίτη, 23 Απριλίου 2013 στο http://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=928, access on 06/10/2014, 11:22.
- Sabine Damaschke, *Παγκόσμια κρίση και στην εκπαίδευση*;, στο http://www.dw.de//παγκόσμια-κρίση-και-στην-εκπαίδευση/a-17395292, access on 21/09/2014, 13:43.
- Soros George, *Η Γερμανία να φύγει από το ευρώ*, enet.gr, 14:54 Πέμπτη 13 Μαρτίου 2014, access on 15/03/2014, 11:34.
- Schmidt Helmut, *Η Ελλάδα είναι δική μας*, Σάββατο 25 Ιουνίου 2011 11:18 στο http://kentri.gr/index.php/economy-72/2357-helmut-schmidt-lh----r, access on 06/04/2014, 13:55.

- Τορεμπλάνκα Χοσέ Ινιάθιο, *Η κρίση χρέους εξελίχθηκε σε κρίση της δημοκρατίας στην Ευρώπη*, Το Βήμα online, 14/01/2012, 07:38, accesson 06/04/2014, 14:15.

- Transparency International, *CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2013*στο http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/, access on 26/09/2014, 12:20.

- Tsoukalis Loukas, Olaf Cramme and Roger Liddle, *An EU "fit for purpose" in the global age: Can we rise to the challenge?* , Policy Network, London: October 2009.

- Voskopoulos George, *Understanding the Greek fiscal crisis*, Sharnoff' s global view, 3 February 2014, 7:33, access on 06/04/2014, 11:21.

- Χάμπερμας Γιούργκεν, διάλεξη με θέμα *Political communication in media society: does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory on empirical research*, 20/06/2006, 56th Annual International Communication Association Conference, Germany.

Παράρτημα Ι

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (ΕΣΔΑ)

Τίτλοι άρθρων προς καταχώριση στο κείμενο της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και των Πρωτοκόλλων αυτής.

Άρθρο 1 - Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Άρθρο 2 - Το δικαίωμα στη ζωή.

Άρθρο 3 - Απαγόρευση των βασανιστηρίων.

Άρθρο 4 - Απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων.

Άρθρο 5 - Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια.

Άρθρο 6 - Δικαίωμα στη χρήση και απονομή δικαιοσύνης

Άρθρο 7 - Μη επιβολή ποινής άνευ νόμου.

Άρθρο 8 - Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Άρθρο 9 - Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας.

Άρθρο 10 - Ελευθερία έκφρασης.

Άρθρο 11 - Ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι.

Άρθρο 12 - Δικαίωμα συνάψεως γάμου.

Άρθρο 13 - Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής.

Άρθρο 14 - Απαγόρευση των διακρίσεων.

Άρθρο 15 - Παρέκκλιση σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης.

Άρθρο 16 - Περιορισμοί στην πολιτική δραστηριότητα των αλλοδαπών.

Άρθρο 17 - Απαγόρευση κατάχρησης δικαιώματος.

Άρθρο 18 - Όρια στη χρήση των περιορισμών σε δικαιώματα.

(.....)

Άρθρο 52 - Έρευνες του Γενικού Γραμματέα.

Άρθρο 53 - Προστασία των αναγνωρισμένων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Άρθρο 54 - Εξουσίες της Επιτροπής Υπουργών

Άρθρο 55 - Παραίτηση από άλλους τρόπους επίλυσης των διαφορών.

Άρθρο 56 - Εδαφική εφαρμογή.

Άρθρο 57 - Επιφυλάξεις.

Άρθρο 58 - Καταγγελία

Άρθρο 59 - Υπογραφή και επικύρωση.

ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ

Άρθρο 1 - Προστασία της ιδιοκτησίας.

Άρθρο 2 - Δικαίωμα στην εκπαίδευση.

Άρθρο 3 - Δικαίωμα για ελεύθερες εκλογές

Άρθρο 4 - Εδαφική εφαρμογή

Άρθρο 5 - Σχέσεις με τη Σύμβαση.

Άρθρο 6 - Υπογραφή και επικύρωση.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΥΠ ΑΡ. 4

Άρθρο 1 - Απαγόρευση φυλάκισης για χρέος.

Άρθρο 2 - Ελευθερία κυκλοφορίας.

Άρθρο 3 - Απαγόρευση απέλασης υπηκόων.

Άρθρο 4 - Απαγόρευση ομαδικών απελάσεων αλλοδαπών.

Άρθρο 5 - Εδαφική εφαρμογή.

Άρθρο 6 - Σχέσεις με τη Σύμβαση

Άρθρο 7 - Υπογραφή και επικύρωση.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΥΠ ΑΡ. 6

Άρθρο 1 - Κατάργηση της θανατικής ποινής.

Άρθρο 2 - Θανατική ποινή σε περίοδο πολέμου.

Άρθρο 3 - Απαγόρευση παρεκκλίσεων.

Άρθρο 4 - Απαγόρευση επιφυλάξεων.

Άρθρο 5 - Εδαφική εφαρμογή.

Άρθρο 6 - Σχέσεις με τη Σύμβαση.

Άρθρο 7 - Υπογραφή και επικύρωση.

Άρθρο 8 - Έναρξη ισχύος

Άρθρο 9 - Καθήκοντα του θεματοφύλακα.

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΥΠ ΑΡ. 7

Άρθρο 1 - Διαδικαστικές εγγυήσεις σε περίπτωση απέλασης αλλοδαπών.

Άρθρο 2 - Δικαίωμα για διπλό βαθμό δικαιοδοσίας σε θέματα ποινικού δικαίου.

Άρθρο 3 - Δικαίωμα αποζημίωσης σε περίπτωση δικαστικής πλάνης.

Άρθρο 4 - Δικαίωμα κάθε προσώπου να μη δικάζεται ή να τιμωρείται δύο φορές για το ίδιο αδίκημα.

Άρθρο 5 - Ισότητα μεταξύ συζύγων.

Άρθρο 6 - Εδαφική εφαρμογή.

Άρθρο 7 - Σχέσεις με τη Σύμβαση.

Άρθρο 8 - Υπογραφή και επικύρωση.

Άρθρο 9 - Έναρξη ισχύος.

Άρθρο 10 - Καθήκοντα του θεματοφύλακα

ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ

Γενική απαγόρευση διακρίσεων

(Υπογράφηκε το 2000 αλλά δεν κυρώθηκε ακόμη από την Ελλάδα)

Άρθρο 1 – Γενική απαγόρευση των διακρίσεων

'Άρθρο 2 - Εδαφική εφαρμογή

Άρθρο 3 - Σχέσεις με τη Σύμβαση

Άρθρο 4 - Υπογραφή και επικύρωση

Άρθρο 5 - Εναρξηισχύος

Άρθρο 6 - Καθήκοντατουθεματοφύλακα

ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΕΣΔΑ

Πλήρης κατάργηση της θανατικής ποινής

(Κυρώθηκε με τον Ν. 3289/2004, ΦΕΚ Α/227/26.11.2004.) Άρθρο 1 – Κατάργηση της θανατική ποινής

.Άρθρο 2 – Απαγόρευση παρεκκλίσεων

Άρθρο 3 – Απαγόρευση επιφυλάξεων

Άρθρο 4 - Εδαφική εφαρμογή

Άρθρο 5 - Σχέσεις με τη Σύμβαση

Άρθρο 6 - Υπογραφή και επικύρωση

Άρθρο 7 – Εναρξη ισχύος

Άρθρο 8 – Καθήκοντα του θεματοφύλακα

ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΠΡΟΣΘΕΤΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΕΣΔΑ

Τροποποίηση του ελεγκτικού συστήματος της ΕΣΔΑ

(Κυρώθηκε με τον Ν. 3344/2005, ΦΕΚ Α/133/06.06.2005)

Παράρτημα ΙΙ

Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Άρθρο 1

Ανθρώπινη αξιοπρέπεια

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται.

Άρθρο 2

Δικαίωμα στη ζωή

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη ζωή.

2. Κανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί στην ποινή του θανάτου ούτε να εκτελεσθεί.

Άρθρο 3

Δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στη σωματική και διανοητική του ακεραιότητα.

2. Στο πεδίο της ιατρικής και της βιολογίας, πρέπει να τηρούνται ιδίως τα εξής:

α) η ελεύθερη και εν επιγνώσει συναίνεση του ενδιαφερομένου, σύμφωνα με τις λεπτομερέστερες διατάξεις που ορίζονται από το νόμο,

β) η απαγόρευση των ευγονικών πρακτικών, ιδίως όσων αποσκοπούν στην επιλογή των προσώπων,

γ) η απαγόρευση της μετατροπής του ανθρωπίνου σώματος και αυτών των ιδίων των μερών του σε πηγή κέρδους,

δ) η απαγόρευση της αναπαραγωγικής κλωνοποίησης των ανθρωπίνων όντων.

Άρθρο 4

Απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης.

Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ούτε σε απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση.

Άρθρο 5

Απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας

1. Κανείς δεν μπορεί να κρατηθεί σε δουλεία ούτε σε ειλωτεία.

2. Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία.

3. Απαγορεύεται η εμπορία των ανθρωπίνων όντων.

Άρθρο 6

Δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια.

Άρθρο 7

Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.

Άρθρο 8

Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.

2. Η επεξεργασία αυτών των δεδομένων πρέπει να γίνεται νομίμως, για καθορισμένους σκοπούς και με βάση τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου ή για άλλους θεμιτούς λόγους που προβλέπονται από το νόμο.

Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στα συλλεγέντα δεδομένα που το αφορούν και να επιτυγχάνει τη διόρθωσή τους.

3. Ο σεβασμός των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητης αρχής.

Άρθρο 9

Δικαίωμα γάμου και δικαίωμα δημιουργίας οικογένειας

Το δικαίωμα γάμου και το δικαίωμα δημιουργίας οικογένειας διασφαλίζονται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.

Άρθρο 10

Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας. Το δικαίωμα αυτό συνεπάγεται την ελευθερία μεταβολής θρησκεύματος ή πεποιθήσεων καθώς και την ελευθερία εκδήλωσης του θρησκεύματος ή των πεποιθήσεών του, ατομικά ή συλλογικά, δημοσία ή κατ' ιδίαν, με τη λατρεία, την εκπαίδευση, την άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων και τις τελετές.

2. Το δικαίωμα αντίρρησης συνειδήσεως αναγνωρίζεται σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή του.

Άρθρο 11

Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.

2. Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές.

Άρθρο 12

Ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι σε όλα τα επίπεδα, ιδίως στον πολιτικό και τον συνδικαλιστικό τομέα καθώς και στους τομείς που αναφέρονται στον πολίτη, πράγμα που συνεπάγεται το δικαίωμα κάθε προσώπου να ιδρύει με άλλους συνδικαλιστικές ενώσεις και να προσχωρεί σε αυτές για την υπεράσπιση των συμφερόντων του.

2. Τα πολιτικά κόμματα, στο επίπεδο της Ένωσης, συμβάλλουν στην έκφραση της πολιτικής βούλησης των πολιτών της Ένωσης.

Άρθρο 13

Ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης

Η τέχνη και η επιστημονική έρευνα είναι ελεύθερες. Η ακαδημαϊκή ελευθερία είναι σεβαστή.

Άρθρο 14

Δικαίωμα εκπαίδευσης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ευχέρεια δωρεάν παρακολούθησης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

3. Η ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με σεβασμό των δημοκρατικών αρχών καθώς και το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση των τέκνων τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές, φιλοσοφικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις τους, γίνονται σεβαστά σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκησή τους.

Άρθρο 15

Ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να εργάζεται και να ασκεί το επάγγελμα, το οποίο επιλέγει ή αποδέχεται ελεύθερα.

2. Κάθε πολίτης της Ένωσης είναι ελεύθερος να αναζητά απασχόληση, να εργάζεται, να εγκαθίσταται ή να παρέχει υπηρεσίες σε κάθε κράτος μέλος.

3. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν άδεια να εργάζονται στο έδαφος των κρατών μελών δικαιούνται συνθηκών εργασίας αντίστοιχων με εκείνες που απολαύουν οι πολίτες της Ένωσης.

Άρθρο 16

Επιχειρηματική ελευθερία

Η επιχειρηματική ελευθερία αναγνωρίζεται σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο 17

Δικαίωμα ιδιοκτησίας

1. Κάθε πρόσωπο δικαιούται να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, να τα χρησιμοποιεί, να τα διαθέτει και να τα κληροδοτεί. Κανείς δεν μπορεί να στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνον για λόγους δημόσιας ωφέλειας, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο νόμο και έναντι δίκαιης και έγκαιρης αποζημίωσης για την απώλειά της. Η χρήση των αγαθών μπορεί να υπόκειται σε περιορισμούς από το νόμο, εφόσον αυτό είναι αναγκαίο προς το γενικό συμφέρον.

2. Η διανοητική ιδιοκτησία προστατεύεται.

Άρθρο 18

Δικαίωμα ασύλου

Το δικαίωμα ασύλου διασφαλίζεται τηρουμένων των κανόνων της Σύμβασης της Γενεύης της 28ης Ιουλίου 1951 και του Πρωτοκόλλου της 31ης Ιανουαρίου

1967 περί του καθεστώτος των προσφύγων και σύμφωνα με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής οριζόμενες ως «οι Συνθήκες»).

Άρθρο 19

Προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, απέλασης και έκδοσης

1. Απαγορεύονται οι ομαδικές απελάσεις.

2. Κανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.

Άρθρο 20

Ισότητα έναντι του νόμου

Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου.

Άρθρο 21

Απαγόρευση διακρίσεων

1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

2. Εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.

Άρθρο 22

Πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία

Η Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία.

Άρθρο 23

Ισότητα γυναικών και ανδρών

Η ισότητα γυναικών και ανδρών πρέπει να εξασφαλίζεται σε όλους τους τομείς, μεταξύ άλλων στην απασχόληση, την εργασία και τις αποδοχές.

Η αρχή της ισότητας δεν αποκλείει τη διατήρηση ή τη θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα υπέρ του υποεκπροσωπούμενου φύλου.

Άρθρο 24

Δικαιώματα του παιδιού

1. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στην προστασία και τη φροντίδα που απαιτούνται για την καλή διαβίωσή τους. Τα παιδιά μπορούν να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους. Η γνώμη τους σχετικά με ζητήματα που τα αφορούν λαμβάνεται υπόψη σε συνάρτηση με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

2. Σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

3. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα να διατηρεί τακτικά προσωπικές σχέσεις και απ' ευθείας επαφές με τους δύο γονείς του, εκτός εάν τούτο είναι αντίθετο προς το συμφέρον του.

Άρθρο 25

Δικαιώματα των ηλικιωμένων

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ηλικιωμένων προσώπων να διάγουν αξιοπρεπή καιανεξάρτητη ζωή και να συμμετέχουν στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο.

Άρθρο 26

Ένταξη των ατόμων με αναπηρίες

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο.

Άρθρο 27

Δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης

Εξασφαλίζεται στους εργαζομένους ή τους εκπροσώπους τους, στα ενδεδειγμένα επίπεδα, εγκαίρως ενημέρωση και διαβούλευση, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο 28

Δικαίωμα διαπραγμάτευσης και συλλογικών δράσεων

Οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες, ή οι αντίστοιχες οργανώσεις τους, έχουν, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, δικαίωμα να διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις στα ενδεδειγμένα επίπεδα καθώς και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας.

Άρθρο 29

Δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δωρεάν υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας.

Άρθρο 30

Προστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης

Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα προστασίας έναντι κάθε αδικαιολόγητης απόλυσης, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο 31

Δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας

1. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε συνθήκες εργασίας οι οποίες σέβονται την υγεία, την ασφάλεια και την αξιοπρέπειά του.

2. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα σε ένα όριο μέγιστης διάρκειας εργασίας, σε ημερήσιες και εβδομαδιαίες περιόδους ανάπαυσης καθώς και σε ετήσια περίοδο αμειβόμενων διακοπών.

Άρθρο 32

Απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των νέων στην εργασία

Η εργασία των παιδιών απαγορεύεται. Η ελάχιστη ηλικία για την ανάληψη εργασίας δεν μπορεί να είναι μικρότερη από την ηλικία κατά την οποία λήγει η υποχρεωτική σχολική φοίτηση, υπό την επιφύλαξη ευνοϊκότερων κανόνων για τους νέους και πλην περιορισμένων παρεκκλίσεων. Οι νέοι που εργάζονται πρέπει να απολαύουν συνθηκών εργασίας προσαρμοσμένων στην ηλικία τους και να προστατεύονται από την οικονομική εκμετάλλευση ή από οποιαδήποτε εργασία που θα μπορούσε να βλάψει την ασφάλειά τους, την υγεία τους, τη σωματική, πνευματική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή τους ή να θέσει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή τους.

Άρθρο 33

Οικογενειακή ζωή και επαγγελματική ζωή

1. Εξασφαλίζεται η νομική, οικονομική και κοινωνική προστασία της οικογένειας.

2. Κάθε πρόσωπο, προκειμένου να μπορεί να συνδυάζει την οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή του, έχει δικαίωμα προστασίας από την απόλυση για λόγους που συνδέονται με τη μητρότητα, καθώς και δικαίωμα αμειβόμενης άδειας μητρότητας και γονικής άδειας μετά τη γέννηση ή την υιοθεσία παιδιού.

Άρθρο 34

Κοινωνική ασφάλιση και κοινωνική αρωγή

1. Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα πρόσβασης στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης και στις κοινωνικές υπηρεσίες που εξασφαλίζουν προστασία σε περιπτώσεις όπως η μητρότητα, η ασθένεια, το εργατικό ατύχημα, η εξάρτηση ή το γήρας καθώς και σε περίπτωση απώλειας της απασχόλησης, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται στο δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

2. Κάθε πρόσωπο που διαμένει και διακινείται νομίμως εντός της Ένωσης έχει δικαίωμα στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης και στα κοινωνικά πλεονεκτήματα, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

3. Η Ένωση, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια, αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα κοινωνικής αρωγής και στεγαστικής βοήθειας προς εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλους όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται στο δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.

Άρθρο 35

Προστασία της υγείας

Κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στην πρόληψη σε θέματα υγείας και να απολαύει ιατρικής περίθαλψης, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές. Κατά τον καθορισμό και την εφαρμογή όλων των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης, εξασφαλίζεται υψηλό επίπεδο προστασίας της υγείας του ανθρώπου.

Άρθρο 36

Πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος

Η Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται την πρόσβαση στις υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος, όπως αυτό προβλέπεται στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές, σύμφωνα με τις Συνθήκες, προκειμένου να προαχθεί η κοινωνική και εδαφική συνοχή της Ένωσης.

Άρθρο 37

Προστασία του περιβάλλοντος

Το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος και η βελτίωση της ποιότητάς του πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές της Ένωσης και να διασφαλίζονται σύμφωνα με την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης.

Άρθρο 38

Προστασία του καταναλωτή

Οι πολιτικές της Ένωσης διασφαλίζουν υψηλό επίπεδο προστασίας του καταναλωτή.

Άρθρο 39

Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο κράτος μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους.

2. Τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εκλέγονται με άμεση και καθολική, ελεύθερη και μυστική ψηφοφορία.

Άρθρο 40

Δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές

Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές στο κράτος μέλος κατοικίας του, υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του εν λόγω κράτους.

Άρθρο 41

Δικαίωμα χρηστής διοίκησης

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεών του από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

2. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει ιδίως:

α) το δικαίωμα κάθε προσώπου σε προηγούμενη ακρόαση πριν να ληφθεί ατομικό μέτρο εις βάρος του,

β) το δικαίωμα κάθε προσώπου να έχει πρόσβαση στον φάκελό του, τηρουμένων των νομίμων συμφερόντων της εμπιστευτικότητας και του επαγγελματικού και επιχειρηματικού απορρήτου,

γ) την υποχρέωση της διοίκησης να αιτιολογεί τις αποφάσεις της.

3. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αποκατάσταση εκ μέρους της Ένωσης της ζημίας που του προξένησαν τα θεσμικά όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών.

4. Κάθε πρόσωπο μπορεί να απευθύνεται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης σε μία από τις γλώσσες των Συνθηκών και πρέπει να λαμβάνει απάντηση στην ίδια γλώσσα.

Άρθρο 42

Δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα

Κάθε πολίτης της Ένωσης καθώς και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε ένα κράτος μέλος έχει δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης, ανεξαρτήτως υποθέματος.

Άρθρο 43

Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής

Κάθε πολίτης της Ένωσης καθώς και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε ένα κράτος μέλος, έχει δικαίωμα να προσφεύγει στον Ευρωπαίο Διαμεσολαβητή, σχετικά με περιπτώσεις κακοδιοίκησης στο πλαίσιο της δράσης των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης, με εξαίρεση το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών καθηκόντων του.

Άρθρο 44

Δικαίωμα αναφοράς

Κάθε πολίτης της Ένωσης καθώς και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που κατοικεί ή έχει την καταστατική έδρα του σε ένα κράτος μέλος, έχει δικαίωμα αναφοράς προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Άρθρο 45

Ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής

1. Κάθε πολίτης της Ένωσης έχει δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών.

2. Η ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής μπορεί να χορηγείται, σύμφωνα με τις Συνθήκες, στους υπηκόους των τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο έδαφος κράτους μέλους.

Άρθρο 46

Διπλωματική και προξενική προστασία

Κάθε πολίτης της Ένωσης απολαύει, στο έδαφος τρίτων χωρών στις οποίες δεν αντιπροσωπεύεται το κράτος μέλος του οποίου είναι υπήκοος, της διπλωματικής και προξενικής προστασίας κάθε κράτους μέλους, υπό τους ίδιους όρους που ισχύουν και έναντι των υπηκόων του κράτους αυτού.

Άρθρο 47

Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου

Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που έχει προηγουμένως συσταθεί νομίμως. Κάθε πρόσωπο έχει τη δυνατότητα να συμβουλεύεται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του.

Σε όσους δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, παρέχεται δικαστική αρωγή, εφόσον η αρωγή αυτή είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Άρθρο 48

Τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα της υπεράσπισης

1. Κάθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με τον νόμο.

2. Διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο.

Άρθρο 49

Αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας αξιοποίνων πράξεων και ποινών

1. Κανείς δεν μπορεί να καταδικασθεί για πράξη ή παράλειψη, η οποία δεν αποτελούσε, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, αδίκημα κατά το εθνικό ή το διεθνές δίκαιο. Ούτε επιβάλλεται βαρύτερη ποινή από εκείνη η οποία ίσχυε κατά τη στιγμή της τέλεσης του αδικήματος. Εάν, μετά την τέλεση του αδικήματος, προβλεφθεί με νόμο ελαφρύτερη ποινή, επιβάλλεται αυτή η ποινή.

2. Το παρόν άρθρο δεν επηρεάζει τη δίκη και την τιμωρία ατόμου ενόχου για πράξη ή παράλειψη η οποία, κατά τη στιγμή της τέλεσής της, ήταν εγκληματική σύμφωνα με τις γενικές αρχές που αναγνωρίζονται από όλα τα έθνη.

3. Η αυστηρότητα της ποινής δεν πρέπει να είναι δυσανάλογη προς το αδίκημα.

Άρθρο 50

Δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη

Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο.

Άρθρο 51

Πεδίο εφαρμογής

1. Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της απονέμονται από τις Συνθήκες.

2. Ο παρών Χάρτης δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες.

Άρθρο 52

Εμβέλεια και ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών

1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

2. Τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τον παρόντα Χάρτη και τα οποία αποτελούν αντικείμενο διατάξεων των Συνθηκών ασκούνται υπό τους όρους και εντός των ορίων που καθορίζονται σε αυτές.

3. Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.

4. Στο βαθμό που ο παρών Χάρτης αναγνωρίζει θεμελιώδη δικαιώματα όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, τα εν λόγω δικαιώματα πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές.

Οι διατάξεις του παρόντος Χάρτη που περιέχουν αρχές μπορούν να εφαρμόζονται με νομοθετικές καιεκτελεστικές πράξεις των θεσμικών και λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης και με πράξεις τωνκρατών μελών όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την άσκηση των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων τους. Η επίκληση των διατάξεων αυτών ενώπιον δικαστηρίου είναι παραδεκτή μόνον για την ερμηνεία των εν λόγω πράξεων και τον έλεγχο της νομιμότητάς τους.

6. Οι εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές πρέπει να λαμβάνονται πλήρως υπόψη όπως καθορίζεται στον παρόντα Χάρτη.

7. Τα δικαστήρια της Ένωσης και των κρατών μελών λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους τις επεξηγήσεις οι οποίες έχουν εκπονηθεί με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων για την ερμηνεία του παρόντος Χάρτη.

Άρθρο 53

Επίπεδο προστασίας

Καμία διάταξη του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις, στις οποίες είναι μέρη η Ένωση, ή όλα τα κράτη μέλη, και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα Συντάγματα των κρατών μελών.

Άρθρο 54

Απαγόρευση της κατάχρησης δικαιώματος

Καμία από τις διατάξεις του παρόντος Χάρτη δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως συνεπαγόμενη δικαίωμα επίδοσης σε δραστηριότητα ή εκτέλεσης πράξης που αποσκοπεί στην κατάλυση των δικαιωμάτων ή ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη ή σε περιορισμούς των δικαιωμάτων και ελευθεριών ευρύτερους από τους προβλεπόμενους σε αυτόν.

Παράρτημα ΙΙΙ

Η ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΑΡΘΡΟ 1

'Ολοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

ΑΡΘΡΟ 2

Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση. Δεν θα μπορεί ακόμα να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία, ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

ΑΡΘΡΟ 3

Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

ΑΡΘΡΟ 4

Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής. Η δουλεία και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

ΑΡΘΡΟ 5

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

ΑΡΘΡΟ 6

Καθένας, όπου και αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας.

ΑΡΘΡΟ 7

'Ολοι είναι ίσοι απέναντι στον νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. 'Ολοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

ΑΡΘΡΟ 8

Καθένας έχει δικαίωμα να ασκεί αποτελεσματικά ένδικα μέσα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια κατά των πράξεων που παραβιάζουν τα θεμελιακά δικαιώματα τα οποία του αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και ο νόμος.

ΑΡΘΡΟ 9

Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα.

ΑΡΘΡΟ 10

Καθένας έχει δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

ΑΡΘΡΟ 11

1. Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος, ωσότου διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με τον νόμο, σε ποινική δίκη, κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλιστεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις.

2. Κανείς δεν θα καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που, κατά τον χρόνο που τελέστηκαν, δεν συνιστούσαν αξιόποινο αδίκημα κατά το

εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά τον χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.

ΑΡΘΡΟ 12

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψης του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους.

ΑΡΘΡΟ 13

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέφει σε αυτήν.

ΑΡΘΡΟ 14

1. Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχειτο δικαίωμα να ζητά άσυλο καιτουπαρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες.

2. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ.

ΑΡΘΡΟ 15

1. Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

ΑΡΘΡΟ 16

1. Από τη στιγμή που θα φθάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας, έχουν το δικαίωμα να παντρεύονται και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του.

2. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλονύμφων.

3. Η οικογένεια είναι το φυσικό και το βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα προστασίας από την κοινωνία και το κράτος.

ΑΡΘΡΟ 17

1. Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους μαζί, έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιδιοκτησία του.

ΑΡΘΡΟ 18

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή της θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

ΑΡΘΡΟ 19

Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

ΑΡΘΡΟ 20

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς.

2. Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο.

ΑΡΘΡΟ 21

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή έμμεσα, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του.

3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας. Η θέληση αυτή πρέπει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές, οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής.

ΑΡΘΡΟ 22

Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας. Η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση καιτις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίσει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

ΑΡΘΡΟ 23

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δίκαιες και ικανοποιητικές συνθήκες δουλειάς και να προστατεύεται από την ανεργία.

2. 'Ολοι, χωρίς καμία διάκριση, έχουν το δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.

3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δίκαιης και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σε αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.

4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προάσπιση των συμφερόντων του.

ΑΡΘΡΟ 24

Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα, σε λογικό περιορισμό του χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές.

ΑΡΘΡΟ 25

1. Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. 'Εχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείταιτα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησης του.

2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. 'Ολα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

ΑΡΘΡΟ 26

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η

στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους.

2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες

τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

3. Οι γονείς έχουν, κατά προτεραιότητα, το δικαίωμα να επιλέγουν το είδος της παιδείας που θα δοθεί στα παιδιά τους.

ΑΡΘΡΟ 27

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαίρεται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του.

ΑΡΘΡΟ 28

Καθένας έχει το δικαίωμα να επικρατεί μια κοινωνική και διεθνής τάξη, μέσα στην οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη να μπορούν να πραγματώνονται σε όλη τους την έκταση.

ΑΡΘΡΟ 29

1. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στα πλαίσια της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

2. Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων, και να ικανοποιούνται οι δίκαιες απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.

3. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

ΑΡΘΡΟ 30

Καμιά διάταξη της παρούσας Διακήρυξης δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι παρέχει σε ένα κράτος, σε μια ομάδα ή σε ένα άτομο οποιοδήποτε δικαίωμα να επιδίδεται σε ενέργειες ή να εκτελεί πράξεις που αποβλέπουν στην άρνηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που εξαγγέλλονται σε αυτήν.

Παράρτημα IV

Report of the Independent Expert on the effects of foreign debt and other related international financial obligations of States on the full enjoyment of all human rights, particularly economic, social and cultural rights, Cephas Lumina

I. Introduction

1. The mandate of the Independent Expert was established pursuant to Human Rights Council resolution 7/4. By its resolution 16/14, the Council extended the mandate of the Independent Expert for a further period of three years. The present report is submitted in accordance with that resolution. Since this is his last thematic report to the Council, the Independent Expert briefly reflects on his tenure from 2008 to 2014.

2. The Independent Expert is grateful for the opportunity to work with Member States towards the realization of human rights for all – a key purpose of the United Nations. He takes this opportunity to thank the Council for its support since he was appointed. Nevertheless, he regrets the lack of support to the mandate by some members of the Council, notably the United States of America and the European Union. He hopes that these Member States will review their position and begin to cooperate fully with the mandate in line with their commitments in terms of General Assembly resolution 60/251.

II. Activities of the mandate

3. In his first report to the General Assembly (A/63/289, para. 27), the Independent Expert undertook to actively engage with all stakeholders – Governments, international organizations and civil society as spelled out in resolution 7/4. To this end, he has consulted with a broad range of stakeholders on a number of issues relating to his mandate, including notably in the process of elaborating the Guiding Principles on foreign debt and human rights which were endorsed by the Council in June 2012. He has also participated in workshops and meetings organized by civil society organisations and national human rights institutions, as well as contributed to the development of human rights standards by other special procedures. He takes this opportunity to thank the various organizations for their unstinting support to the mandate. It is impossible to mention them all, but he is very grateful in particular to the Asia Pacific Forum on Women, Law and Development; the Center of Concern, Centre Europe Tiers Monde (CETIM); the Committee for the Abolition of Third World Debt (CADTM); Jubilee Debt Campaign UK; Jubilee Australia; Jubilee USA; Jubilee South; the European Network on Debt and Development (EURODAD); the African Network on Debt and Development (AFRODAD), the Latin American Network on Debt and Development (Latindad); the Norwegian Coalition for the Cancellation of Debt (Slett U-Landsgjelda, SLUG); the German Institute of Human Rights; and the European Group of National Human Rights Institutions.

4. Since his appointment in 2008, the Independent Expert has conducted several studies and presented his findings and recommendations to the Council and General Assembly addressing the following issues: the negative impact of the non-repatriation of funds of illicit origin on human rights in the countries of origin (A/HRC/25/52 and A/HRC/22/42); the human rights impact of international debt relief initiatives (A/HRC/23/37); the impact of sovereign debt and related economic reform policies, such as austerity measures, on women's human rights (A/67/304); export credit agencies and human rights (A/66/271); the need for policy coherence in the areas of international trade, finance and human rights (A/65/260 and A/65/260/Corr.1); the impact of "vulture fund" litigation on debt relief and human rights (A/HRC/14/21); and

the shared responsibility of creditors and debtors for “illegitimate debt” (A/64/289).

5. The Independent Expert has also conducted official visits to: Norway and Ecuador (A/HRC/14/21/Add.1), Australia and Solomon Islands (A/HRC/17/37/Add.1)), Viet Nam (A/HRC/20/23/Add.1), Latvia (A/HRC/23/37/Add.1), Greece (A/HRC/25/50/Add.1), Japan A/HRC/25/50 (A/HRC/25/50/Add.2) and Argentina (A/HRC/25/50/Add.3). He is grateful to these States for their invitations and cooperation, and he hopes that they will remain engaged with the mandate for the purposes of the implementation of the recommendations contained in the respective mission reports. The Independent Expert also wishes to thank the Government of Egypt for its recent invitation to the mandate to visit the country.

III. Foreign debt as a human rights issue

6. The issue of foreign debt and its impact on the realization of human rights, particularly economic, social and cultural rights, has preoccupied the Council and its predecessor, the Commission on Human Rights, for many years. However, its efforts (and those of the Commission) have been undermined by the differences concerning whether or not foreign debt should be treated as a human rights issue.1 While acknowledging the potentially adverse impacts of excessive debt burdens on development, the developed countries continue to argue that the Council was not the “appropriate” body to address the debt problem and that there “other international fora which are better equipped to deal with questions of foreign debt and debt forgiveness”.2

8. The arguments advanced by the countries contesting the competence of the Council to address sovereign debt as a human rights issue are untenable for a number of reasons. First, they reflect an incorrect understanding of international human rights law which envisages a holistic approach to the promotion and protection of human rights comprising both proactive and reactive elements. Thus, for example, paragraph 13 of the Vienna Declaration and Programme of Action calls upon States to “eliminate all violations of human rights and their causes, as well as obstacles to the enjoyment of these

rights.” As several studies and the concluding observations of the various treaty bodies indicate, excessive foreign debt burdens constitute an obstacle to the enjoyment of human rights, particularly economic, social and cultural rights.

9. Second, the contentions are inconsistent with the spirit and purport of resolution 60/251 establishing the Council and the commitments which candidate States for membership of the Council make. In resolution 60/251, the General Assembly underlined “the importance of ensuring universality, objectivity and non-selectivity in the consideration of human rights issues, and the elimination of double standards and politicization” and decided that the work of the Council should “be guided by principles of universality, impartiality, objectivity and non-selectivity, constructive international dialogue and cooperation, with a view to enhancing the promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural, including the right to development.” It should also be noted that members of the Council are required to “fully cooperate with the Council”.

10. Third, as the report of the Independent Expert assessing the human rights impact of the international debt relief initiatives shows (A/HRC/23/37), the “rules other human rights law” and “other international fora which are much better equipped to deal with the questions of foreign debt and debt forgiveness” (presumably, the international financial institutions and the Paris Club) have thus far failed to deliver an equitable and enduring solution to the sovereign debt problem. As creditors, these institutions cannot realistically be expected to focus on finding a solution to the debt crisis that prioritises social and economic justice over debt repayment. It is also notable that these institutions have neither a human rights mandate nor the expertise to properly factor human rights into their policies and programmes. Furthermore, the “rules other than human rights law” afford no protection for States that face debt repayment difficulties as is the case with individuals and entities in comparable situations under national insolvency laws, nor do they acknowledge or address the unjust or odious circumstances in which some of the sovereign debt was incurred.

11. Fourth, the various United Nations human rights treaty bodies have recognized the adverse impacts of high debt burdens and related economic adjustment programmes on the realization of human rights, particularly economic, social and cultural rights. They have also emphasized that the human rights obligations of States are relevant in the context of their external debt arrangements, and have encouraged creditor countries to do all they can to ensure that the policies and decisions of the international financial institutions of which they are members are consistent with the international human rights obligations of States, for example, under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. These observations do not appear to have been contested by any of the States which oppose the Council's consideration of the issue.

12. Fifth, the declarations, resolutions and decisions of major United Nations conferences and bodies have also confirmed the link between sovereign debt, human rights and development. These include the Rio Declaration on Environment and Development, which acknowledged the importance of reducing foreign debt particularly where it was aggravated by the net transfer of resources for the benefit of developed countries; theVienna Declaration and Programme of Action, which called upon the international community to make all efforts to help alleviate the external debt burden of developing countries in order to supplement the efforts of the governments of such countries to attain the full realization of the economic, social and cultural rights of their people;and the Millennium Declaration, which expressed a determination by Member States "to deal comprehensively and effectively with the debt problems of low- and middle-income developing countries, through various national and international measures designed to make their debt sustainable in the long term."

13. Lastly, it is worth recalling as the Independent Expert on structural policies observed more than a decade ago, no single institution has a monopoly on how to establish a just and sustainable world order.

14. The link between sovereign debt and human rights is clear: excessive debt burdens reduce the maximum resources available to States for the fulfilment of human rights, particularly economic, social and cultural rights, and to establish and strengthen the institutions that promote and protect civil and political rights.

15. The Independent Expert calls upon all Member States to support the work of the mandate to ensure that it can make an effective contribution to finding a lasting and just solution to a problem which has plagued developing countries for decades and now also affects developed countries. This would be in line with the obligations set out in General Assembly resolution 60/251.

IV. Support and resources

16. Inadequate funding and staffing support remains a key challenge for all the special procedures of the Council, but more particularly for those mandates that do not receive any extra-budgetary resources, including the mandate of the Independent Expert. In addition, the funding cuts implemented across the United Nations over the last few years haveserious implications for the effective and efficient implementation of the special procedures mandates and for the ability of the Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) to enhance its support to the special procedures. At the same time, the Council has established a number of new mandates to address pressing human rights issues of global concern but without a corresponding increase in resources. This situation hasresulted in an increased workload for mandate holders beyond that envisaged when they are appointed.

17. The arrangement where special procedures are expected to do their work outside their normal professional commitments, supported only by a single, often overburdened OHCHR staff member, is neither desirable nor helpful to the effective implementation of the work of the special procedures.

18. The Independent Expert is grateful for the professional support he has received from OHCHR over the course of his mandate despite the challenges, including lack of resources and staff, which it has and continues, to face. However, he also considers that the level of administrative support provided

by OHCHR could be improved through more transparent in relation to the relevant policies. For example, there are often issues concerning interpretation of policy provisions on entitlements which are in place to assist mandate holders effectively discharge their mandates. These include issues of travel and reimbursement of expenses. In other cases, there are no policies in writing – a situation which may and has led to inconsistent application of policies.

V. Conclusion

19. Sovereign debt and its negative impact on the capacity of Governments, in developing and developed countries alike, to fulfil their human rights obligations, particularly those relating to economic, social and cultural rights, remains an important, if not very urgent, issue. The Independent Expert therefore urges the Council to continue its engagement with the issue. However, for the Council's efforts in this regard to be successful, Member States need to be mindful of the principles elaborated in General Assembly resolution 60/251, particularly "the importance of ensuring universality, objectivity and non-selectivity in the consideration of human rights issues, and the elimination of double standards and politicization" and to consider this important issue accordingly.

Παράρτημα V

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13ης Μαρτίου 2014 σχετικά με τη διερευνητική έκθεση για τον ρόλο και τις εργασίες της Τρόικας (ΕΚΤ, Επιτροπή και ΔΝΤ) όσον αφορά τις χώρες της ζώνης του ευρώ που έχουν υπαχθεί σε πρόγραμμα προσαρμογής (2013/2277(INI))

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, - έχοντας υπόψη τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ιδίως το άρθρο 7, το άρθρο 136 σε συνδυασμό με το άρθρο 121, και το άρθρο 174, - έχοντας υπόψη τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, - έχοντας υπόψη τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και ιδίως το άρθρο 3, - έχοντας υπόψη τον κανονισμό

(ΕΕ) αριθ. 472/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, σχετικά με την ενίσχυση της οικονομικής και δημοσιονομικής εποπτείας των κρατών μελών στη ζώνη του ευρώ τα οποία αντιμετωπίζουν ή απειλούνται με σοβαρές δυσκολίες αναφορικά με τη χρηματοοικονομική τους σταθερότητα[1], - έχοντας υπόψη τη Συνθήκη για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ), - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του της 16ης Ιουνίου 2010 σχετικά με τη στρατηγική ΕΕ 2020[2], - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του, της 23ης Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο για τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών: εφαρμογή των προτεραιοτήτων του 2013[3], - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του, της 4ης Ιουλίου 2013, σχετικά με τις προτεραιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ως προς το Πρόγραμμα Εργασίας της Επιτροπής για το 2014[4], - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του, της 12ης Ιουνίου 2013, σχετικά με την ενίσχυση της ευρωπαϊκής δημοκρατίας στη μελλοντική Οικονομική και Νομισματική Ένωση[5], - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του, της 20ής Νοεμβρίου 2012, που περιέχει συστάσεις προς την Επιτροπή σχετικά με την έκθεση των προέδρων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και της Ευρωομάδας «Προς μια ουσιαστική Οικονομική και Νομισματική Ένωση»[6], - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του, της 6ης Ιουλίου 2011, σχετικά με τη χρηματοπιστωτική, οικονομική και κοινωνική κρίση: συστάσεις για τα ενδεικνυόμενα μέτρα και πρωτοβουλίες[7], - έχοντας υπόψη το ψήφισμά του, της 20ής Οκτωβρίου 2010, σχετικά με τη χρηματοπιστωτική, οικονομική και κοινωνική κρίση: συστάσεις για τα ενδεικνυόμενα μέτρα και πρωτοβουλίες (ενδιάμεση έκθεση)[8], - έχοντας υπόψη το άρθρο 48 του Κανονισμού του, - έχοντας υπόψη την έκθεση της Επιτροπής Οικονομικής και Νομισματικής Πολιτικής και τις γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής Ελέγχου του Προϋπολογισμού και της Επιτροπής Συνταγματικών Υποθέσεων (A7-0149/2014),

Α. λαμβάνοντας υπόψη ότι η Τρόικα, η οποία περιλαμβάνει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), αποτελεί απόρροια της απόφασης της 25ης Μαρτίου 2010 των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων των χωρών της ζώνης του ευρώ προκειμένου να καταρτιστεί ένα κοινό πρόγραμμα και να

χορηγηθούν διμερή δάνεια υπό όρους στην Ελλάδα, αξιοποιώντας έτσι και τις συστάσεις του Συμβουλίου Ecofin, και έχει έκτοτε αναπτύξει τη δράση της και στην Πορτογαλία, την Ιρλανδία και την Κύπρο· λαμβάνοντας υπόψη ότι υφίσταται σημαντική συμμετοχή των υπουργών οικονομικών της ζώνης του ευρώ στις αποφάσεις σχετικά με τις λεπτομέρειες των διμερών δανείων·

Β. λαμβάνοντας υπόψη ότι η Τρόικα και ο ρόλος της προσδιορίζονται στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 472/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 2013 και αναφέρονται στη Συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ)·

Γ. λαμβάνοντας υπόψη ότι το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) επιβεβαίωσε, στην απόφασή του για την υπόθεση Pringle κατά Ιρλανδίας (υπόθεση C-370/12), ότι η Επιτροπή και η ΕΚΤ μπορούν να επιφορτιστούν με τα καθήκοντα που τους ανατίθενται στη Συνθήκη ΕΜΣ·

Δ. λαμβάνοντας υπόψη ότι, στο πλαίσιο της Τρόικας, η Επιτροπή, ενεργώντας ως αντιπρόσωπος της Ευρωομάδας, είναι αρμόδια για τη διαπραγμάτευση των όρων για τη χρηματοδοτική συνδρομή προς κράτη μέλη της ζώνης του ευρώ «σε συνεργασία με την ΕΚΤ» και «εφόσον είναι δυνατόν, με το ΔΝΤ», χρηματοδοτική συνδρομή που αναφέρεται εφεξής ως «συνδρομή ΕΕ-ΔΝΤ», αλλά το Συμβούλιο είναι πολιτικά αρμόδιο για την έγκριση των προγραμμάτων μακροοικονομικής προσαρμογής· λαμβάνοντας υπόψη ότι κάθε μέλος της Τρόικας ακολουθεί τους δικούς του διαδικαστικούς κανόνες·

Ε. λαμβάνοντας υπόψη ότι η Τρόικα ήταν μέχρι στιγμής η βασική δομή για τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των επίσημων δανειστών και των κυβερνήσεων των δικαιούχων χωρών, καθώς και για την επανεξέταση της εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής· λαμβάνοντας υπόψη ότι, από την ευρωπαϊκή πλευρά, εάν παρέχεται στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ), οι τελικές αποφάσεις όσον αφορά τη χρηματοδοτική συνδρομή και τους όρους υπό τους οποίους αυτή χορηγείται λαμβάνονται από την Ευρωομάδα, η οποία, ως εκ τούτου, φέρει την πολιτική ευθύνη για τα προγράμματα·

ΣΤ. λαμβάνοντας υπόψη ότι υπήρξε ευρεία πολιτική συναίνεση για την αποφυγή μιας ανεξέλεγκτης χρεοκοπίας κρατών μελών στην ΕΕ, και δη στη ζώνη του ευρώ, προκειμένου να αποφευχθεί το οικονομικό και κοινωνικό χάος το οποίο θα είχε ως αποτέλεσμα την αδυναμία καταβολής συντάξεων και πληρωμής των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και ολέθριες επιπτώσεις στην οικονομία, στο τραπεζικό σύστημα και στην κοινωνική προστασία, πέραν της ολοκληρωτικής αποκοπής του δημοσίου από τις κεφαλαιαγορές για παρατεταμένη χρονική περίοδο·

Ζ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η Τρόικα, μαζί με το οικείο κράτος μέλος, είναι επίσης υπεύθυνη για την προπαρασκευή των επίσημων αποφάσεων της Ευρωομάδας· Η. λαμβάνοντας υπόψη ότι αρκετά κράτη μέλη εκτός της ζώνης του ευρώ έχουν ήδη λάβει ή λαμβάνουν συνδρομή από την ΕΕ δυνάμει του άρθρου 143 της ΣΛΕΕ, η οποία παρέχεται από την ΕΕ σε συνδυασμό με το ΔΝΤ·

Θ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η ΕΕ και τα κράτη μέλη της δημιούργησαν διάφορους ad hoc μηχανισμούς για την παροχή χρηματοδοτικής συνδρομής σε χώρες της ζώνης του ευρώ, αρχικά μέσω της χορήγησης διμερών δανείων, μεταξύ άλλων και από ορισμένες χώρες εκτός της ζώνης του ευρώ, στη συνέχεια μέσω προσωρινών ταμείων έκτακτης ανάγκης, συγκεκριμένα του ΕΤΧΣ και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης (ΕΜΧΣ), που δημιουργήθηκαν για τα κράτη μέλη της ΕΕ που αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες, και τέλος μέσω του ΕΜΣ, ο οποίος αποσκοπούσε στην αντικατάσταση όλων των άλλων μηχανισμών·

Ι. λαμβάνοντας υπόψη ότι το ΔΕΕ, παραπέμποντας στο άρθρο 13 παράγραφος 3 της Συνθήκης ΕΜΣ, επιβεβαίωσε πρόσφατα (υπόθεση Pringle) ότι η Επιτροπή, με τη συμμετοχή της στη Συνθήκη ΕΜΣ, οφείλει να «προάγει το κοινό συμφέρον της Ένωσης» και να «μεριμνά για τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης των μνημονίων κατανόησης που συνάπτονται από τον ΕΜΣ»·

ΙΑ. λαμβάνοντας υπόψη ότι, στην υπόθεση Pringle, το ΔΕΕ αποφάνθηκε επίσης ότι ο ΕΜΣ είναι συμβατός με τη ΣΛΕΕ και άνοιξε την πόρτα για την

ενδεχόμενη ενσωμάτωση του μηχανισμού αυτού στο κοινοτικό κεκτημένο εντός των σημερινών ορίων των Συνθηκών·

ΙΒ. λαμβάνοντας υπόψη ότι το μνημόνιο συνεννόησης (ΜΣ) είναι εξ ορισμού μια συμφωνία μεταξύ του οικείου κράτους μέλους και της Τρόικας, η οποία είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων και με την οποία το κράτος μέλος αναλαμβάνει την υποχρέωση να φέρει εις πέρας μια σειρά συγκεκριμένων ενεργειών ως αντάλλαγμα χρηματοδοτικής συνδρομής· λαμβάνοντας υπόψη ότι η Επιτροπή υπογράφει το ΜΣ για λογαριασμό των υπουργών οικονομικών της ζώνης του ευρώ· λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη ότι η κοινή γνώμη δεν γνωρίζει πώς διεξήχθησαν στην πράξη οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της Τρόικας και του εκάστοτε κράτους μέλους και ότι, επιπλέον, δεν επικρατεί διαφάνεια σχετικά με το κατά πόσον το κράτος μέλος που ζήτησε συνδρομή είχε τη δυνατότητα να επηρεάσει το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων· λαμβάνοντας υπόψη ότι στη συνθήκη για τον ΕΜΣ προβλέπεται ότι ένα κράτος μέλος που ζητεί συνδρομή από τον ΕΜΣ αναμένεται να απευθύνει, ει δυνατόν, αίτημα παροχής συνδρομής στο ΔΝΤ·

ΙΓ. λαμβάνοντας υπόψη ότι το συνολικό ποσό των πακέτων χρηματοδοτικής συνδρομής για τα τέσσερα προγράμματα είναι πρωτοφανές, όπως είναι και η διάρκεια, η δομή και το πλαίσιο των προγραμμάτων, με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται μια ανεπιθύμητη κατάσταση στην οποία η παροχή συνδρομής έχει αντικαταστήσει σχεδόν αποκλειστικά τη συνήθη χρηματοδότηση από τις αγορές· λαμβάνοντας υπόψη ότι έτσι προστατεύεται ο τραπεζικός τομέας από ζημίες, μέσω της μεταφοράς μεγάλων ποσών χρέους των χωρών του προγράμματος από τους ισολογισμούς του ιδιωτικού τομέα στον ισολογισμό του δημόσιου τομέα·

ΙΔ. λαμβάνοντας υπόψη ότι το ΔΕΕ έχει δηλώσει, στην απόφαση για την υπόθεση Pringle, ότι η επιβαλλόμενη με το άρθρο 125 ΣΛΕΕ απαγόρευση διασφαλίζει ότι τα κράτη μέλη δανείζονται υπακούοντας στη λογική της αγοράς, η οποία πρέπει να τα ωθεί στην τήρηση δημοσιονομικής πειθαρχίας, και ότι η τήρηση μιας τέτοιας πειθαρχίας συμβάλλει, σε επίπεδο Ένωσης, στην επίτευξη ενός υπέρτερου σκοπού, ήτοι στη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της νομισματικής ένωσης· λαμβάνοντας,

ωστόσο, υπόψη ότι το ΔΕΕ τονίζει πως το άρθρο 125 ΣΛΕΕ δεν απαγορεύει την παροχή, εκ μέρους ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών, χρηματοδοτικής συνδρομής σε κράτος μέλος, το οποίο παραμένει υπεύθυνο για τις υποχρεώσεις του έναντι των πιστωτών του, εφόσον οι όροι που συνδέονται με τη συνδρομή αυτή είναι τέτοιας φύσης ώστε να ωθούν το εν λόγω κράτος μέλος να εφαρμόσει υγιή δημοσιονομική πολιτική·

ΙΕ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η χρηματοπιστωτική κρίση έχει επιφέρει οικονομική και κοινωνική κρίση· λαμβάνοντας υπόψη ότι η οικονομική κατάσταση και οι πρόσφατες εξελίξεις σε ορισμένα κράτη μέλη είχαν σοβαρές και πρωτοφανείς αρνητικές επιπτώσεις όσον αφορά την ποσότητα και ποιότητα της απασχόλησης, την πρόσβαση στην πίστη, τα επίπεδα εισοδήματος, την κοινωνική προστασία και τα πρότυπα υγείας και ασφάλειας, και ότι συνεπώς υπάρχει αναμφισβήτητη οικονομική και κοινωνική δυσπραγία· λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις θα μπορούσαν να είναι σαφώς χειρότερες χωρίς τη χρηματοδοτική συνδρομή ΕΕ-ΔΝΤ και ότι η δράση σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει συμβάλει ώστε να αποσοβηθεί μια περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης·

ΙΣΤ. λαμβάνοντας υπόψη ότι στο άρθρο 151 της ΣΛΕΕ προβλέπεται ότι τυχόν δράση που αναλαμβάνεται από την ΕΕ και τα κράτη μέλη της πρέπει να συνάδει με τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα που ορίζονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1961 και στον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων των Εργαζόμενων του 1989, με σκοπό τη βελτίωση, μεταξύ άλλων, του κοινωνικού διαλόγου·

ΙΖ. λαμβάνοντας υπόψη ότι, σύμφωνα με το άρθρο 152 ΣΛΕΕ, «η Ένωση αναγνωρίζει και προάγει τον ρόλο των κοινωνικών εταίρων στο επίπεδό της, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλομορφία των εθνικών συστημάτων» και «διευκολύνει τον μεταξύ τους διάλογο, σεβόμενη την αυτονομία τους»·

ΙΗ. λαμβάνοντας υπόψη ότι το κόστος των υπηρεσιών για τους χρήστες υπηρεσιών αυξάνεται σε ορισμένα κράτη μέλη, πράγμα που σημαίνει ότι πολλοί άνθρωποι δεν έχουν πλέον την οικονομική δυνατότητα να απολαμβάνουν επαρκές επίπεδο υπηρεσιών που να ανταποκρίνεται στις

βασικές τους ανάγκες, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε ζωτικής σημασίας θεραπείες·

ΙΘ. λαμβάνοντας υπόψη ότι η ομάδα δράσης για την Ελλάδα συστάθηκε για να ενισχύσει την ικανότητα της ελληνικής διοίκησης να σχεδιάζει, να εφαρμόζει και να επιβάλλει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της λειτουργίας της οικονομίας, της κοινωνίας και της διοίκησης, και για να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για βιώσιμη ανάκαμψη και δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς και για να επιταχύνει την απορρόφηση των κονδυλίων των διαρθρωτικών ταμείων και του Ταμείου Συνοχής της ΕΕ στην Ελλάδα και να αξιοποιήσει κρίσιμους πόρους για τη χρηματοδότηση επενδύσεων·

Κ. λαμβάνοντας υπόψη ότι στο ψήφισμά του, της 20ής Νοεμβρίου 2012, το Κοινοβούλιο ζήτησε να εφαρμοστούν στα θεσμικά όργανα της ΕΕ που αποτελούν μέλη της Τρόικας υψηλά πρότυπα δημοκρατικής λογοδοσίας σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο· λαμβάνοντας υπόψη ότι η λογοδοσία είναι επιτακτικής σημασίας για την αξιοπιστία των προγραμμάτων συνδρομής και, ιδίως, απαιτεί μεγαλύτερη συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων, καθώς και ότι είναι αναγκαίο τα μέλη της Τρόικας που ανήκουν στην ΕΕ να απευθύνονται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο βάσει σαφούς εντολής πριν από την ανάληψη των καθηκόντων τους και να υπόκεινται στην υποχρέωση τακτικής αναφοράς προς το Κοινοβούλιο καθώς και σε δημοκρατικό έλεγχο εκ μέρους του·

ΙΑ. λαμβάνοντας υπόψη ότι, βραχυπρόθεσμα, πρώτιστος στόχος των προγραμμάτων ήταν να αποφευχθεί μια ανεξέλεγκτη χρεοκοπία και να τεθεί τέρμα στην κερδοσκοπία σχετικά με το δημόσιο χρέος· λαμβάνοντας υπόψη ότι ο μεσοπρόθεσμος στόχος ήταν να διασφαλιστεί η επιστροφή των χρημάτων που είχαν χορηγηθεί μέσω δανείων, αποφεύγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο μια οικονομική ζημία μεγάλης έκτασης την οποία θα επωμίζονταν οι φορολογούμενοι των χωρών οι οποίες παρέχουν τη συνδρομή και εγγυώνται τα κεφάλαια· λαμβάνοντας υπόψη ότι, στο πλαίσιο αυτό, το πρόγραμμα πρέπει επίσης να επιτύχει βιώσιμη ανάπτυξη και αποτελεσματική μείωση του χρέους τόσο μεσοπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα· λαμβάνοντας υπόψη

ότι τα προγράμματα δεν ήταν κατάλληλα για να διορθώσουν πλήρως τις μακροοικονομικές ανισορροπίες που είχαν συσσωρευτεί σε ορισμένες περιπτώσεις επί δεκαετίες· Οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονταν στην αρχή της κρίσης οι χώρες που έχουν υπαχθεί σε πρόγραμμα

1. θεωρεί ότι οι συγκεκριμένες συνθήκες που πυροδότησαν την κρίση διέφεραν σε καθένα από τα τέσσερα κράτη μέλη, παρότι παρατηρούνται κοινά μοτίβα όπως η ταχεία αύξηση των εισροών κεφαλαίου και η σώρευση μακροοικονομικών ανισορροπιών κατά τη διάρκεια των ετών που προηγήθηκαν της κρίσης· επισημαίνει ότι κρίσιμο ρόλο έπαιξαν το υπερβολικό ιδιωτικό και/ή δημόσιο χρέος, που είχε αυξηθεί σε μη βιώσιμα επίπεδα, και η υπερβολική αντίδραση των χρηματοπιστωτικών αγορών σε συνδυασμό με την κερδοσκοπία και την απώλεια ανταγωνιστικότητας, και ότι κανένα από αυτά δεν θα μπορούσε να έχει αποτραπεί από το υπάρχον πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ· επισημαίνει περαιτέρω ότι η κρίση του δημόσιου χρέους εμφάνιζε σε όλες τις περιπτώσεις ισχυρή συσχέτιση με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία προκλήθηκε από τη ρυθμιστική χαλαρότητα και από τις παρεκτροπές του χρηματοπιστωτικού τομέα·

2. σημειώνει ότι τα δημόσια οικονομικά της Ευρώπης ήταν ήδη σε κακή κατάσταση πριν από την κρίση: πράγματι, από την δεκαετία του 1970 και έπειτα, το δημόσιο χρέος των κρατών μελών αυξανόταν σταδιακά υπό την επίδραση των διάφορων περιόδων οικονομικής επιβράδυνσης που σημειώθηκαν στην ΕΕ· επισημαίνει ότι το κόστος των σχεδίων ανάκαμψης, η μείωση των φορολογικών εσόδων και οι υψηλές δαπάνες κοινωνικής προστασίας έγιναν αιτία να διογκωθεί το δημόσιο χρέος και να αυξηθεί ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ σε όλα τα κράτη μέλη, αν και σε διαφορετικό βαθμό στο καθένα·

3. υπενθυμίζει το τρίγωνο των διασυνδεδεμένων αδυναμιών, όπου η μη ισορροπημένη δημοσιονομική πολιτική ορισμένων κρατών μελών οδήγησε σε διεύρυνση των δημόσιων ελλειμμάτων σε σχέση με τα επίπεδα πριν από την κρίση και η χρηματοπιστωτική κρίση συνέβαλε σημαντικά στην εκτόξευση των ελλειμμάτων αυτών, με επακόλουθες εντάσεις στις αγορές τίτλων δημόσιου χρέους σε ορισμένα κράτη μέλη·

4. επισημαίνει ότι η πρόσφατη χρηματοπιστωτική, οικονομική και τραπεζική κρίση είναι η σοβαρότερη κρίση που παρατηρήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο· αναγνωρίζει ότι, εάν δεν είχε αναληφθεί δράση σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η κρίση θα μπορούσε να είχε ακόμα σοβαρότερες επιπτώσεις· σημειώνει εν προκειμένω ότι ο πρώην πρόεδρος της ΕΚΤ JeanClaude Trichet επισήμανε σε μια δημόσια ακρόαση τον φόβο του πως, εάν δεν αναλαμβανόταν άμεση και αποφασιστική δράση, η κρίση δημόσιου χρέους μπορεί να είχε πυροδοτήσει μια κρίση ανάλογη της Μεγάλης Κρίσης του 1929·

5. επισημαίνει ότι, πριν από την έναρξη του προγράμματος συνδρομής ΕΕ-ΔΝΤ, το οποίο δρομολογήθηκε την άνοιξη του 2010, υπήρχε ένας διττός φόβος που αφορούσε την «αφερεγγυότητα» και τη «μη βιωσιμότητα» των δημόσιων οικονομικών της Ελλάδας ως αποτέλεσμα της συνεχώς μειούμενης ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και του μακροχρόνιου δημοσιονομικού εκτροχιασμού, λόγω της χαμηλής πραγματικής είσπραξης φόρου εταιρειών, με το δημόσιο έλλειμμα να αγγίζει το 15,7% του ΑΕγχΠ το 2009, έναντι - 6,5% το 2007, και τον λόγο δημόσιου χρέους προς ΑΕγχΠ να συνεχίζει την ανοδική πορεία του από το 2003, όταν είχε διαμορφωθεί στο 97,4%, αγγίζοντας το 129,7% το 2009 και το 156,9% το 2012· είναι της γνώμης ότι η προβληματική κατάσταση της Ελλάδας οφειλόταν και στη στατιστική λαθροχειρία κατά τα έτη που προηγήθηκαν της κατάρτισης του προγράμματος· χαιρετίζει την αποφασιστική δράση της ελληνικής κυβέρνησης για επείγουσα και αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, συμπεριλαμβανομένης της ίδρυσης της ανεξάρτητης Ελληνικής Στατιστικής Αρχής τον Μάρτιο του 2010· σημειώνει ότι η βαθμιαία αποκάλυψη της στατιστικής λαθροχειρίας στην Ελλάδα είχε αντίκτυπο στην ανάγκη αναπροσαρμογής των πολλαπλασιαστών, των προγνώσεων και των προτεινόμενων μέτρων· υπενθυμίζει ότι, λόγω της επιμονής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η Eurostat (η στατιστική υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) είναι πλέον επιφορτισμένη με τις εξουσίες και τα μέσα για την παροχή ενός στέρεου συνόλου αξιόπιστων και αντικειμενικών στατιστικών στοιχείων·

6. επισημαίνει ότι η Ελλάδα εισήλθε σε περίοδο ύφεσης το τέταρτο τρίμηνο του 2008· σημειώνει ότι συνέπεια των έξι τριμήνων αρνητικού ρυθμού

ανάπτυξης του ΑΕγχΠ που βίωσε η χώρα ήταν η ενεργοποίηση, κατά το έβδομο, του προγράμματος συνδρομής· σημειώνει ότι υπάρχει στενή συσχέτιση μεταξύ, αφενός, των επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της αύξησης του δημόσιου χρέους και, αφετέρου, της αύξησης του εθνικού χρέους και της οικονομικής κάμψης, δεδομένου ότι το δημόσιο χρέος είχε αυξηθεί από 254,7 δισεκατομμύρια ευρώ στο τέλος του τρίτου τριμήνου του 2008 σε 314,1 δισεκατομμύρια ευρώ στο τέλος του δεύτερου τριμήνου του 2010·

7. σημειώνει ότι, ύστερα από την αίτηση της ελληνικής κυβέρνησης για χρηματοδοτική συνδρομή τον Απρίλιο του 2010, οι αγορές άρχισαν να επανεκτιμούν τα θεμελιώδη οικονομικά δεδομένα και τη φερεγγυότητα άλλων κρατών μελών της ζώνης του ευρώ και, στη συνέχεια, οι εντάσεις σχετικά με τα πορτογαλικά κρατικά ομόλογα οδήγησε γρήγορα το κόστος αναχρηματοδότησης της Πορτογαλίας σε μη βιώσιμα επίπεδα·

8. επισημαίνει ότι τα οικονομικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά από την κυβέρνηση κατά τις διαπραγματεύσεις χρειάστηκε να αναθεωρηθούν·

9. επισημαίνει ότι, πριν από την έναρξη του προγράμματος συνδρομής ΕΕ-ΔΝΤ, η πορτογαλική οικονομία έπασχε από χαμηλή αύξηση του ΑΕγχΠ και της παραγωγικότητας επί σειρά ετών, καθώς και από υψηλές εισροές κεφαλαίου, και ότι τα φαινόμενα αυτά, σε συνδυασμό με την επιτάχυνση των δαπανών, και ιδίως όσων υπόκεινται σε διακριτική ευχέρεια, σε ρυθμούς σταθερά μεγαλύτερους από την αύξηση του ΑΕγχΠ, καθώς και με τις επιπτώσεις της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, προκάλεσαν μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμμα και υψηλά επίπεδα δημόσιου και ιδιωτικού χρέους, με παράλληλη μετάδοση επιπτώσεων της ελληνικής κρίσης, αυξάνοντας το κόστος αναχρηματοδότησης της Πορτογαλίας στις κεφαλαιαγορές σε μη βιώσιμα επίπεδα και αποκόπτοντας ουσιαστικά τον δημόσιο τομέα από τις εν λόγω αγορές· τονίζει ότι το 2010, πριν υποβληθεί αίτηση παροχής χρηματοδοτικής συνδρομής στις 7 Απριλίου 2011, ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της Πορτογαλίας είχε μειωθεί στο 1,9% και το δημοσιονομικό της έλλειμμα είχε ανέλθει στο 9,8% (2010), το επίπεδο του δημόσιου χρέους της στο 94% (2010) και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στο 10,6% του

ΑΕγχΠ, ενώ το ποσοστό ανεργίας ανερχόταν σε 12%· επισημαίνει στο πλαίσιο αυτό ότι τα θεμελιώδη μακροοικονομικά μεγέθη επιδεινώθηκαν τάχιστα σε σχέση με τα αρκετά καλά επίπεδα το 2007 πριν από την κρίση – όταν ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης της Πορτογαλίας ανερχόταν στο 2,4%, το δημοσιονομικό της έλλειμμα στο 3,1%, το επίπεδο του δημόσιου χρέους της στο 62,7% και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στο 10,2 % του ΑΕγχΠ, ενώ το ποσοστό ανεργίας ανερχόταν στο 8,1% – με αποτέλεσμα μια βαθιά και πρωτοφανή ύφεση·

10. επισημαίνει ότι, πριν από την έναρξη του προγράμματος συνδρομής ΕΕ-ΔΝΤ, η ιρλανδική οικονομία είχε μόλις υποστεί τραπεζική και οικονομική κρίση πρωτοφανών διαστάσεων, που οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην έκθεση του ιρλανδικού χρηματοπιστωτικού τομέα στην «κρίση των επισφαλών ενυπόθηκων πιστώσεων» στις ΗΠΑ, στην ανεύθυνη ανάληψη κινδύνων από τις ιρλανδικές τράπεζες και στην ευρεία χρήση τίτλων προερχόμενων από τιτλοποίηση, μια κρίση που, ύστερα από την παροχή καθολικής εγγύησης και την επακόλουθη διάσωση, είχε αποτέλεσμα να αποκοπεί ο δημόσιος τομέας από τις κεφαλαιαγορές, πράγμα που οδήγησε στη μείωση του ιρλανδικού ΑΕγχΠ κατά 6,4% το 2009 (1,1 % το 2010) έναντι θετικής οικονομικής ανάπτυξης της τάξης του 5% του ΑΕγχΠ το 2007, σε αύξηση της ανεργίας από 4,7% το 2007 σε 13,9% το 2010, και σε έλλειμμα της 'γενικής κυβέρνησης', με κορύφωση στο 30,6% το 2010 ως αποτέλεσμα της στήριξης της ιρλανδικής κυβέρνησης στον τραπεζικό τομέα, έναντι πλεονάσματος 0,2% το 2007· επισημαίνει ότι η τραπεζική κρίση επήλθε εν μέρει λόγω ανεπαρκούς ρυθμιστικού πλαισίου, πολύ χαμηλών φορολογικών συντελεστών και ενός υπερβολικά διογκωμένου τραπεζικού κλάδου· αναγνωρίζει ότι οι ιδιωτικές ζημίες των ιρλανδικών τραπεζών μεταφέρθηκαν το ισοζύγιο του ιρλανδικού δημόσιου, προκειμένου να αποφευχθεί η κατάρρευση του ιρλανδικού τραπεζικού συστήματος καθώς και να ελαχιστοποιηθούν οι κίνδυνοι διάχυσης στο σύνολο της ζώνης του ευρώ, και ότι η κυβέρνηση της Ιρλανδίας ενήργησε προς το ευρύτερο συμφέρον της Ένωσης κατά την αντιμετώπιση της τραπεζικής κρίσης· σημειώνει περαιτέρω ότι, κατά τη δεκαετία που προηγήθηκε του προγράμματος συνδρομής, η ιρλανδική οικονομία βίωσε μια παρατεταμένη περίοδο αρνητικών πραγματικών επιτοκίων·

11. επισημαίνει την ανυπαρξία δημοσιονομικών ανισορροπιών πριν από την κρίση στην Ιρλανδία και το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο του δημόσιου χρέους· επισημαίνει επίσης το εκτεταμένο επίπεδο ευελιξίας της αγοράς εργασίας πριν από την κρίση· σημειώνει ότι η τρόικα ζήτησε αρχικά τη μείωση των μισθών· εφιστά την προσοχή στο μη βιώσιμο τραπεζικό μοντέλο και σε ένα φορολογικό σύστημα βασισμένο υπερβολικά στα έσοδα από τη φορολόγηση της φούσκας των ακινήτων και των στοιχείων ενεργητικού, με αποτέλεσμα να βρεθεί το κράτος χωρίς έσοδα όταν έσκασαν αυτές οι φούσκες·

12. επισημαίνει ότι γύρω στο 40% του ιρλανδικού ΑΕγχΠ διοχετεύτηκε στον τραπεζικό τομέα από τους φορολογούμενους σε μια στιγμή κατά την οποία η διάσωση με ίδια μέσα (ή εσωτερική διάσωση, bail-in) δεν ήταν διαθέσιμη, καθώς είχε προκαλέσει μεγάλες διχογνωμίες στο πλαίσιο της Τρόικας·

13. ζητεί την πλήρη εφαρμογή της δέσμευσης που ανέλαβαν οι ηγέτες της ΕΕ τον Ιούνιο του 2012, προκειμένου να διαρραγεί αποτελεσματικά ο φαύλος κύκλος μεταξύ τραπεζών και κρατών, και να εξεταστεί περαιτέρω η κατάσταση του ιρλανδικού χρηματοπιστωτικού τομέα, κατά τρόπο που θα μειώσει σημαντικά το μεγάλο βάρος του τραπεζικού χρέους της Ιρλανδίας·

14. σημειώνει ότι, όταν τέθηκε ζήτημα συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα (PSI) στην Ελλάδα, δεν εξετάστηκαν επαρκώς οι επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα της Κύπρου, το οποίο βρισκόταν ήδη στα πρόθυρα της κατάρρευσης λόγω ενός χρεοκοπημένου τραπεζικού μοντέλου, ενώ υποστηρίζεται επίσης ότι για μια ακόμη φορά προστατεύτηκαν περιουσιακά στοιχεία που συνδέονταν με ορισμένα μεγαλύτερα κράτη μέλη·

15. επισημαίνει ότι, τον Μάιο του 2011, η Κύπρος έχασε την πρόσβασή στις διεθνείς αγορές λόγω της σημαντικής επιδείνωσης των δημόσιων οικονομικών της, καθώς και της μεγάλης έκθεσης του κυπριακού τραπεζικού τομέα στην ελληνική οικονομία και στην αναδιάρθρωση του ελληνικού δημόσιου χρέους, η οποία προκάλεσε σημαντικές απώλειες στην Κύπρο· υπενθυμίζει ότι, αρκετά χρόνια πριν από την έναρξη του προγράμματος συνδρομής ΕΕ-ΔΝΤ το 2013, είχαν ανακύψει σοβαροί προβληματισμοί σχετικά με τη συστημική αστάθεια της κυπριακής οικονομίας, οι οποίοι βασίζονταν, μεταξύ άλλων, σε έναν τραπεζικό τομέα με υπερβολικό δείκτη μόχλευσης και επιζήτηση κινδύνων και

με έκθεση σε υπερχρεωμένες τοπικές κτηματικές εταιρείες, στην ελληνική κρίση χρέους, στην υποβάθμιση των κρατικών κυπριακών ομολόγων από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης, στην αδυναμία αναχρηματοδότησης των δημόσιων δαπανών από τις διεθνείς αγορές και στην απροθυμία των κυπριακών δημόσιων αρχών για αναδιάρθρωση του προβληματικού χρηματοπιστωτικού τομέα, ενώ αντίθετα επέλεγαν να στηριχτούν στη μαζική εισροή κεφαλαίων από τη Ρωσία· υπενθυμίζει επίσης ότι η κατάσταση αυτή περιεπλάκη ακόμη περισσότερο λόγω της υπέρμετρης στήριξης στις αποταμιεύσεις από ρώσους πολίτες και της προσφυγή για δάνειο στις ρωσικές αρχές· επισημαίνει περαιτέρω ότι το 2007 ο λόγος δημόσιου χρέους προς ΑΕγχΠ στην Κύπρο βρισκόταν στο 58,8%, αλλά αυξήθηκε σε 86,6% το 2012, ενώ το 2007 η γενική κυβέρνηση εμφάνιζε πλεόνασμα 3,5% του ΑΕγχΠ, το οποίο όμως το 2012 είχε μετατραπεί σε έλλειμμα -6.4%· Χρηματοδοτική συνδρομή ΕΕ-ΔΝΤ, περιεχόμενο των μνημονίων συνεννόησης (ΜΣ) και εφαρμοζόμενες πολιτικές

16. επισημαίνει ότι η Ελλάδα υπέβαλε την αρχική αίτηση παροχής χρηματοδοτικής συνδρομής στις 23 Απριλίου 2010 και ότι η συμφωνία μεταξύ των ελληνικών αρχών, αφενός, και της ΕΕ και του ΔΝΤ, αφετέρου, εγκρίθηκε στις 2 Μαΐου 2010, στα σχετικά μνημόνια συνεννόησης που περιέχουν τις προϋποθέσεις πολιτικής για τη χρηματοδοτική συνδρομή ΕΕ-ΔΝΤ· επισημαίνει ακόμη ότι, έπειτα από πέντε επανεξετάσεις και την ανεπαρκή επιτυχία του πρώτου προγράμματος, κρίθηκε απαραίτητη η έγκριση δεύτερου προγράμματος τον Μάρτιο του 2012, το οποίο έχει επανεξετασθεί έκτοτε τρεις φορές· επισημαίνει ότι το ΔΝΤ δεν έλαβε επαρκώς υπόψη τις αντιρρήσεις του ενός τρίτου των μελών του συμβουλίου του ως προς την κατανομή του οφέλους και του βάρους της εφαρμογής του πρώτου ελληνικού προγράμματος·

17. επισημαίνει ότι η πρώτη συμφωνία του Μαΐου 2010 δεν περιλάμβανε διατάξεις για την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, αν και είχε προταθεί από το ΔΝΤ, το οποίο, σύμφωνα με τη συνήθη πρακτική του, θα προτιμούσε μια έγκαιρη αναδιάρθρωση του χρέους· υπενθυμίζει την απροθυμία της ΕΚΤ να εξετάσει οιαδήποτε μορφή αναδιάρθρωσης του χρέους το 2010 και το 2011 με το σκεπτικό ότι αυτό θα προκαλούσε μετάδοση των επιπτώσεων της

κρίσης σε άλλα κράτη μέλη, καθώς και την άρνησή της να συμμετάσχει στην αναδιάρθρωση που συμφωνήθηκε τον Φεβρουάριο του 2012· επισημαίνει ότι, τον Νοέμβριο του 2010, η Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδας συνέβαλε στην εντατικοποίηση της αναταραχής στην αγορά, προειδοποιώντας δημόσια τους επενδυτές ότι οι πράξεις στήριξης ρευστότητας της ΕΚΤ δεν μπορούσαν πλέον να θεωρούνται δεδομένες στην περίπτωση του ελληνικού δημόσιου χρέους· επισημαίνει ακόμη ότι η δέσμευση των κρατών μελών ότι οι τράπεζές τους θα διατηρούσαν τα ανοίγματά τους στις ελληνικές αγορές ομολόγων δεν τηρήθηκε·

18. επισημαίνει ότι η Πορτογαλία υπέβαλε την αρχική αίτηση παροχής χρηματοδοτικής συνδρομής στις 7 Απριλίου 2011 και ότι η συμφωνία μεταξύ των πορτογαλικών αρχών, αφενός, και της ΕΕ και του ΔΝΤ, αφετέρου, εγκρίθηκε στις 17 Μαΐου 2011, στα σχετικά μνημόνια συνεννόησης που περιέχουν τις προϋποθέσεις πολιτικής για τη χρηματοδοτική συνδρομή ΕΕ-ΔΝΤ· σημειώνει περαιτέρω ότι το πορτογαλικό πρόγραμμα έκτοτε επανεξετάστηκε τακτικά προκειμένου να προσαρμοσθούν οι στόχοι και οι σκοποί, λόγω των ανέφικτων αρχικών στόχων, και ότι αυτό οδήγησε στην επιτυχή δέκατη επανεξέταση του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής της Πορτογαλίας, με ευοίωνη προοπτική για σύντομη ολοκλήρωσή του·

19. υπενθυμίζει ότι έχει αναφερθεί η άσκηση διμερούς πίεσης από την ΕΚΤ στις ιρλανδικές αρχές πριν εγκριθεί η αρχική συμφωνία μεταξύ των ιρλανδικών αρχών, αφενός, και της ΕΕ και του ΔΝΤ, αφετέρου, στις 7 Δεκεμβρίου 2010 και στις 16 Δεκεμβρίου 2010, αντίστοιχα, στα σχετικά μνημόνια συνεννόησης που περιέχουν τις προϋποθέσεις πολιτικής για τη χρηματοδοτική συνδρομή ΕΕ-ΔΝΤ· επισημαίνει ότι το πρόγραμμα βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στο εθνικό σχέδιο ανάκαμψης της οικονομίας για την περίοδο 2011-2014 της ιρλανδικής κυβέρνησης, το οποίο δημοσιεύθηκε στις 24 Νοεμβρίου 2010· σημειώνει ακόμη ότι το ιρλανδικό πρόγραμμα έχει έκτοτε επανεξετασθεί σε τακτικά διαστήματα, με τη δωδέκατη και τελική επανεξέταση στις 9 Δεκεμβρίου 2013, και ότι το ιρλανδικό πρόγραμμα ολοκληρώθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 2013·

20. επισημαίνει ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε, στις 29 Ιουνίου 2012, να παράσχει στον ΕΜΣ τη δυνατότητα άμεσης ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, μετά από επίσημη απόφαση και υπό τον όρο της θέσπισης ενός αποτελεσματικού ενιαίου εποπτικού μηχανισμού· επισημαίνει ακόμη ότι το λειτουργικό πλαίσιο για έναν μηχανισμό άμεσης ανακεφαλαιοποίησης, που θα υπόκειται σε όρους, καθορίστηκε από την Ευρωομάδα στις 20 Ιουνίου 2013·

21. επισημαίνει ότι με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε η αντίληψη για τη διάσωση με ίδια μέσα (bail-in)· στην περίπτωση της Ιρλανδίας το 2010, οι ιρλανδικές αρχές δεν είχαν την επιλογή της διάσωσης με ίδια μέσα για τους κατόχους ομολόγων με εξοφλητική προτεραιότητα, ενώ το 2013 στην Κύπρο αυτό προτάθηκε ως μέτρο πολιτικής, γεγονός το οποίο αύξησε το χάσμα μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιούνται με σκοπό να περιοριστεί η τραπεζική κρίση και η κρίση του δημόσιου χρέους·

22. επισημαίνει ότι η Κύπρος υπέβαλε μεν την αρχική αίτηση παροχής χρηματοδοτικής συνδρομής στις 25 Ιουνίου 2012, αλλά ότι οι διαφορετικές θέσεις των μερών όσον αφορά τις προϋποθέσεις, καθώς και η απόρριψη από το κυπριακό κοινοβούλιο, στις 19 Μαρτίου 2013, ενός αρχικού σχεδίου προγράμματος που περιλάμβανε τη διάσωση με ίδια μέσα για τις εγγυημένες καταθέσεις, με το σκεπτικό ότι ήταν αντίθετο προς το πνεύμα του ευρωπαϊκού δικαίου καθώς προέβλεπε ‘κούρεμα’ των μικρών καταθέσεων κάτω των 100.000 ευρώ, καθυστέρησαν τη σύναψη της τελικής συμφωνίας για το πρόγραμμα συνδρομής ΕΕ-ΔΝΤ μέχρι τις 24 Απριλίου (ΕΕ) και τις 15 Μαΐου 2013 (ΔΝΤ), αντίστοιχα, και η κυπριακή Βουλή των Αντιπροσώπων ενέκρινε τελικά τη συμφωνία στις 30 Απριλίου 2013· επισημαίνει την ύπαρξη αρχικών ανταγωνιστικών προτάσεων ως προς το πρόγραμμα της Κύπρου μεταξύ των μελών της Τρόικας και τονίζει την έλλειψη επαρκούς αιτιολόγησης ως προς το πώς έγινε δεκτό από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τους υπουργούς Οικονομικών της ΕΕ να συμπεριληφθούν οι εγγυημένες καταθέσεις· επιπροσθέτως, εκφράζει τη λύπη του για το γεγονός ότι, όπως ανέφεραν οι κυπριακές αρχές, δυσκολεύτηκαν να πείσουν τους εκπροσώπους της Τρόικας για τις ανησυχίες τους κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, καθώς και για το γεγονός ότι η κυπριακή κυβέρνηση φέρεται να υποχρεώθηκε να δεχτεί

το μέσο εσωτερικής διάσωσης για τις τραπεζικές καταθέσεις εξαιτίας του υπερβολικά υψηλού επιπέδου του ιδιωτικού χρέους σε σχέση με το ΑΕγχΠ· επισημαίνει ότι, ενώ η Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου (ΚΤΚ) και μια υπουργική επιτροπή συμμετείχαν ενεργά στη διαπραγμάτευση και στον σχεδιασμό του προγράμματος χρηματοδοτικής συνδρομής, και τελικά ο Διοικητής της ΚΤΚ και ο υπουργός Οικονομικών συνυπέγραψαν το μνημόνιο συνεννόησης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρξε εξαιρετικά περιορισμένος χρόνος για περαιτέρω λεπτομερή διαπραγμάτευση πτυχών του μνημονίου·

23. σημειώνει τις σοβαρές παρενέργειες της εφαρμογής του εργαλείου εσωτερικής διάσωσης, στις οποίες περιλαμβάνεται η επιβολή ελέγχων στην κίνηση κεφαλαίων· τονίζει ότι η πραγματική οικονομία της Κύπρου εξακολουθεί να αντιμετωπίζει μείζονες προκλήσεις, δεδομένου ότι η περικοπή των πιστωτικών ορίων έχει σημαντικές επιπτώσεις στους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας·

24. επισημαίνει ότι το ΔΝΤ είναι ο παγκόσμιος οργανισμός που είναι επιφορτισμένος να παρέχει στα κράτη που αντιμετωπίζουν προβλήματα ισοζυγίου πληρωμών χρηματοδοτική συνδρομή υπό όρους· επισημαίνει το γεγονός ότι όλα τα κράτη μέλη είναι μέλη του ΔΝΤ και έχουν, ως εκ τούτου, το δικαίωμα να ζητούν τη συνδρομή του, σε πλαίσιο συνεργασίας με τα θεσμικά όργανα της ΕΕ και υπό το πρίσμα της αξιολόγησης των συμφερόντων της ΕΕ και του εν λόγω κράτους μέλους· επισημαίνει ότι, λόγω του μεγέθους της κρίσης, η αποκλειστική εξάρτηση από τα χρηματοδοτικά μέσα του ΔΝΤ δεν θα ήταν επαρκής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των χωρών που έχουν ανάγκη χρηματοδοτικής συνδρομής·

25. τονίζει ότι το ΔΝΤ επεσήμανε σαφώς τους κινδύνους που ενέχει το ελληνικό πρόγραμμα, ιδίως όσον αφορά τη βιωσιμότητα του χρέους· παρατηρεί ότι το ΔΝΤ, πέραν του ότι δέχθηκε την εκπόνηση και τη διαπραγμάτευση του προγράμματος από την Τρόικα, αποφάσισε να τροποποιήσει το κριτήριο για την πολιτική του έκτακτης πρόσβασης όσον αφορά τη βιωσιμότητα του χρέους, ώστε να καταστεί δυνατός ο δανεισμός προς την Ελλάδα, την Ιρλανδία και την Πορτογαλία·

26. εφιστά την προσοχή στους προβληματισμούς που εκφράστηκαν όσον αφορά την επίβλεψη από την ΕΚΤ του μηχανισμού επείγουσας ενίσχυσης υπό μορφή ρευστότητας· θεωρεί ότι η έννοια της φερεγγυότητας που χρησιμοποιείται από την ΕΚΤ υστερεί ως προς τη διαφάνεια και την προβλεψιμότητα·

27. διαπιστώνει ότι η ΕΕ και οι διεθνείς οργανισμοί βρέθηκαν απροετοίμαστοι για μια μεγάλης εμβέλειας κρίση δημόσιου χρέους καθώς και για τις ποικίλες εστίες και επιπτώσεις της εντός της ζώνης του ευρώ, που οφείλονται, μεταξύ άλλων, στη μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική κρίση από το 1929· εκφράζει την απογοήτευσή του για την απουσία κατάλληλης νομικής βάσης για την αντιμετώπιση μιας τέτοιας κρίσης· αναγνωρίζει τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν για ταχεία και αποφασιστική αντίδραση, αλλά εκφράζει τη λύπη του για το γεγονός ότι το Συμβούλιο αρνήθηκε συστηματικά να επεξεργαστεί μια μακροπρόθεσμη, ολοκληρωμένη και συστημική προσέγγιση· εκφράζει τη λύπη του για το γεγονός ότι τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ και οι ενωσιακές πολιτικές που αποσκοπούν στη μακροπρόθεσμη οικονομική σύγκλιση εντός της Ένωσης δεν έχουν αποφέρει απτά αποτελέσματα·

28. επισημαίνει ότι τα ποσοστά συγχρηματοδότησης για τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ έχουν αυξηθεί έως και στο 95% για ορισμένα από τα κράτη μέλη που έχουν πληγεί περισσότερο από την κρίση και έχουν λάβει χρηματοδοτική ενίσχυση στο πλαίσιο προγράμματος προσαρμογής· τονίζει ότι οι τοπικές και εθνικές διοικήσεις πρέπει να ενισχυθούν προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις.